

GYÓGYULÁS ÉS MEGVÁLTÁS A VALLÁS ÉS A TUDOMÁNY PÁRBESZÉDÉBEN

GYÓGYULÁS ÉS MEGVÁLTÁS A VALLÁS ÉS A TUDOMÁNY PÁRBESZÉDÉBEN

A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából
2023. november 7-én rendezett
tudományos konferencia anyaga

Nyíregyháza
2026

A Pedagógiai és Pszichológiai Központ
Kiadványai
7. kötet

Kiadja:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi
Főiskola

Nyíregyháza
Bethlen Gábor u. 13-19.
Telefon, fax: (42) 597-600

Felelős kiadó:
Galambvári Péter mb. rektor

Lektorálta:
Dr. Szegvári Zoltán

Szerkesztette:
Dr. habil. Pauwlik Zsuzsa Orsika

Nyomdai előkészítés:
Balogh Katalin

© Szerzők, 2026

ISSN 2630-8630
ISBN 978-615-6201-39-3

Tartalom

Kocsis Fülöp: Megnyitó beszéd	7
Horváth Zsolt: Gyógyítás: küzdelem, művészet és a csodák	11
TEOLÓGIAI SZEKCIÓ	23
Németh István: A néma próféta gyógyulása. Ezekiel 24,25-27 exegézise	23
Gyurkovics Miklós: Az ember gyógyítása Órigenész teológiája szerint	35
Orosz István: Harci sérülés és gyógyulás, avagy bűn és bűnbánat Aphrahat <i>A bűnbánókról</i> című értekezésében	51
Seszták István: Az üdvösség fogalmának megközelítése a bizánci teológia szempontjai szerint	67
Soltész János: Vértanúság és gyógyulás	75
Kruppa Tamás: Hit és egészség viszonya a keresztény antropológiában	87
Puskás Bernadett: Puskás László festménye a Lembergi Nemzeti Galériában: Népi orvoslás	101
INTERDISZCIPLINÁRIS SZEKCIÓ	113
Kührner Éva: A hit teremtmő ereje a gyógyításban	113
Körei László: Holisztikus megközelítések a munkahelyi, szervezeti egészségfejlesztésben	125
Barabásné Kárpáti Dóra – Olajos Judit: Káros életmódbeli szokások vizsgálata egyetemi hallgatók körében	141

KOCSIS FÜLÖP

SZAGKHF

Megnyitó beszéd

Néhány gondolatot szeretnék bevezetésül elmondani.

A Magyar Tudomány Ünnepeének az a szándéka és üzenete, hogy a tudomány minél szélesebb körben legyen elérhető és ismert, minél több ember foglalkozzon vele. Amikor valaki mélyebben foglalkozik a tudománnyal, akkor eljut arra a magától értetődő fölismerésre, hogy a tudás voltaképpen keresés. A felsőfokú oktatási intézmények is nem csupán átadják az ismereteket, hanem fölébresztik az emberben a tudás vágyát és segítenek eligazodni, segítenek kérdéseket föltenni. A felsőfokú tudás voltaképpen kutatás. Nem az az okos, aki sok mindenre tudja a választ, hanem az, aki jó kérdéseket tud föltenni és így tud eligazodni a világ sok-sok izgalmas területén. A tudásanyag az emberiség történetében, kultúrtörténetében, tudománytörténetében egymásra rakódik. Mondhatjuk, hogy Descartes többet tudott, mint Arisztotelész, vagy Einstein többet tudott, mint Arkhimédész. Tehát ezért a tudás egymásra rakódik és segíti az újabb és újabb kérdéseket, így nincs megállás sohasem.

Nagyon érdekes, hogy eljut egy kutató valamilyen különleges kérdésnek a nyitjára és ennek lehet örülni. Nobel díjat is lehet érte kapni, de tovább kell lépni és keresni az újabb kérdéseket és újabb föltárandó területeket. A tudás, mint tudomány és keresés értelemszerűen igaz a teológiára is. A teológia sem csupán a hittételek összessége és nem az a jó teológus, aki minden Istenre vonatkozó kérdésre meg tudja adni a választ. A teológia is keresés, talán még sokkal inkább, mint a természettudományos kutatások. Voltaképpen Isten keresése, Isten titkainak a fürkészése, keresése. Itt is föl lehet tenni azt a kérdést, hogy többet tudunk-e Istenről az elmúlt, évszázadok, évezredek során, mint elődjünk. Tehát Karlene többet tudott-e, mint Nazianzi Szent Gergely az Istenről vagy mint Aranyszájú Szent János? Azt a kérdést teszem föl, hogy Ferenc Pápa többet tud-e Istenről, mint Szent Ferenc? Ezek már nem könnyen megválaszolható kérdések. Itt valami olyat tárunk föl, amely

érzékelhetően nem csupán a tudásanyagnak az egymásra rakódása, hanem az Isten keresése, Isten közelébe jutásnak a módja, amely nemcsak a hittudományi főiskolákon lehetséges – ezt nagyon jól tudjuk – hanem számtalan területen: a monostorokban, a parókiákon, az imaközösségekben vagy az egyéni imaéletben. Tehát nagyon sok útja módja van a teológia művelésének, és igen, mondjuk ki, hogy ők is teológusok, akik esetleg nem tudnak idézni nagy teológusok műveiből, de az Isten titkait fürkészik, keresik és közelebb akarnak jutni az Istenhez, Isten megismeréséhez. Tehát a teológiának és a természettudományoknak azért mégiscsak valamiféle különbségét tetten érhetjük. Mondhatjuk, hogy minden tudomány transzcendens is: ott van mögötte a Teremtő, akit voltaképpen keres a tudós. A teológia is nyilvánvalóan transzcendens tudomány, de abban is van valami immanens, valami, ami hétköznapi, de nyilvánvalóan a transzcendens tölti ki a teológia tudományának nagy részét. Amikor megkérdezzük, hogy mi a kapcsolat a teológia és a természettudomány között, akkor feltesszük azt az „aranyos” kérdést, hogy mi a különbség a teológia és a geológia között. A válasz ég és föld.

A mostani Magyar Tudomány Napján a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola által megrendezett előadásainak fő gondolatmenete a gyógyítás és a megváltás köré csoportosítható. Ebből a szempontból jól egymás mellé állítható a természettudományos ismeret és az Istenkereső ismeret.

Alapvetően mindnyájunk számára a teológia egyik legfontosabb igazsága az, hogy meg vagyunk váltva, megváltottak vagyunk. Az Isten mindent megtett azért, hogy üdvözülhessünk és ez a megváltottság vajon mennyire érzékelhető a hétköznapi életünkben? Mennyire hétköznapi valóság, mennyire tapasztalható valóság, hogy meg vagyunk váltva? Nagyon érdekes kérdés lehet – én azt mondom, hogy szoros összefüggés van a kettő között – a megváltottságunk ismerete, megélése, fölfedezése és a hétköznapi életünkben való tevékenységünk között. Valamiképpen látható az egy emberen, hogy tudatában van-e a megváltottságának: az energiái és erőforrásai valóban a megváltottságból fakadnak vagy valamilyen más forrásokat keres. Ez nem azt jelenti, hogy minél hívőbb az ember annál boldogabb, főleg annál vidámabb. Ez nem így van. Sok esetben a nagyon mélyen hívő ember mély fájdalmakat él meg. Ezek a fájdalmak, nehézségek, küzdelmek, kudarcok őt egészségesebbé, teljesebbé teszik: a megváltottság, az Isten ajándékának

ismerete mégiscsak a hétköznapi életben is valamiképpen tetten érhető. A megváltott ember a gyógyult ember, éppen erre van szükségük, hogy gyógyuljanak az Isten kegyelme, az Isten ajándéka folytán. Az imádság az egyik legfontosabb terápia és a teológia is gyógyít, hiszen a teológia és az imádság az nem két különböző dolog. Az nem igaz, hogy a tudósok művelik a teológiát a jámborok pedig imádkoznak. Az igazi imádkozó ember az igazi teológus. Nem teológus a bármilyen nagy tudással rendelkező ember, aki nem imádkozik. Ez az a pont, ahol a teológiának, mint tudománynak a sajátosságait és különlegességeit, ha úgy tetszik a különállóságát érzékelhetjük. A megváltottságból fakad tehát az, hogy egyre teljesebb, talán mondható az, hogy egyre derűsebb, bizakodóbb és reménytelibb életet tudunk élni. Igen, én bátran így fogalmazok, hogy a szentek a legegészségesebb emberek, még ha sokat szenvednek testileg is vagy bármilyen lelki megpróbáltatásban van is részük. Talán ezen a ponton lehet egymáshoz közelíteni a természettudományt és a teológiát, az egyes emberen belül, annak saját életében. Minél többet tud meg az Istenről, annál inkább látja, ismeri az életet, a saját életének céljait, amivel teljessé tud válni az életében, annál inkább összeköti az eget a földdel és nem valami nagy távolság van az ég és a föld között, hanem az ember személyes életében nagyon is közel kerül a kettő egymáshoz.

Úgy sejtem, hogy a mai előadások sok szempontból fogják megvilágítani, hogy mennyire közel van egymáshoz a teológia (nemcsak a geológia) hanem minden más természettudomány. Ezekre az előadásokra én magam is nagyon kíváncsi vagyok, és biztos vagyok abban is, hogy az előadások nemcsak tudást fognak nekünk adni, hanem lelki gazdagodást is fog eredményezni a mai nap.

HORVÁTH ZSOLT

SZENT LUKÁCS GÖRÖGKATOLIKUS INTEGRÁLT
GYERMEKREHABILITÁCIÓS ÉS SZOCIÁLIS KÖZPONT

Gyógyítás: küzdelem, művészet és a csodák

Szent Pál szavaival kezdem az előadásomat: „Én pedig nem akarok más-
sal dicsekedni, mint Urunk Jézus Krisztus keresztjével.”¹

Két történettel kezdem előadásomat.

Az egyik végtelen nagy példaképünk az egészségügyben Semmelweis Ignác. Ebből még az egészségügyi dolgozóknak új az életükben sok dolog. Július 1-én ünnepeljük születésnapját, ami szabad nap lett az egészségügyben, nagyon szeretjük ezt a Szent Lukácsban is. Semmelweis 26 évesen lett orvos úgy, hogy két évet eltöltött bölcsészként a Bécsi Egyetemen. Tíz gyermek közül ő volt a középső. Kereskedő édesapja azt szerette volna, hogy jogi tanulmányokat folytasson, ő viszont ott az egyetemi létbe beágyazódva azt gondolta, hogy a gyógyítás az ő útja. 26 évesen orvos lett, egy évre rá sebészeti szakvizsgát tett és szülészeten helyezkedett el. Úgy érezte, hogy tudását növelnie kell. Számtalan tanulmányútra eljutott Európa szerte. Éppen Velencében volt, amikor barátja, példaképe, egykori tanszékvezetője, kórboncnok elvágta a kezét, és mire hazaért a tanulmányútról, addigra meghalt vérmérgezésben. Ahogy végigolvasta a kórleírást és kórbonctani történetét, rájött arra, hogy ugyanúgy halt meg, mint a gyermekágyas anyák. Már régen forrongott benne, hogy lehet, hogy Bécs két nagy szülészeti intézményében, ahol az orvosok összegyűlnek, tudás, odafigyelés és pénz van, 15%-os a halálozás. 3000 évi szülésnél 400 anya hal meg és sok gyerek is, ha nem találnak mellé szoptatós anyát. Ott, ahol pedig a dadák és bábák vezetik a szüléseket, a szegényeknek, alacsonyabb szintű, 2-3 %-os a halandóság. Itt jött rá, hogy a boncterem, az a seb, az a vágás, ami összeköti a dolgokat. Talált egy másik zseniális dolgot is. Nem ismerték a baktériumokat (halála évében látják meg először mikroszkóppal). Azt tudta, hogy a boncolás után bűdös a keze, elkezdte azt az anyagot keresni, amivel ezt meg lehet szüntetni. Ez klórmész

1 Gal 6,14.

lett. Negyedóra súrolással bedörzsöléssel a szag elmúlt – ekkor három éve volt orvos. Beáll ebbe az ügybe, ordítózik mindenkivel: eléri az orvostan-hallgatóknál, kollégáinál, feletteseinél, hogy nem lehet úgy bemenni szülést vezetni, hogy ne mosnának kezet. Mindenki utálja, mindenki elfordul tőle, úgy érzik, hogy hülyének nézi őket, megalázza és hibássá teszi őket. A három év alatt a halálozás leesik 2-3%-ra. Tapsol mindenki? Nem tapsol. Azt mondják, hogy hülyeségeket beszél, eldugják az eredményeket a pad alá annyira, hogy nem is hosszabbítják meg a szerződését, amikor letelik a mandátuma.

Miért hívják őt az anyák megmentőjének? Azzal, hogy kezet kell mosni 3 év alatt kb. 1000 embert mentett meg Bécsben. Innen a Rókus kórházba kerül. Ott is nagyon hamar felismerik sebészi nagyságát, illetve azt, hogy nagyon jó szülész. Bár mindenki érzi, hogy komoly elvárásai lesznek, de 10 évig működik a kórházban majd az Orvosi Egyetem képzésén is. Itt is ugyanazok a változások megtörténnek, mint Bécsben. A 15%-os halandóság lecsökkenésével 3-4 ezer embert ment meg.

Felfedezésétől kezdve 10-12 év telik el, amikor néhány barátja biztatására elkezd ezt publikálni. Ekkor jön az orvostársadalom haragja. Mindenki úgy érzi, hogy rajtuk életek veszttek el és ők tehetnek róla. Köztámadásnak a célpontja lesz.

Közben 5 gyermeke születik. Egyre inkább elhatalmasodik rajta a családból örökölt, mentális betegségre való hajlam. Az állandó küzdelem és az összeférhetetlensége tovább súlyosbítja helyzetét. Sokan azt mondják, hogy a boncolás során szerzett szifilisz fertőzésnek is voltak központi idegrendszerére hatásai. Végül oda jut az ügy, hogy felesége kéri a volt bécsi elmegyógyász kollégáknak a segítségét. Így jut el Bécsbe, onnan egy bentfekvős vidéki elmegyógyintézetbe, ahol 15 napra rá meghal. Valószínűleg az ottani gondozóknak a bántalmazásától. Ami megdöbbenő: temetésén sem a családja, sem a kollégái nincsenek ott.

Évekkel később felesége újra temeti, hazahozza saját családi kriptájukba. Terjednek a kórokozótól történő megtisztítás elvei. A meg nem értettség, a küzdelem és az, hogy a tények alapján életeket akart megmenteni – ez adja a nagyságát.

A másik történetet Wass Albert mesekönyvével kezdem. Korábban nem sokat tudtam róla. A feleségem egy gyönyörűen illusztrált mesekönyvet hozott haza a könyvesboltból tőle, amelyen a címe Mese az erdőről. Ez a mese arról szól, hogy a Jóisten látja, hogy a világnak a teremtése nincs teljesen

befejezve, látja, hogy ez a világ nem az igazi. Odahívja három főangyalát és átadja az egyiknek a szeretetet, a másiknak a jószágot, a harmadiknak a békét, hogy most már vigyék el végre az emberek szívébe. Felkerekedik a három főangyal és el is megy az emberekhez, de az emberek szíven lakat van, nem tudják betenni. Látja ezt a legkisebb angyal, odakéredzkedik az Úr színe elé és azt mondja, hogy Atyám, nekem adod-e az erdőt? Az Úr azt mondja adom. A kisangyal elmegy az erdőbe, de az erdő sincs kész. Először feldíszíti levelekkel virágokkal, ritmust ad a világnak, utána megjelennek a madarak. Bemegy a rétre, virágokkal szórja meg, végig járja az állatokat és megtanítja a maguk mesterségére: a hódokat várat építeni, a vaddisznókat túrni stb. Amikor befejeződik, megáll a rét szélén, elbújik és várja az embereket. Megjön először egy favágó, ő úgy hívja, hogy a rontó ember, aki nekiáll a favágásnak, hiába van hajnal, hiába jön a madárcsicsergés és az illatok, ez az ember csak vágja a fát, mert rontó ember ő. Ezután jön egy öreg néni, meghajolt háttal, tele rőzsével, ő a gyűjtő ember. szedegeti a rőzsét, neki is fűtyülnek a madarak, érzi az illatokat és felszáll a köd, csodálatos mindez, de nem látja csak azt, hogy otthon tüzelni kell, meg kell sütni a lepénykáját. Ezután pedig odatéved a tisztás szélére egy pásztor ember és ő meglátja a párákat, ahogy száll fel, meghallja a madarak csicsergését, átengedi testén az illatokat, így leesik a lakat a szívről. Azért hívják ezt az Angyalok Tisztásának, mert előkerült a három főangyal és bele tudták tenni a szívébe a szeretetet, a jószágot és a békét.

Most saját életemről szeretnék beszélni. Remélem, hogy az előadás végére értitek, hol érnek össze ezek a szálak.

Az ember azt gondolja, hogy azért választ szakmát, mert közel áll a kézügyességéhez, a habitusához, de ennél sokkal árnyaltabb a dolog. Magatokba néztek, gondoljátok meg, hogyan álltatok oda, ahol vagytok. Velünk ez történt: egyetemistaként összeházasodtunk a feleségemmel, aztán pedig itt helyezkedtünk el Nyíregyházán a gyermekosztályon. Ahhoz, hogy gyermekgyógyászok legyünk, végig kell járnunk a gyermekosztály különböző alterületeit az egyetemi évek végén. Az orvosi munkánk elején történt, hogy újra meg újra elvesztettük azokat a babákat, akiket a Jóisten nekünk szánt. Tele van feszültséggel a társadalom arról, hogy embernek tekintenek-e egy 10-12 hetes magzatot. Ott sorakoztam a síró anyák között, akik azt kérdezték, hogy jártak ilyen szerencsétlenül, hogy egy 500 grammos babát adott nekik a Jóisten. Akkor én azt gondoltam, hogy én is kaphatok egyszer

egy ilyen picit babát, és boldog leszek, hogy rá is akarok vigyázni, de ezekre a gyerekekre is. Át akarom vinni azt a hitet, hogy attól hogy másként történik, mint ahogy megálmodja az ember attól ez csodálatos élet és egy csodálatos élet fog kibontakozni. Évekig tartott Nyíregyházán ez a folyamat és oda jutottunk 2003-ra, hogy nem is szeretnénk mást csinálni. Balla professzor úr a Debreceni Klinikán adott arra lehetőséget, hogy nem is kell mást csinálni, hiába voltam ott 29-30 évesen, csak a neonatológiával kell foglalkoznom az egyetem épületében. Ez egy csodálatos időszak és csodálatos csapat volt, akik végtelenül személyesek tudtak lenni. A 8-10 orvos és 20 nővér minden reggel végig mentünk a gyerekeken, leültünk egy órára, mindenkit nevével szólítva végig beszéltük azt, hogy mi történt vele éjszaka, mit tervezünk, mit tud a közösség hozzá tenni. Professzor úr pedig volt annyira széles látókörű, hogy tudta, hogy bennünk, a dolgozóknak van a kincs. Bennünk van a titka a működésnek. Olyan juttatásokat talált ki, olyan atmoszférát teremtett, olyan továbbképzéseket szervezett, hogy gyakorlatilag a gárda 15 éven keresztül szinte alig cserélődött. Csodálatos belső szokásokat fejlesztettünk ki. A nővérek például kérték, hogy amikor műszakban váltották egymást, mindig ugyanazokhoz a gyerekekhez kerüljenek, azért, hogy személyes legyen a kapcsolat. Mi orvosok is kisorsolta nekünk a Jóisten a gyerekeket, amikor ügyeletesek voltunk (minden héten egyszer vagy kétszer) és aki a 24 óra alatt született, azt az „én gyerekemnek” hívtam és attól kezdve követtük egész addig, míg két három hónap múlva haza nem mentek és még évekig, amikor visszajöttek kontrollra, hogy szépen fejlődnek-e. Számtalan konferenciára is eljutottunk és figyelt arra és abba is bevont minket a professzor, hogy milyen gépeket vegyünk. Így történt meg, hogy 2003-ban olyan halandósági adatokat produkált ez a kis osztály, amilyen a világon nagyon kevés helyen volt. Gyakorlatilag 500 és 750 gramm között majdnem 100 %-ban élve maradtak a gyerekeink. Ehhez persze kellett, hogy a legmodernebb lélegeztető gépek monitor rendszerek és inkubátorok kerültek beszerzésre, de azt is közösen álmodtunk meg. Képzeltetek el egy erdészt, aki a terepen van, tudja, hogy négy kerék meghajtás kell vagy milyen magasan legyen a tengely – az aki dolgozik megformálójá lehet az eszközparknak is és ez a mi munkánkban is végtelenül fontos volt. Ezeket az eredményeket nagyon sokszor előadtuk a konferenciákon és a legtöbb kolléga azt mondta, hogy ő nem hiszi ezt el. Vagy meghamisítjuk az eredményeket vagy azt mondjuk, hogy nem is születtek meg azok a gyerekek, akik meghalnak. nem adtuk fel. Jártuk a

konferenciákat elmondtuk azokat az apró lépéseket, felfedezéseket, attitűdöket, amivel hozzájárultunk ezekhez az eredményekhez. Csodák csodája, az történt, hogy az egész országban, 2009-ben ugyanazokat az eredményeket tudták produkálni, mint mi. Az egész magyar neonatológia csodálatos fejlődésnek indult és nagyon szép eredményeket ért el.

Itt két személyes gyerekről is szeretnék beszélni, aminek szemtanúja voltam.

Az egyik történet még Nyíregyházán kezdődött, újszülöttként láttam a kislányt, hazakerült és kéthetes korában visszahozták. Úgy nézett ki, mint aki teljesen kivérzett, de nem volt sárga. Sokkosan került vissza és néhány óra alatt gyakorlatilag elvesztettük. Azért maradt meg ez az eset, mert nagyon fájdalmas elveszteni egy egészségesnek született gyereket, akinél nem láttunk semmi problémát. Számomra nagyon tanulságos volt, hogy két vezetőm, Dicső főorvos úr és Marián főorvosnő vitatkoztak arról, hogyan lehetséges, hogy a vörös véresejtek eltűntek, szétpukkantak és megnézték, hogy a csontvelő is rendesen működött. A gyereknek sárgának kellett volna lennie (amikor megütjük a lábunkat, előbb kék, majd sárga lesz). Vérre menő szakmai vita volt és belém égett ez a helyzet.

A másik történet már Debrecenben volt 5-6 évvel ez után. Balogh professzor úr elkezdett beszélni egy hem-oxigenáz enzimről, ami az oxigént szállító vörösvérsejtek közepén lévő molekulát lebontja – ezt sokat kutatta az Egyesült Államokban, ez egy titka a szervezetnek. Óriási erőfeszítést mozgósítottak arra, hogy ha ez az enzim fel van indukálva fel van futva, akkor a túlélésnek is ez a záloga. Még mondott egy érdekes dolgot, hogy nem ismernek ilyen túlélő embert, talán egy japán gyerek van, akit valameddig életben tudtak tartani, de ennek a kivizsgálása folyamatban van. Akkor gondoltam rá, hogy én egy ilyen titokzatos esetet láttam, de kevés önbizalmam volt, hogy szóljak, hiszen, ha a világon nincs ilyen, akkor én, hogy cseppenten ebbe bele. Viszont 6-7 évre rá nyáron megkért egy kollégám (nem nekem születtek az ikrek), hogy engedjem majd haza a gyerekeket, mert van egy fura asszony, aki nem hajlandó addig hazavinni a gyerekeit, míg 14 naposak nem lesznek. Én megértem ezt a hölgyet, akit itt Szabolcsban láttam elveszíteni a gyerekét. Megismertem a történetét, azt gondoltam, hogy ilyen véletlen nincs. Odahívtam Balla professzor urat és elmondtam neki a történetet. Kikértük a régi boncjegyzőkönyveket, csontvelőt és millió dolgot és valóban a szülőkben találtunk olyan mutációt, ami előre vetítette, hogy a kicsik-

be is meglehet. Sajnos neki a vértét már nem őrizték meg. Innen kaptam azt a lehetőséget, hogy eljuthattam egy egyhetes világkongresszusra, ahol csak ezzel a hem-oxigenáz nevű enzimmel foglalkoztak. Ettől kezdve követtem az erre vonatkozó szakirodalmat, ábrándoztam a kísérletekről, amit majd folytatni fogok.

Egy újabb történet a lélegeztetőgépről szól. Dicsértem, hogy mennyi konferenciára és továbbképzésre jutottunk el. Az itt megismert egyik lélegeztetőgép egész más volt, mint a többi, magas frekvenciás oszcillátornak hívják, rezegteti az emberben a levegőt. A felnőttekben 16-20 vagy 35-40-szer, addig az újszülöttekben 600-800-szor rezegteti a levegőt és így különleges tüdő toborzásra képes, a tüdőhólyagocskákat is meg tudja nyitni. A gépet már 2000-ben beszerezték, de minket csak 2005-ben küldtek el Erlangenbe (München egyetemvárosa), azéért, hogy részt vegyünk egy olyan kurzuson, ahol megmutatják hogyan lehetne hasznosítani és jobban, korszerűbben működtetni. Ezt megtanulva, egyre nagyobb önbizalommal 1-2 év alatt oda jutottunk, hogy nem volt már tüdőgyulladásban, kakás magzatvíz leszívásában vagy extrém nagy vírusos tüdőgyulladásban elvesztett gyerekünk. Ha még ez nem lenne elég, együtt ebédeltünk Szűcs Attilával, aki a klinikán a belgyógyászat vezetője volt (ma a Nyíregyházi Kórház főigazgatója) elpanaszolta, hogy most élesztettek újra egy fiatalembert. Azt sem tudja, hogy miért nem lehet őt lélegeztetni. Ez egy 35 éves beteg és egyszerűen nem tudja elfogadni, hogy elveszítse. Elmondtam neki, hogy ez a lélegeztetőgép a hozzá csatolható nitrogén-monoxiddal milyen jól működik az újszülötteknél. Balla professzor úrtól engedélyt kérve, ezeket az eszközöket átvitte az osztályára és úgy tűnt, hogy ez a dolog ott is működik. Valóban, ebből egy olyan közös munka született. Felelevenítettük, hogy 8 évre visszamenőleg milyen csodálatos túlélési mutatóink vannak, pedig a röntgen kép, az áramlási viszonyok egyáltalán nem kevésbé súlyos esetet jelentettek a felnőttek vírusos tüdőgyulladásánál. Egy nemzetközi konferencián az lett a poszterünk címe: Tud-e a koraszülött gyógyász segíteni a felnőtt intenzívesnek segíteni abban, hogy az ARV-s tüdőgyulladásból kihozza a betegeket. Volt akkor nekünk egy stratégiánk: nagyon hamar kell intubálni, bekenni a tüdőt belülről egy felületaktív anyaggal és ezzel a különleges lélegeztető géppel és a belélegeztetett nitrogén-monoxid gázt kell alkalmazni. Amint elkezd javulni, rögtön le kell szoktatni a lélegeztető gépről.

Ebben a lobogásban történt az, hogy 2010-ben a negyedik babát vártuk

és Kati úgy érezte, hogy el fogja veszíteni (korábban az első gyerekünket is négy vetélés után adta meg a Jóisten). Az újévi szentmisén jött a fordulat: a feleségem érezte, hogy a teste megtelt hormonokkal, feszült a melle és Andris fiam megszületett, utána a Jóisten még lányokat is adott. 2010-ben kiszűrték a szülész kollégák, hogy a várt kisbabánknak nagy a nyaki redője és 75% az esélye annak, hogy Down-szindrómás lesz és kicsit kevesebb az esély a szívbetegsége vagy más szindrómákra. Így viseltük ezt a nehéz, fájdalommal teli helyzetet, sok kolléga, barát részéről meg nem értéssel, támadással ezt a helyzetet. Van, aki azt mondta, hogy neki van Istenhite és ez az ördög kísértése, hogy tönkre akarjuk tenni a házasságunkat és a meglévő gyerekeinket, ha ebbe a helyzetbe beleállunk. És így született meg Peti 1450 grammal. nagyon kevesen voltunk nyáron, megfeleződött a társaság, négyen, öten voltunk és így én lehettem a kezelőorvosa is. Amikor belepek a neonaológiára saját elhatározásomból, akkor orvos vagyok és gyógyítom. Amikor apa vagyok, akkor leülök az inkubátora mellé, kigombolkozom és gyakorlatilag a meztelen mellkasomon lehet a gyerek, ekkor akár anya is lehetek. Itt egy különleges dimenzióját életem meg az életnek.

Petiből egy nagyon stramm srác lett, épp most 10 éves, de nem volt könnyű. az sem volt könnyű, hogy gyászoltuk, mert orvosként nem gondoltam, hogy ebből ki lehet keveredni jól. Petinek a kedvenc sportja a foci mellett az amerikai foci, zongorázik Bachot meg Beethovent... Tehát nem is gondoltam, hogy ez lehetséges. Évekig tartott a gyászreakció és hogy ebből visszaépítsük a párkapcsolatunkat és hogy legyek a lelkes lobogó apja. Azt is megértem, hogy nagyon sok mindent sikerül a baráti, beágyazott kapcsolatrendszerünkkel, az orvosi létünkön keresztül elérni, ami bárkinek nem adatik meg. Tehát ez nem igazság, nem lehet igazság, ez nem jár mindenkinek. Nagyon sokat számítottak a sorstársak is, ahogy elkezdtünk összejárni, jött ez a megerősítés: Dunántúlon sikerült, Nyíregyházán a Csodavárban sikerült. Egy egyesületnek, egy alapítványnak, családnak, pároknak sikerült, ez azt jelenti, hogy bárki képes rá. Mi lenne, ha egy olyan intézménybe tennénk be a lelkesedést, mely különleges és mindenkit tárt karral vár.

A magzatot sokszor lenullázzák, azt mondják, hogy egy szövetsomó. A 20. hétre, a félidőre már minden idegsejt megszületik. A 26. héten a kérégben már minden idegsejt a helyére kerül, a 32. hétre az agyba ez a fészék és érhálózata is involválódik, utána, ha koraszülött lesz is sokkal ritkább az agyvérzés. A 32. héttől az anya elkezd készülni, érzi a változást, hogy 8-10 hét

van hátra a szülésig. Ezt követik az első idők, amikor szoptatja, öleli, mellé fekszik. Az édesapával is kialakul a kapcsolat, énekelnek neki és ez az első év, amit úgy hívunk, hogy szinaptikus ősrobbanás. Akkor alakul ki, hogy mi lesz a gondolat, milyen egyéniség lesz, kialakulnak az anyanyelv alapjai – fantasztikus változás.

Ekkor, ha egy jó intézmény vár minket, ahol a kezünket fogják, és járhatunk ezen az úton, akkor ez egy csodálatos természeti fejlődés lehetne. Isten első lényével. A szeme előtt történtek a dolgok, attól kezdve, hogy megtudtuk ezeket az aggasztó dolgokat és felfedezéseket, hogy így lenne jó, befogadta ő is. István, amikor látta, hogy kitartó az ábrándozásunk arról, hogy legyen egy ilyen intézmény, már a Szent Lukács Szeretetszolgálat igazgatóján keresztül juttattja az Érsek atya élé az engedélyt, ami így létrejöhetett. Egyénként is nagyon fontos volt, hogy a vezetők befogadjanak.

A hitről és a megváltásról szó van, akkor ide kapcsolódóik az is, hogy Barsi Balász atyától (ferences szerzetes) senkitől annyit nem tanultam, mint tőle. Dogmatika órán azt mondta nekünk, hogy amikor a pocsolya szélén az erdőben látsz egy haldokló gyereket, aki nem volt megkeresztelve, kereszteljem meg!

Mit adott Isten egy évben, akármilyen eredményeink is voltak 10-15 babát elveszítettünk. Ekkor megkérdeztük a szülőktől, hogy van-e olyasmi, amit szeretnének kérni, nem az ellátással kapcsolatban, hanem olyan csodálatos dologra gondoltunk, mint a keresztség – mit szólnak hozzá? Sokaknál sikerült a családot behívni, és megkereszteltük a babát. Akiknél ez nem ment, ott a nővérekkel összegyűlve pár csepp vizet a homlokára cseppentettünk és az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében megkereszteltük. Én magam kb. 100 gyereket kereszteltem meg – nagyon csodálatos dolog volt.

A másik egy házi feladat volt. A zsidókhoz írt levelet kinyomtatta és szétvágatta velünk, azt kérte, hogy keverjük össze és utána olvassuk bekezdésenként és rakjuk olyan logikai sorrendbe, ahogy szerintünk lenne. Utána írjuk le. Így lett a zsidókhoz írt levélből egy fogalmazás. Ez a feladat megtanított arra, hogy szét tudjam vágni a helyzeteket, nem az számított, hogy mi miután történt, hanem vannak független állítások. Tehát erre egy dogmatikus tanított meg, hogy különleges legyek egy nagy teambe, vagy különleges gondolkodású.

Volt egy tehén spermával kereskedő mezőgazdász, aki elhunyt és két 150 négyzetméteres épületet hagyott az utódokra. Hozzájutottunk ehhez és

csodálatos étellel töltöttük meg. 400 gyerek hetente, köztük a súlyosak, szegények messziről jövők és más lehetőséggel nem bírók találtak helyet. Rengetegen rövid időre bízták ránk a gyerekeket, hogy kapjanak egy lendületet. Három teljes évet összeadva 4300 család volt, akik ránk bízták a gyerekeiket. Meggyőződésem szerint nemcsak a gyereket, hanem az egész családot fogadtuk.

2019-ben eljöttem klinikáról. Nagyon érdekes, hogy az a hely, ahol szocializálódtam. 16 év csak ott telt el a Nyíregyházin kívül. Azt a helyzetet kezelni, hogy fél lábbal itt is, ott is vagyok, valamint az, hogy egy egyházi intézményben is dolgozom, nem abban a struktúrában gondolkodom, mint a rehabilitáció, feszültségeket szült. Kezdetben láttam abban potenciált, hogy ott születnek a gyerekek, és tudom, hogy jó helyre mehetnek, de ekkor a klinikai és intenzív karrierem megszűnt.

Érsek atya kérése volt, hogy ikonnal (Engedjétek hozzám a gyerekeket) várjuk a hallban a recepciónál az érkezőket. Szép termeket szereltünk fel. Az orvosi rendelő nemcsak komfortos, hanem jól műszerezett is volt (ultrahang, elektromos idegrendszeri vizsgáló stb.). Csodálatos a csapat, azért, mert a családok is ide tartoznak. A pici csapatból már 43-an vagyunk. Baráti kapcsolat van a családok között, akik korábban nem ismerték egymást. 100-150-en vagyunk. Az egész országból jönnek – és hogy az élet milyen, erre két történetet is hozok.

Az egyik az, hogy egy korábbi kísérletemben azt csináltam, hogy egereket egy speciális egérvonalat inkobátorba tettem a megfialt anyát kicsinyéivel együtt. Ezzel a koraszülött vakság ér-elváltozását idéztem elő, valamint ezt a különleges anyagot a hem-oxigenázt, ami az anyagcserét befolyásolja, és ha ezt az enzimet legáltoljuk, akkor nagyon durva változásokat sikerült elő idézni. Gyakorlatilag úgy tűnt számomra, hogy ez egy kulcs enzime a koraszülött vakságnak (ez 2014-15-ben volt). Akkor Balla professzor úr és a tudományos kör úgy vélte, hogy ez teljesen ellentmond az akkori eredményeknek és a fiókban hevert az anyag. Néhány hónappal ezelőtt felhívott Balla professzor, hogy megismerkedett a Pécsi Egyetem korábbi rektorával, akinek az egér és patkány látóideghártya specialitása és kérte, hogy mutassam meg neki az eredményeimet. Ez úgy tűnt, hogy hogy ez egy fantasztikus találmány. Különböző molekuláris biológiai méréseket is végeztek, és ha igaz, akkor sok más méréssel együtt az én állatkísérletemet is leközlík.

A másik pedig az, hogy ezzel a módszerrel a felnőtteknél is meg lehetne ezzel a módszerrel a tüdőbetegeket. 2019-ben beálltam a Szent Lukácsba, de kitört a Covid járvány. Hétről-hétre, ahogy hallottuk az eredményeket, láttam a nyíregyházi kollégáknak az életét, akkor megfogalmazódott bennem, hogy végtelenül vágyom arra, hogy beálljak. Az intenzív osztályra kerültem, de sajnos nem sikerült elérni azt, a kórház vezetésének, hogy ezzel a különleges géppel, ami felnőtteknek való és van belőle a kiskunhalasi kórháznak a raktárában rendelkezésünkre bocsátsák. Ez életemnek a végtelenül nehéz két hónapja volt, rengeteg szenvedést látva, de élet született ebből is. Ott kísértem a felnőtteket, a családjukat, beszéltem és próbáltam gyógyítani az embereket, ezzel is hozzájárultam a gyógyulásukhoz.

A hétvégeken fáradtan mentem haza, elmondtam a feleségemnek a történeteket és akkor benne is megfogalmazódott, hogy szeretne ő is csatlakozni, itt Nyíregyházán. Először nem is akarták, hogy egy négy gyerekes anya beálljon, de aztán már megkaptuk az első oltásokat, engedélyezték. Sajnos neki sikerült összeszedni a járványos betegséget. A lábadozás során nem bírt még mindig lépcsőzni, ezért Inántszy-Pap Zsófia radiológus javaslatára CT-t készítettek a tüdőről. Hála Istennek nem volt a tüdőjének baja, de az alsó szeletnél belógott a hasnyálmirigye és ez egy olyan elváltozás, aminek biztos, hogy hasnyálmirigy rák lett volna a vége. Néha azt gondoljuk, hogy a Jóisten vezet, mert ha van egy szándékom, egy elképzelésem, akkor egy sokkal csodálatosabb dolgot kapunk újra. Az élet nagyon szép és sok-sok titkot rejteget.

Egy hónappal ezelőtt megváltozott az intézményünk neve. Nem csak gyermekrehabilitáció vagyunk, hanem szociális központ is. Az történt, hogy az uniós elképzelésekkel összhangban a görögkatolikus egyház is meglátta, hogy nemcsak a fogyatékosoknak, hanem a családszerkezetben élve is kell segíteni. Sikerült Debrecenben nyolc házat venni nekik és egy kilencediket is, ahol a nappali időszakot is hasznosan eltölthetik igényesen. megkértek először arra, hogy ezt a nappali ellátást is kipróbáljuk a fiatalokkal. Van gyógytornász, gyógypedagógus, logopédus is, biztosított, hogy kupálódjanak ezek a fiatalok. Addig-addig forgott ez az ügy, hogy legyen az ügyvezető és ezzel bővüljön a mi meglévő szolgáltatásunk is. Nem saját terepem a szociális szféra, de aztán arra gondoltam, hogy ha látják, hogy azok a fiatalok, akiket mi lábra tudtunk állítani, itt foglalkoztatni, hanem másokat is. Kezdetben 4300-an voltunk (ma már 6000-en vagyunk). Minden családuk egy olyan példa lesz, akkor is, ha úgy érzik, hogy az ő gyerekük nem lesz egy átlagos

tanuló, átlagos gyerek, akkor is egy önálló életet fog élni, kapcsolatrendszere lesz és munkahelyre is lesz lehetősége.

Jean Vanier-val a Bárka közösség alapítójának szavaival zárom az előadást:

Ha nem lehetünk is ugyanannál az eukarisztikus asztalnál, együtt ehetünk a szegények asztalánál, ha nem is ihatunk együtt ugyanabból a kelyhből, mindnyájan ihatunk annak a szenvedésnek a kelyhéből, amelyet a keresztények közötti megosztás és a szegény és a gyenge elvesztése okoz. Felfedezhetjük, hogy a szegények út az egység felé, mert az a hivatásunk, hogy szeressük őket, építsük őket. Ez az út titokzatos módon elvezet minket Krisztushoz.

Köszönöm a figyelmet!

TEOLÓGIAI SZEKCIÓ

NÉMETH ISTVÁN

SZAGKHF

A néma próféta gyógyulása. Ezekiel 24,25-27 exegézise

Ez 24,25-27 egy olyan jelenetet tár elénk, amikor az Úr megígéri a prófétának meggyógyulását a némaságából. Rövid értekezésünkben azt vizsgáljuk meg, hogy az ószövetségi Szentírásban általánosságban véve mit jelentett a betegség és konkrétan fogjuk vizsgálni Ezekiel betegségét: az ő némaságát. Elsőként azzal a céllal, hogy ezt valóban lehet-e betegségnek nevezni, illetve arra is próbáljuk keresni a választ, hogy milyen teológiai üzenete van a próféta némaságának, de leginkább a gyógyulásának, hogy újból beszélni kezd.

I. Betegség az Ószövetségben

Az egész Szentírás az Isten Szava, amely egy konkrét történelmi pillanatban és szituációban formát öltött, és amit a szent szerzők az isteni kinyilatkoztatás hatására megírtak. Vagyis az isteni szó, az isteni üzenet egy adott nép kultúrájának a szokásait és kifejezőeszközeit vette magára, hogy olvashatóvá váljon és a célközönség számára érthető legyen. Az isteni találkozott az emberivel, ez pedig páratlan harmóniában és összhangban található meg az isteni és emberi a Szentírás szövegében.

Így nem meglepő, hogy az Isten Szava nem csupán isteni, hanem megtalálható benne az emberi is, és itt külön fontos felhívni a figyelmet arra, hogy nem csupán egy általános emberi található meg benne, hanem, mivel a Szentírás szövege különböző korokon keresztül íródott, így eltérő időszakokból találunk benne emberi meglátásokat és leírásokat.

A Szentírás páratlan bizonyítéka az Isten és ember közötti kapcsolatnak és emiatt kifejezetten fontos. Az isteni dolgok emberi formát öltöttek, de emellett az is megfigyelhető, hogy az emberi dolgok nagyon sokszor isteni

jelentéseket is magukban hordoznak. Ez alatt azt értem, hogy bizonyos emberi történéseknek, állapotoknak fontos teológiai üzenete is van.

Természetes tehát, hogy az ószövetségi Szentírásban is többször találkozunk betegséggel vagy éppen beteg emberekkel, hiszen a betegség is az emberi élet velejárója és ezek is leginkább teológiai mondanivalót hordoznak. Nem lehet azonban általános jellegű következtetést levonni azzal kapcsolatban, hogy a betegségnek milyen általános teológiai üzenete van, hiszen számolnunk kell azzal is, hogy az egyes bibliai könyvek különböző időkből és különböző szerzőktől származnak, akik eltérő módon értelmezték a betegség képét a Szentírásban.

Kétségtől elvonhatunk olyan formákkal, amikor a betegség az egyéni személyes bűnök büntetéseként jelenik meg a Bibliában. Nyilvánvalóvá válik ez például a Kiv 15,26-ban:

Azt mondta: »Ha hallgatsz az Úr, a te Istened szavára, ha azt cselekszed, ami helyes a szemében, ha engedelmeskedsz parancsainak, és megtartod minden rendeletét: azon betegségek közül, amelyeket Egyiptomra bocsátottam, egyet sem bocsátok rád: mert én, az Úr vagyok a te gyógyítód!,

amelynek során az Úr szava egyértelműen meghatározza, hogy a csapások és betegségek Egyiptom életében azért következtek be, mert nem engedelmeskedtek neki. Ebben a mondatában pedig hangsúlyozza azt, hogy a helyes magatartásforma a betegségek elkerülésével jár.

Egy másik értelmezése lehet a betegségnek az, hogy az ember törekény állapota terepet biztosít az isteni hatalom megnyilvánulásának. Jó példák találhatók erre Illés és Elizeus működése során, különös tekintettel a halott gyermekek feltámasztása (1Kir 17,17-24; 2Kir 4,8-37), amelynek során bebizonyosodik, hogy az isteni hatalomnak ereje van a betegség, sőt még a halál felett is.

A betegség kérdésében a legérdekesebb és legösszetettebb képet Jób könyve és az ő szenvedése mutatja. Ebben az írásban is tanúi lehetünk, hogy nem egy általános ítélet az, hogy az embert a saját személyes bűne sodorja Isten büntetésébe és emiatt kell szenvednie a betegségtől¹. Jób ártatlan ember, akinek a szenvedése egy titok, egy látszólag megmagyarázhatatlan történet, amit nagyon nehéz értelmeznünk, de semmiképpen sem személyes bűnei megtorlása, amire a könyv nagy hangsúlyt is helyez.

1 Warrington Keith, *Healing and Suffering: Biblical and Pastoral Reflections* (Bletchley – Weynesboro: Paternoster Publishing, 2005), 4-6.

Az Ószövetségből tehát véleményünk szerint egy ilyen rövid bemutatás után is egyértelműen kitűnik, hogy nincsen egységes kép és tanítás a betegségről és annak teológiai vonzatáról. Van, ahol a betegséget az engedetlenség következményeként értelmezik, találkozunk olyan szövegekkel, ahol a betegség szolgál az isteni erő megnyilvánulására, ismét más szövegekben pedig az körvonalazódik, hogy a beteg ember gyengeségének titka túlságosan összetett, de az Isten az ilyen időkben is mellette állhat.

Ebben a rövid tanulmányban nem vállalkozunk az ószövetségi beteg ember portréjának teljeskörű megrajzolására, hanem sokkal hasznosabbnak találjuk, ha egy konkrét prófétával és betegségével foglalkozunk.

Hiszen a prófétai könyvek sajátja, hogy nem valakiről szólnak a történetek, hanem a próféta saját maga beszél arról, hogy ő mit él meg és mit szeretne elmondani az utókornak². Ezért ebben a tanulmányban Ezekiel egyik betegségével³ és gyógyulásával szeretnénk foglalkozni: könyvében többször találunk utalást a némaságára (Ez 3,22-27; 24,25-27; 33,21-22). Ezekre a részekre és leginkább az Ez 24-ben található írásokra koncentrálna próbálunk meg következtetéseket levonni arra nézve, hogy a próféta hogyan élte meg betegségét, annak milyen teológiai mondanivalója volt, és milyen üzenete lehet gyógyulásának Ez 24,25-27 alapján.

2 Természetesen ennél a pontnál tisztában vagyunk azzal, hogy nem minden esetben beszélhetünk arról, hogy egy-egy próféta autentikusan saját maga írta volna le a saját gondolatait, hanem azok hosszabb redakciónak és szerkesztői munkának az eredményei lehetnek. Mégis láthatjuk és érezhetjük azt, hogy ezekben a prófétai írásokban van valami megfoghatatlanul személyes: valahogy az íráson keresztül körvonalazódni tud egy ember alakja és gondolata. Eből a megfontolásból választottuk ezen tanulmányunk témájának is az egyik prófétát és az ő személyes szenvedését.

3 Talán célszerű megjegyezni, hogy igen vastag irodalma van annak az álláspontnak, amely Ezekiel személyét örültnék, pszichológiai esetnek állítja be. Warren Nathanael James, „A Cannibal Feast in Ezekiel”, *Journal for the Study of the Old Testament*, 38 (2014): 501-502. Valóban megfigyelhetünk furcsa dolgokat Ezekiel prófétánál, amelyek nem mindennaposak, mint például azt, amivel érintőlegesen foglalkozni is fogunk, hogy nem gyászolja meg a feleségét (Ez 24,15-18). Azonban ennél a pontnál célszerű megjegyezni, hogy amint látni fogjuk nehéz pontosan visszakövetkeztetni arra, hogy a történelmi Ezekiel pontosan milyen ember volt és leginkább azzal kell számolnunk, hogy a furcsa képek és leírások, amelyekkel a könyvben találkozunk, elsősorban irodalmi erővel bírnak. Véleményünk szerint Sokszor a próféta abnormálisnak tűnő viselkedése vagy éppenséggel betegsége is leginkább irodalmi és teológiai mondanivalóval bír. Tuell Steven Shawn, „Should Ezekiel Go To Rehab? The Method to Ezekiel’s Madness”, *Perspectives in Religious Studies*, 36 (2009): 289-302.

2. Ezekiel próféta és könyve

A felvetett kérdés és probléma pontosabb megismerésének érdekében közelebb kell kerülnünk Ezekiel prófétához, akinek könyvét olvasva talán valamelyest konkrétabb képet tudunk arról kapni, hogy ki lehetett a szerző.

Ezekiel próféta könyvének megértéséhez először azt a történelmi szituációt kell bővebben elemezni, amit a könyv keletkezési idejeként megjelöl. A júdeai királyság utolsó napjainak a képét tárja elénk Ezekiel könyve. Nabukodonozor babiloni uralkodó több támadással leigázta Jeruzsálemet és lerombolta a jeruzsálemi Templomot a Kr.e. VI. században, emellett pedig a lakosság egy részét deportálta⁴ – ezek között a deportáltak között találjuk Ezekiel prófétát is. Fontos megjegyezni azt, hogy a deportáltakat elsősorban nem az anyagi nehézség jellemezte, mivel úgy tűnik, hogy a megélhetés biztosítva volt számukra a babiloni területeken⁵, hanem sokkal inkább az jelentette az igazi kihívást, hogy a megváltozott körülményekben elvesztették azt a biztosítékot, amit a föld, a Templom és az Otthon jelentettek számukra. Az elsődleges teológiai kérdéssé az válik, hogy a föld és Templom leigázásával vajon a saját Istenük is leigázódott-e? Egy ilyen történelmi – valósi szituációban lép színre Ezekiel próféta könyve tanulsága szerint.

A próféta személyéről könyve alapján meg lehet állapítani azt, hogy papi családból származik (Ez 1,3), akinek a neve azt jelenti, hogy az Isten erősítsen meg és a prófétálását a fogságban kezdi meg (Ez 1,1)⁶. A prófétaí írását tekintve az derül ki, hogy két nagy fázisa van az ígéhirdetésének: az első egészen a jeruzsálemi katasztrófáig tart, amiről Ez 24,25-27-ben és Ez 33,21-22-ben ad számot a próféta. Ezt az időszakát javarészt a kritika jellemzi, amivel megjósolja a Templom pusztulását, majd a pusztulást követően az üdvösséget hirdető próféciák kerülnek előtérbe⁷, ami garantálja azt, hogy egyedül Isten képes a nép jövőjét biztosítani. Tehát Ezekiel üzenetének legfontosabb ele-

4 Sedlmeier Franz, *Das Buch Ezechiel: Kapitel 1-24* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002), 13-23.

5 Pontosabban szólva nem találunk arra utaló jelet Ezekiel könyvében, hogy bármiben nélkülöznie kellett volna a választott népnek.

6 A deportáció ideje nagy valószínűséggel Kr.e. 597. A bibliai hagyomány alapján ebben az időben nem csak a királyt deportálták babiloni területre, hanem vele együtt néhány fontosabb embert is a társadalom felső rétegéből. Ezek között lehetett maga Ezekiel próféta is, aki a tartózkodási helyeként a Kebár folyó partján fekvő Tel Abibot jelöli meg. Pohlmann Karl-Friedrich, *Der Prophet Hesekiel/Ezechiel: Kapitel 1-19* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 1996), 39.

7 Sedlmeier 2002, 34-35.

me lesz az, hogy az Úr folyamatosan irányítja az ő népének sorsát és minden aszerint történik, ahogy azt Ő akarja⁸.

Ezenkívül tudjuk róla, hogy házas volt és a feleségét tragikus gyorsasággal veszítette el Ez 24 beszámolója alapján, Ez 3,24-ből és Ez 8,1-ből pedig arra tudunk következtetni, hogy saját házzal rendelkezett, de többet teljes bizonyossággal nem lehet megállapítani a prófétáról⁹.

Ezekiel kétségekívül azzal az igénnyel lép fel, hogy ő próféta. A prófétai tradíció az egyik legfontosabb a bibliai irodalomban: olyan embereket értenek próféták alatt, akik kapcsolatban vannak az Istennel és az Istenről beszélnek a címzetteknek. Nem lehet egységes képet alkotni a különböző prófétákról a Bibliában, hiszen mindegyikük valamiben különbözik a másiktól. Ezekielről elmondhatjuk, hogy prófétálása különösen gazdag és díszített olyan elemekkel, amelyek nem mondhatók éppen mindennapinak: összecsapja a kezét, vagy éppenséggel két lábbal a földre ugrik (Ez 4,3-7; 6,11; 21,2-7; 25,2; 28,21; 29,2; 35,2; 38,2). Legtöbb esetben látomásokat elbeszélésével találkozunk, illetve számtalan esetben használ szimbólumokat, különböző metaforákat történetének elmeséléséhez (Ez 16), emellett pedig a papi származása is jelentős mértékben meghatározza személyiségét és prófétálását¹⁰. Összetettnek személyiségnek tűnik tehát a prófétai könyv alapján, aki rengeteg különböző aktust és formát használ ahhoz, hogy a prófétálása meggyőző lehessen: egész életével próbálta közvetíteni Isten Szavát és akaratát.

Természetesen szemünk előtt kell tartani azt, hogy az Ezekielről szerzett információink szinte teljes egészében az ő könyvéből fakadnak. Arról pedig nincs bizonyítékunk, hogy az ott leírtak valóban a prófétától magától származnának, sőt az exegetikai kutatási tevékenység egyre inkább Ezekiel könyvének összetettségét hangsúlyozza, ami szinte lehetetlenné teszi azt, hogy pontos képünk legyen Ezekiel próféta személyéről és életéről¹¹.

8 Odell Margaret, *Ezekiel* (Macon: Smyth & Helwys Pub, 2005), 10-11.

9 Pohlmann 1996, 39.

10 Talán a legtalálóbb példa erre az, hogy milyen nagy érdeklődést mutat a jogi kérdések irányába és milyen mértékben elítéli a helytelen kultuszt és bálványimádást (pl.: Ez 14,1-11). A könyv vége külön foglalkozik Ezekiel látomásával a Templomról (Ez 40-48), azonban szeretnénk megjegyezni azt, hogy ez a rész talán erős redakción eshetett át a fogság utáni időben, tehát nem egy biztos kiindulási pont ahhoz, hogy megállapítsuk Ezekiel prófétálásának és beszédének papi arculatát. Sedlmeier 2002, 36-42.

11 Pohlmann 1996, 40-41.

3. Ez 24

Ezekiel próféta 24. fejezete Jeruzsálem ostromának idejére datálható a szöveg kezdete alapján (Ez 24,1)¹². Három nagy részre lehet bontani ezt a részt tartalom szerint, vagyis három különböző próféta történet, tett, beszéd világítja meg jobban a Templom pusztulásának katasztrófáját és az ahhoz kapcsolódó következményeket¹³.

A fejezet elbeszéli azt, hogy Ezekielnek milyen képes beszédet kellett mondania az ellenszegülőkhöz (Ez 24,3-14), amely körvonalazza, hogy a népet ért támadás és baj egyedül a nép döntéseinek köszönhető¹⁴. Ezután olvashatjuk Ezekiel felesége halálának megjövendölését, akit Ezekiel nem gyászolhatott meg (Ez 24,15-24), hiszen Ezekiel jel lesz az egész nép számára: a nép is sokat fog veszteni Jeruzsálem pusztulásakor. Olyan személyes dolgokat is, amelyeket Ezekiel is elvesztett, de nem biztos, hogy tudnak majd gyászolni, nyilvánvalóan a fizikai távolság miatt¹⁵.

Majd ezután következik az a rész, amivel külön foglalkozni szeretnénk: Ez 24,25-27, amely beszámol Ezekiel némaságáról és az abból való gyógyulásá-

12 Nem csoda, hogy ilyen pontos időmeghatározással kezdődik a fejezet, hiszen már a korábbiakban is említettük azt, hogy Jeruzsálem ostroma jelenti a fordulópontot Ezekiel prófétálásában és ez módosítja a prófétálás stílusát is.

13 Történet – kritikai szempontból célszerű megjegyezni azt, hogy a történetek ebben a fejezetben tematikailag erős szerkesztettséget mutatnak, tehát azt feltételezik, hogy a különböző forrásanyagokat egy redaktor, vagy bizonyos redaktorok későbbi időkben szerkesztették össze. Pohlmann Karl-Friedrich, *Der Prophet Hesekiel/Ezekiel: Kapitel 20-48* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2001), 362-363. Azonban ezzel szemben szeretnénk megjegyezni azt is, hogy a *szeme tetszése* kifejezés az egész fejezeten belül többször előfordul (Ez 24,16, 24,21, 24,25) – esetleg, mint egy rím. Ez sokkal inkább azt sugallja, hogy egy azonos szerzőtől származnak a darabok, legalábbis a fejezet utolsó két része. Joyce Paul, *Ezekiel: A Commentary* (New York – London: T&T Clark International, 2007), 169.

14 A megadott történelmi kontextusban az elsőre egy receptnek tűnő elbeszélés arra enged következtetni, hogy Isten maga a szakács, aki meggyújtja a tüzet, az ítéletet mindannak, ami a fazékban van, tehát a népnek. Sedlmeier 2002, 322-324. A történet alapjául szolgáló mondakörrel, illetve ősi szokásjoggal kapcsolatban lásd: Warren 2014, 501-512.

15 Meg kell jegyezni, hogy Ezekiel nem csupán egy jelszerű tettet visz végbe, hanem ő maga lesz a jel. A kifejezés, amivel ebben a részben találkozunk, a csodát is jelenti, és az Ószövetségen belül megfigyelhetjük, hogy az Isten az, aki jeleket / csodákat tesz. Itt megtapasztaljuk, hogy egész élete az Isten befolyása alá kerül. Tehát prófétizmusának lényege, hogy engedi az Isten fennhatóságát a saját életén keresztül is megnyilvánulni. Odell 2005, 320. Általánosan megfigyelhető a próféta irodalomban, hogy a próféta személyes szenvedése sokkal inkább megvilágítja azt, hogy mit is értünk bűn és büntudat alatt. Így itt is sokkal egyértelműbbé válik azoknak, akik látják Ezekielt, hogy pontosan az ő életén keresztül tudnak reflektálni a saját valóságukra. McEntire Mark, „From bound and gagged to swimming in the water of life: How God breaks and heals Ezekiel” *Review and Expositor* 111 (2014) 329-336.

ról. A szöveg szorosan kapcsolódik az egész fejezet tematikájához, hiszen itt is Jeruzsálem pusztulása áll a középpontban.

A némaság feloldásának megjövedüléséről kapunk részletesebb beszámolót, azonban ebből a fejezetből és részből nem derül ki, hogy Ezekiel mikor vált némává, arra csak esetleges utalást olvashatunk Ez 3,22-27-ben, illetve az is csak Ez 33,21-22-ben lesz nyilvánvalóvá, hogy a hírnök megérkezésekor a próféta némasága teljesen megszűnt.

A problematikát tehát még egyszer fel szeretnénk vetni: a próféta elnémult, egy elnémulási elbeszélést találunk Ez 3,22-27-ben, a némaság feloldására vonatkozó jövedöléssel találkozunk Ez 24,25-27-ben és a konkrét gyógyulás leírása Ez 33,21-22-ben történik meg. Ez a kérdésfelvetés számos történet-kritikai megjegyzésre adott okot abban a tekintetben, hogy a 3. és a 33. fejezet között, amikor a prófétának némának kellett volna lennie, mégis többször beszélt. Vagyis azt a következtetést vonták le, hogy a szövegek eltérő időpontban íródtak¹⁶. Azonban már ennél a pontnál figyelmesek lehetünk arra, hogy talán a némaság nem konkrét értelemben értendő, sőt a némaság feloldása se, hanem ezeknek sokkal inkább teológiai üzenete van és így talán nem célszerű különböző redakciós időket feltételezni az egyes szövegrészeknek ebből a megállapításból kiindulva.

Jelen kutatásban tehát azzal célszerű foglalkozni, hogy pontosan milyen oka és szimbolikus ereje van a próféta némaságának. Ehhez először a konkrét bibliai szöveghez akarunk fordulni.

תאו שהיניע דמחמ תא מתראפת שושמ מזועמ תא מהמ יתחק מויב אוהה מדא וב התאו
מהיתונבו מהינב משפנ אשמ
מינזא תועמשהל דילא טילפה אוכי אוהה מויב
יכ ועדיו תפומל מהל תייהו דוע מלאת אלו רבדתו טילפה תא דפ חתפי אוהה מויב
הוהי ינא

¹⁶ Egyrésztől Ez 3,27 szerint mihelyst feloldódik a próféta némasága, prófétálásának igazi mondanivalója abban fog kimerülni, hogy a bűnbánatra és a bűnök elhagyására biztatja a népet. Másrésztől (bár a történetek a könyvben nem feltétlenül időrendi / kronológiai sorrendben vannak leírva), többször találkozunk a némaság kezdete és feloldása között azzal, hogy Ezekiel maga szól. Ennek a magyarázatára több teória is született, egyértelműen azok vannak előtérben, amelyek azt bizonyítják, hogy a fenn nevezett részek csak későbbi betoldások a szövegbe, vagyis a prófétára semmilyen mértékben nem vezethetők vissza, csupán későbbi redakciós betoldások és így egyszerűbben lehet magyarázni azt a tényt is, hogy Ezekiel a némasága alatt mégis beszél többször. Poser Ruth, *Das Ezechielbuch als Trauma-Literatur* (Leiden – Boston: Brill, 2012), 35-43.

És te Emberfia, azon a napon bizonyosan, amikor elveszem tőlük az erősségüket¹⁷, ami örömteli dicsőségük¹⁸, szemük tetszését és lelkük vágyódását: fiaikat és lányait.

Azon a napon a túlélő fog érkezni hozzád, hogy hallják a te füleid¹⁹.

Azon a napon meg fog nyílni a szád a túlélőnek és beszélni fogsz és nem leszel már néma és jel leszel nekik azért, hogy megtudják, hogy én vagyok az Úr.

A szöveg címzettje az Emberfia jelzővel ellátott próféta, ami nem számít ritkaságnak Ezekiel próféta könyvében. A szövegrészletben az Isten hangját lehet felfedezni. Azt olvassuk ezekben a versekben, hogy mit mond az Úr Ezekielnek, és hogyan fog meggyógyulni némaságából.

Elsőként szeretnénk megjegyezni, hogy a szövegben többször megtalálható az *azon a napon* kifejezés, ami szeretné hangsúlyozni a nap konkrétságát²⁰, ami egy bizonyos eseményhez köthető, amiről a 25. versben olvashatunk. Két csapásról számol be a vers²¹, ami egyrészről érinteni fogja a Jeruzsálemi Templomot, majd az egész társadalmat is: a fiúkat és a leányokat. Vagyis a Templom pusztulásának a napjáról és a társadalom nagy részének megfigyatozásáról lehet olvasni ebben a részben. Ez az a bizonyos nap,

17 A szó alatt nagy valószínűséggel a Templomot értik. Tehát a Templom pusztulásáról szóló résszel találkozunk. Köhler Ludwig, Baumgartner Walter és Stamm Johann Jakob (szerk.), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, ford. Richardson Mervyn (2002), „עַתָּה”

18 Ez a kifejezés mintha csak egy népi verziója lenne a Templom elnevezésének, mint egy lenyomata annak, hogy akkoriban hogyan nevezték és hogyan szólították a Templomot a köznyelvben. Greenberg Moshe, *Ezekiel 21-37: A New Translation with Introduction and Commentary* (New Haven – London: Anchor Bible, 2008), 512.

19 A kifejezés értelme az, hogy a próféta információhoz jusson. Joyce 2007, 169. Ez a szó egész erősen aramaizáló formában található meg az eredeti héber szövegben. Greenberg 2008, 512.

20 Ezt a tényt arra szokták felhasználni, hogy bizonyítsák, a szöveg több redakción esett át és későbbi betoldások eredménye. Zimmerli Walther, *Ezekiel: a commentary on the Book of the Prophet Ezekiel* (Philadelphia: Fortress Press, 1979), 508. Azonban ezzel a narratív kritikai megjegyzéssel inkább azt szeretnénk megerősíteni, hogy ez is a szöveg egységéről tanúskodik, mivel az időpont és a dátum sokszori megismétlése egyértelműsítik, hogy milyen fontos napról van szó: Jeruzsálem pusztulásáról.

21 Az, hogy mit fog elvinni az Úr nem teljesen egyértelmű a szövegből, hiszen a tárgy jele háromszor is megtalálható a szövegben: tehát az erősségüket, a szemük tetszését és a lelkük vágyódását és ezután nem teljesen tisztá a héber szövegben, hogy ez a kettő a fiaikat és leányait jelentené már, vagy éppenséggel még a Templomra vonatkozik valamelyik. A szír verzióban azt találjuk, hogy még egy kupolát tesz a szövegbe, tehát semmiképpen se úgy értelmezi, hogy a szemük tetszése és a lelkük vágyódása a fiak vagy a leányai lennének, hanem még ezt is felveszi a felborlásba. Greenberg 2008, 512.

amelyet ennyiszer kihangsúlyoz a szöveg, amikor Ezekiel gyógyulása meg fog történni.

A próféta életébe be fog lépni a bizonyos túlélő. Fontos megjegyezni azt, hogy a túlélő határozott névelővel szerepel a bibliai szövegben: tehát nem akármilyen személyről van szó. Vagy ismert lehetett az ő személye Ezekiel könyvének első olvasói számára, magyaráz az olvasók tudták, hogy ki volt az a bizonyos túlélő, vagy pedig ezen a helyen átvitt értelmet lehet adni a szövegnek és a túlélőt Izrael népe maradékának is felfoghatjuk. Vagyis a prófétához meg fog érkezni a maradék, akik még megmaradtak Izraelben. Mindkét lehetőséget szem előtt tartva meg kell jegyezni azt is, hogy a túlélő nem csak itt szerepel, hanem Ez 33,21-22-ben is, ahol szintén határozott névelővel találjuk ezt a kifejezést. Tehát ez esetleg megerősítheti azt a teóriát is, hogy valójában ismert volt az a bizonyos túlélő.

A próféta pedig engedélyt kap a beszédre és megszűnik a némasága, ennek pedig konkrét célja is van: meg kell tudnia mindenkinek²², hogy az Úr tevékeny az életben.

Ebből a szövegből kiindulva a radikális változásokra szeretnénk felhívni a figyelmet, amelyek magyarázatot adhatnak a próféta gyógyulására. Egy drasztikus esemény történik *azon a napon* a nép életében, mert elveszítik a számukra legfontosabbakat, ahogy a szöveg is fogalmaz: a Templomot és a gyermekeiket. De ez nem jelenti a végső pusztulást, ugyanis a túlélőre hivatkozik, aki a prófétához megy – legyen ez egy bizonyos személy, vagy egy csoportja az embereknek, ebben a tekintetben lényegtelen, mivel a fontos az, hogy van túlélő.

A drasztikus esemény nem hozza magával a nép teljes pusztulását, azonban nagy változás áll be a dolgok folyásában – Izrael elveszíti azt a biztonságot, amit számára a Templom és az utódok jelentettek, de megmarad a nép egy része. Ezek a radikális történések pedig a próféta életében is változást eredményeznek: beszélni kezd azért, hogy megtudják kicsoda az Isten²³, vagyis a körülmények módosulása magával hozza a próféta életének a normális állapotba való visszatérését is.

22 Mindazonáltal a szöveg itt konkrétan csak a túlélőre vonatkozik. Tehát Ezekiel újraindult igehirdetésének az igazi célközönsége maga a túlélő. Azonban láttuk azt a lehetőséget is, hogy ezt a túlélőt az egész népre is lehet érteni.

23 A radikális változásokkal kapcsolatban pedig azt is jó megjegyezni, hogy a próféta igehirdetésének a stílusa ettől a ponttól kezdve változik meg igazán és az üdvösséget hirdető próféciaák kerülnek előtérbe. Sedlmeier 2002, 327.

Ilyen összefüggésekben a próféta gyógyulásának teológiai jellegű mondanivalója van, méghozzá a próféta életében is fizikai változás történik – visszatér a normális kerékvágásba, hogy a nagy változáson átesett nép is megértse, hogy ki az Isten. A próféta ismét be tudja tölteni hivatását és küldetését, miután a nép egy óriási történelmi traumát élt meg.

Természetesen nehéz pontosan visszavezetni azt, hogy ez az esemény valóban megtörtént-e a prófétával vagy sem, mégis az tűnik ki, hogy a világban végbemenő változások az isteni szó hirdetésében végbemenő változásokat is követeltek, amihez a prófétának is változnia és alkalmazkodnia kellett. Ezekiel próféta gyógyulásának oka tehát abban figyelhető meg, hogy egyre inkább be tudja tölteni prófétai szerepét a megváltozott környezetben, és mindenki számára érthetővé tudja tenni – különösen a megmaradottaknak, hogy kicsoda az Isten²⁴.

A gyógyulása tehát egyfajta reakció, amit a környezet változása provokált ki és az Isten maga vitte végbe. Ezzel is azt akarja bemutatni és aláhúzni, hogy az Isten számára a legfontosabb az, hogy szava eljusson minden nemzethez minden időben, a lehető legjobb és legtökéletesebb módon. Ennek pedig alá van vetve az Ő Igéjének a hirdetője. Meglehet, hogy egy időben a legalkalmasabb az volt, amikor a próféta néma volt – ez volt az igazi igehirdetés, de a megváltozott történelmi körülmények az igehirdetésben magában is változást igényelnek.

4. Összegzés

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk azt, hogy csak nehezen használható Ezekiel prófétára a beteg kifejezés, hiszen a most elemzett részben is sokkal inkább kitűnik az, hogy mekkora irodalmi erővel bír a némaság megszűnése, s hogy az milyen teológiai okokból fakad. Ezekiel némaságának a feloldása inkább tekinthető teológiai változásnak, hogy az Isten Szavát a pusztulás után a túlélőnek tudja hirdetni a próféta. Tehát Ezekiel könyvének a megírásakor az elsődleges cél ennek a teológiai üzenetnek az átadása volt és ehhez használtak megdöbbentő képeket és irodalmi eszközöket.

²⁴ Ebben felfedezhetünk egy nagy reményt is, hogy a jeruzsálemi Templom pusztulása nem egy végleges elmúlást eredményez, hanem valami újnak a kezdetét, még akár a próféta igehirdetésében is. Odell 2005, 320.

Másrészt láttuk azt is, hogy Ezekiel konkrét történelmi alakjához nehéz elérnünk, bár a próféta beszél magáról – nem tudhatjuk, hogy pontosan milyen ember lehetett. Leginkább a könyvön keresztül ismerjük meg a prófétát, amely azonban több redakción is áteshetett, így nehéz olyan következtetéseket levonnunk, hogy Ezekiel beteg lett volna. Tehát nem tudjuk megállapítani, hogy valóban beteg lett volna-e Ezekiel vagy pedig sem.

Ezekiel betegségével kapcsolatban leginkább azt tudjuk megállapítani, hogy amíg a nép életében nem történt radikális változás, addig a próféta akadályoztatva volt az igehirdetésben, viszont a trauma után a próféta fizikai állapota ismételten lehetővé tette küldetésének betöltését. Az ő gyógyulása, amit az Úr vitt véghez, lehetővé tette a próféta működését a nép életének legnehezebb időszakában.

Bibliográfia

- Greenberg Moshe. *Ezekiel 21-37: A New Translation with Introduction and Commentary* (New Haven – London: Anchor Bible, 2008).
- Joyce Paul. *Ezekiel: A Commentary* (New York – London: T&T Clark International, 2007).
- Köhler Ludwig, Baumgartner Walter és Stamm Johann Jakob (szerk.). *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Ford. Richardson Mervyn (2002). „זֶעֱכִיִּל”
- McEntire Mark. „From bound and gagged to swimming in the water of life: How God breaks and heals Ezekiel”. *Review and Expositor*. 111 (2014): 329-336.
- Odell Margaret. *Ezekiel* (Macon: Smyth & Helwys, 2005).
- Pohlmann Karl-Friedrich. *Der Prophet Hesekiel/Ezechiel: Kapitel 1-19* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 1996).
- Pohlmann Karl-Friedrich. *Der Prophet Hesekiel/Ezechiel: Kapitel 20-48* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, 2001).
- Poser Ruth. *Das Ezechielbuch als Trauma-Literatur* (Leiden – Boston: Brill, 2012).
- Sedlmeier Franz. *Das Buch Ezechiel: Kapitel 1-24* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002).
- Tuell Steven Shawn. „Should Ezekiel Go To Rehab? The Method to Ezekiel’s Madness”. *Perspectives in Religious Studies*. 36 (2009): 293-301.
- Warren Nathanael James. „A Cannibal Feast in Ezekiel”. *Journal for the Study of the Old Testament*. 38 (2014): 501-512.
- Warrington Keith. *Healing and Suffering: Biblical and Pastoral Reflections* (Bletchley – Waynesboro: Paternoster Publishing, 2005).
- Zimmerli Walther. *Ezekiel: A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel* (Philadelphia: Fortress Press, 1979).

Az ember gyógyítása Órigenész teológiája szerint

Órigenésznek a spekulatív és a lelkipásztori jellegű műveiben is gyakran előfordul a betegség és gyógyulás témája, amint ezt Samuel Fernández részletesen ki is fejtette nagy volumenű monográfiájában.¹ A betegségekről és csodás gyógyulásokról szóló antropológiai és teológiai kérdések Órigenész idejében egy olyan társadalom szívében hangozhattak el, amelyben komoly hatása lehetett Aszklépiosz és más pogány kultuszoknak.² E történelmi korokban a városoknak úgymond hivatalos orvosai voltak, azonban időről – időre felbukkantak a vándororvosok és a kuruzslók is. Erről jelenségről tanúskodnak Kelszosz és Órigenész feljegyzései is, melyeket főleg a *Contra Celsum* című műben olvashatunk.³ Órigenész írásaiból kitűnik, hogy igye-

- 1 Fernández Samuel, *Cristo médico, según Orígenes. La actividad médica como metáfora de la acción divina*, Studia Ephemeridis Augustinianum 64 (Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 1999); Továbbá még az orvoslás és a vallás témájához vö. Monfrinotti Matteo, „La scienza medica nel pensiero dei primi secoli” in *La medicina allo specchio del sacro. Incontri e confronti tra scienza e religione*, szerk. Moeschini Claudio, Scienze umane. Nuova serie 17 (Brescia: Morcelliana, 2020), 136-156, Órigenésről a következő helyen olvashatunk: 138, 144.
- 2 A pogány orvoslás és a vallás kapcsolatáról szóló szakirodalom: Amundsen Darrel W., *Medicine, Society, and Faith in the Ancient and Medieval Worlds* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1996); Mazzini Innocenzo, *La medicina dei Greci e dei Romani*, vol. I-II. (Roma, Jouvence 1997); Sfameni Gasparo Giulia, „Medicina e magia: Dalle Grecia classica al mondo tardo-antico. Esempi tra letteratura e prassi rituali” in *La medicina allo specchio del sacro*, 97-122; Squillace Giuseppe, „Tra Asclepio e Ippocrate. Brevi considerazioni su medicina religiosa e medicina laica nel mondo greco” in *La medicina allo specchio del sacro*, 123-133; Az alexandriai egyház társadalmi helyzetéről Órigenész idejében: Jakab Attila, „The Social History of the Alexandrian Church” in *The Oxford Handbook of Origen*, szerk. Heine Ronald E. és Jo Torjesen Karen (Oxford: 2022), 3-18.
- 3 *Contra Celsum*, 3,25 (SC 136,58). Órigenész elfogadja annak a lehetőségét, hogy egy Aszklépiosz nevű orvos daimón még akár meg is gyógyíthatja a testet, bár mindezek ellenére úgy véli, hogy a test egészsége közömbös dolog (vö. *Stoicorum Veterum Fragmenta* = SVF III, 122-123; SVF III, 150; SVF III, 256; Platón, Resp. 408b-c.). Érdekes megfigyelní, hogy Órigenész a *Contra Celsum*, 8,54 (SC 150, 296) soraiban meglehetősen óvatosan fogalmazott a daimónokkal kapcsolatban: „Tehát nem szidalmazzuk az itteni daimónokat, hanem elítéljük az emberi nem vesztét célzó működésüket, mert jóslatok s a testek gyógyításának ügyével és néhány egyéb üggyel a gyarlóság testébe (Fil 3,21) zuhant lelket el akarják távolítani az Istentől”. Órigenész, *Kelszosz*

kezett elhatárolódni a korában megjelenő pogány kultuszoktól, és egy olyan keresztény elvekre fektetett vallásosságra rámutatni, mely Isten és az ember szabad szeretetkapcsolatán alapul. Ezért például Kelszosz keresztényellenes kritikáit cáfolva figyelmesen megkülönböztette Krisztus gyógyító tevékenységét a „varázslók” kuruzslásától, ugyanakkor az úgynevezett „városi orvosok” tudományos gyógyítását szimbolikusan párhuzamba állította Isten gyógyító tevékenységével.⁴ Azonban, mielőtt még túlságosan előre haladnánk a témánk kifejtésével, először is egy nem teljesen problémamentes antropológiai kérdést kell feltennünk: Hogyan is jellemezhetjük Órigenész szerint az ember „egészséges” állapotát? Hisz szerzőnk az egészséges emberi állapotot elsősorban az üdvösséghez viszonyította, így önmagában véve a test gyógyítását, amint már korábban láthattuk, közömbösnek vallotta.

Első, kézenfekvő válaszuk az lenne, hogy az ember a test és a lélek egysége, ezért az egészséges állapot a test és a lélek egységének az egészségére kellene, hogy vonatkozzon. Órigenész esetében azonban nem is olyan egyértelmű sem a test és a lélek kettős felosztása, sem pedig az egység hangsúlyozása. Szerzőnk a hústest (σάρξ), test (σῶμα) és az emberi lélek (ψυχή) mellett még szót ejtett a szellemről (πνεῦμα), továbbá még az elméről (νοῦς), vagy biblikus értelemben a szívről (καρδία) is.⁵ Ezek a fogalmak akár újabb és újabb kérdéskörökre is rámutathatnak, mi viszont vizsgálódásunk szempontjából a legfontosabb kérdésnél szeretnénk maradni: Órigenész az üdvösség és az egészség szemszögéből mennyire szemlélte egységben az ember testi és lel-

ellen, fordította: Somos Róbert, Catena Fordítások 9. kötet (Budapest: Kairosz, 2008), 629.

- 4 *Contra Celsum*, 8,60 (SC 150, 312). Ebből a szövegből azt olvashatjuk ki, hogy Kelszosz is gyanakodva tekintett azokra a „varázslókra”, akik daimónok közreműködésével gyógyítottak. Órigenész pedig egyenesen a következőket írta: „Még az sem egyértelmű, hogy a daimónok egyáltalán képesek a testek gyógyítására, a testek gyógyítása ugyanis, ha ezt az egyszerűbb és általánosabb élet szempontjából vesszük, orvosi módszert igényel. Ha pedig a sokasághoz képest jobb életet nézzük, szükséges ehhez a mindenekfölötti Isten iránti vallásos tisztelet és a hozzá intézett imádság” (Somos Róbert ford. 635). Továbbá még vö. *Contra Celsum*, 8,59; 3,24; 8,45; *Homiliae in Ieremiam*, 5,3; *Commentarii in evangelium Ioannis*, 20,35,315 (A daimón nem képes megnyitni a vakok szemeit). Fernández Samuel, *Cristo médico, según Orígenes*, 233-234.
- 5 Vö. *Commentarii in evangelium Ioannis*, 20,182; 13,42,48; *Commentarii in evangelium Matthaei*, 14,3; *De principiis*, 1,6,4; 2,2,2; 4, 2,4-6; 4,3,15; *Homiliae in Genesim* 13,3-4; *Homiliae in Psalmos* 80,1,4; 80,2,1. Órigenész antropológiájáról vö. Alviar José J., „Origen’s Theological Anthropology” in *The Oxford Handbook of Origen*, 373-392, 374; Somos Róbert, „Music of the soul and music of the body in Origen’s Homilies on the Psalms” in *Eastern Theological Journal* 5/1 (2019): 73-91; Crouzel Henri, *Origène* (Paris: Lethielleux, 1985). A továbbiakban az olasz fordítás oldalszámozása szerint adom meg az utalásokat: Crouzel Henri, *Origène*, olasz ford. Fatica L., szerk. Grossi Vittorino, *Cultura cristiana antica. Studi* (Roma: Borla, 1986), 129-144.

ki valóságát? Ugyanis már meglehetősen korán azzal vádolták, hogy túlságosan elválasztotta egymástól a lelket és a testet, és az embert (a személyt) inkább a lelkével azonosította, így tehát a test csak egy „járuléka” lenne az embernek.⁶ Mindezt egy újabb jelentős kérdéssel kell szembenéznünk: Ha Órigenész antropológiai szemlélete szerint az ember valóságának nem igazán lényeges összetevője a test, akkor a „személy” egészsége és üdvössége szempontjából van-e egyáltalán értelme a testi betegségek gyógyításának?

Ez az első látásra megjelenő teológiai és antropológiai feszültség még intenzívebbé is válhat, ha teret adunk egy következő Órigenész elleni vádnak, miszerint vizsgált szerzőnk a lelkek preegzisztenciáját tanította.⁷ Ami annyit jelentene, hogy az emberi lelkek testetlen vagy éteri testi valóságukban a „nehézkés” testen kívül már korábban léteztek, és a test felvétele, másként mondva, az emberi lelkek „megtestesülése”, a bűn következménye lenne. Így az emberi lelkek megtestesülését, a lelkek testekbe való „bukásának” is értelmezhetjük.⁸ Tehát, kérdezhetjük, hogy Isten gyógyító és megváltói segítsé-

6 Emmanuela Prinzivalli rámutatott, hogy már nagyon korán feszültség fedezhető fel Órigenész alexandriai és a Kis-Ázsiában tevékenykedő keresztények antropológiájában, mivel Órigenész írásaiból arra következtethetünk, hogy az ember alanya a lelke (vö. *De principiis*, Praef. 5. Megjegyzem, hogy ebben a szövegrészletben Órigenész nemcsak a lélekről tanít, hanem a 1Kor 15,42 értelmében a test feltámadásáról is), míg a kis-ázsiai teológusok szerint a test és a lélek egysége az emberi alannak. Prinzivalli Emanuela, *Magister ecclesiae. Il dibattito su Origene fra III e IV secolo*, Studia Ephemeridis Augustinianum 82 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 2002), 14-16; 22-24; 66-67. Prinzivalli egy másik tanulmányára is fel szeretném hívni az olvasó figyelmét, mely részletesen felvázolja a platonizmus és a második századi keresztény teológia viszonyát: „Dalla contro-storia dei cristiani dualisti al riscatto della storia umana (secoli I-II), tra suggestioni e reazioni al platonismo” in *Rivista della Pontificia Accademia di Teologia* 22 (2023): 529-549, 532. 540-549.

7 Bár a szakértők nagy része megegyezik abban, hogy Órigenész vallotta a lélek preegzisztenciáját, mégis Edwards több érvel ennek az ellentétjét szándékozott bizonyítani; Edwards Mark Julian, *Origen Against Plato* (Ashgate: 2002), 87-123. Edwards álláspontját cáfolta Peter Martens, „Origen’s Doctrine of Pre-Existence and the Opening Chapters of Genesis” in *Zeitschrift für Antikes Christentum* 16 (2013), 516-549. Crouzel a lélek preegzisztenciájáról: *Origene*, 135-141.

8 A témában érdemes átolvasnunk a következő szövegrészleteket: *De principiis*, II,10,7; *Commentarii in evangelium Ioannis*, 2,182; 20,176-182; 182: „A mi elsődleges létezésünk (ὑπόστασις) pedig a Teremtő képmása szerinti (Kol 3,10) mivoltban áll, másfelől a bukás utáni létezésünket a föld porából való formázásból nyertük (Ter 2,7)”. Órigenész, *Kommentár János evangéliumához*, ford. Somos Róbert, Catena Fordítások 13. kötet (Budapest: Kairosz, 2017), 471; *Homiliae in Genesim* 1,13 (SC 7bis, 56): „Bizonyos, hogy ezt az embert, aki a Szentírás szerint Isten képmása lett, nem tartjuk testinek (Hunc sane hominem, quem dicit ad imaginem Dei factum, non intelligimus corporalem). Hiszen nem testi alak (Non enim corporis figmentum) foglalja magába Isten képmását, és a testi emberről nem is azt mondja a Szentírás, hogy lett, hanem „megformáltott” (sed plasmatus), amint a folytatásban írva van: és megformálta, más szóval kialakította (et plasmavit Deus hominem, id est finxit) a föld porából (de terrae limo).” Órige-

ge kiterjed-e a testre, ha a test a büntetés következménye? Tény viszont az, hogy az evangéliumok Krisztus csodás testi gyógyításairól is beszámoltak, ezek a szentírási szövegek nem kerültek el Órigenész figyelmét sem, így ezek értelmezését sem hagyhatta el.

Ezen előjáróban említett teológiai és antropológiai sajátosságok tudatában, hogy vizsgálódásunk fő témájától ne távolodjunk el, úgy véljük, hogy az ember gyógyításáról szóló órigenészi értelmezéseket két témakörben érdemes boncolgatni:

- a) A szentírási gyógyítások értelmezése
- b) Krisztus gyógyító tevékenysége

A szentírási gyógyítások értelmezése

A *De principiis* 2,10,6-ban Órigenész kifejtette, hogy a Szentírás minden olyan helye, mely a testi betegségek különböző formáit sorolják fel, az emberi bűnök szimbólumai.⁹ Meglátása szerint a Szentírásban feljegyzett betegségek arra szolgálnak, hogy az olvasó figyelmét Istenre irányítsák, aki, képletesen mondva, úgy gyógyítja meg a lelki bűnöket, mint a testi egészséget visszaállító orvosok.¹⁰ Így a Szentírás olvasása közben az ember lelkiismeretvizsgálatot végezhet, ez a lelki kórkép felállítása, majd ennek következtében a bűnök / betegségek számbavétele után a bűnösben / betegben felerősödik a gyógyulás iránti vágy. A 37. Zsoltárról mondott homíliájában Órigenész kifejti, hogy ennek a terapeutikus folyamatnak az első, nélkülözhetetlen stádiuma a bűnbevallás.¹¹ Tehát a híres alexandriai egzegéta arra buzdít, hogy

nész, *Homiliák a Teremtés Könyvéhez*, ford. Heidl György (Budapest: Kairosz Kiadó), 2010, 29.

9 Órigenész egzegetikai módszeréről vö. Simonetti Manlio, *Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica* (Nerbini: 2023); első kiadás: *Studia Ephemeridis Augustinianum* 23 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 1985), 73-98; Simonetti Manlio, *Origene esegeta e la sua tradizione* (Brescia: Morcelliana, 2004); Boyarin Daniel, „Allegory and Midrash in Origen” in *The Oxford Handbook of Origen*, 100-117; Dunn Geoffrey D., *Origen's Biblical Interpretation and Classical Forensic Rhetoric*, Uo., 143-159.

10 Vö. *De principiis*, 4,3,5; *Commentarii in evangelium Matthaei*, 13,3-5; *Homiliae in Psalmos* 37,1,1-2.

11 *Homiliae in Psalmos* 37,1,1 (SC 411, 260): „Ha tehát az ellenség valamikor hatalmat nyer feletünk és tüzes nyilaival megsebesíti lelkünket, először is azt tanítja számunkra a zsoltár, hogy a véték után meg kell vallani a vétket és emlékeztetünkbe vésni a bűnös cselekedetet, hogy a bűnre történő emlékezés folytán sajogjon és szenvedjen a szív a véték miatt, és közben megzabolázza és visszatartsa attól, hogy a későbbiekben ilyesmit elkövessen.” Órigenész, *Zsoltárhomiliák*, ford. Somos Róbert, Catena Fordítások 14. kötet (Budapest: Kairosz, 2020), 134.

a Szentírás olvasói a testi betegségek és fájdalmak leírásainak az értelmezésénél a látható valóságokból a láthatatlanok felé, a lélek és a szellem betegségei felé fordítsák a figyelmüket.¹² A testi betegségek biblikus beszámolóí, allegorikus értelemben, a lelkiekre is vonatkoznak, így a Szentírás a lélek betegségeiről és azok Isten által végbe vitt gyógyításairól is kinyilatkoztatást tesz. Órigenész mindezekért azt tanácsolja, hogy az egészségre vágyók ne csak a test épségére, hanem a lelki egészség elnyerésére is összpontosítsanak.¹³ Ezzel az egzegetikai logikával Órigenész nem szándékozik megkérdőjelezni a csodás testi betegségek gyógyításainak a hitelességét, hanem a történelmi események szentírási beszámolóinak több dimenziójára mutat rá.

Órigenész a szentírási gyógyításokhoz fűzött számos értelmezését összefoglalva elmondhatjuk, hogy belátása szerint Krisztus gyógyításai nemcsak testileg, hanem lelkileg is hasznosak voltak, hisz egyrészt a meggyógyult betegek Istenbe vetett hitét erősítették meg, másrészt a csodák szemlélőiben, sőt még a Szentírás olvasóiban is hitet ébresztettek.¹⁴ Vizsgált gondolkodónk szerint ez az elmélet nemcsak az újszövetségi gyógyításokra érvényes, hanem az ószövetségre is, amelyekben szintúgy, mint az újszövetségi gyógyításokban, Krisztus ereje működött.¹⁵ Mindezeket összevetve elmondhatjuk, hogy a Szentírás által közölt csodás gyógyulásoknak Órigenész a következő jelentőségeket tulajdonította: a) a test és a lélek gyógyulásáról számolnak be; b) hitet ébresztenek a meggyógyultban, a szemtanúknak és az olvasóknak is; c) a Szentírás olvasóit lelkiismeretvizsgálatra és a lélek megtisztulása iránti vágyra ösztönzik; d) Krisztus örök istenségét bizonyítják.

Ha jobban átgondoljuk a fentieket, akkor arra a következtésre juthatunk, hogy Órigenész meglátása szerint a Szentírás olyan, mint egy az emberiség lelkibetegségeire nyújtott, Istentől származó gyógyszerek „patikája”. Ezt a gondolatot Órigenész megnyerő módon fejtette ki a 37 Zsoltár értelmezésénél:

¹² *Homiliae in Ezechielem*, 13,1.

¹³ *Homiliae in Ezechielem*, 13,2; *Commentarii in Romanos*, 5,7; *Homiliae in Psalmos* 38,2,8.

¹⁴ *Commentarii in evangelium Ioannis*, 6,33,166; 28,6,24-29; 10,72-75; *Commentarii in evangelium Matthaei*, 11,7; 16,9; 16,13; *De principiis*, 4,3,5; *In Lucam*, Fr. 125,1-4 (Órigenész szerint a vérfolyásos asszony meggyógyítása, történelmi és lelki értelemben is valós tény). Fernández Samuel, *Cristo médico, según Orígenes*, 208-213, 255-264.

¹⁵ *Commentarii in evangelium Ioannis*, 13,59,415 (Krisztus szava hatóerővel rendelkezik, vö. Jn 4,48-50). *In Lucam*, Fr. 125,27-28; *Homiliae in Leviticum*, 7,1-2 (E sorok által arról tanít Órigenész, hogy a test gyógyszere a Szentírás betű szerinti értelmezése, a lélek gyógyszere a Szentírás mélyrehatóbb értelmezése).

Isten, az emberek testének teremője tudta, hogy olyan fokú az emberi test törékenysége, hogy sokféle betegség érheti, és egyéb sebesüléseknek és nyomorításoknak van kitéve. Ezért, mivel előre látta az eljövendő szenvedéseket, már előre létrehozta a földből való orvosságokat, és átadta az orvostudományt, hogy amennyiben testi betegség támad, ne hiányozzon gyógyír. [...] Ugyanúgy a lélek számára orvosságot készített beszédeiben, amelyet a Szentírás segítségével elültetett és széthintett.¹⁶

E szövegrészletben Órigenész a betegség és a gyógyítás kettős valóságára utal, vagyis a testre és lelkire is, és mindkét gyógyítás végső forrásaként magát Istent tette meg, hisz tanítása szerint a testi betegségek gyógyítására szolgáló orvosságok is Istentől származnak. Így a testi gyógyítások közvetítői az orvosok, akik az Isten által alkotott világ gyógyszereinek az ismeretével gyógyítanak. Tehát, mint a gyógyszerek, úgy az orvosok tudománya is Isten gondviselésének a gyümölcsei. Másfelől, Órigenész a lelki betegségek gyógyítását is kiemelte, amelyeknek lelki gyógyszerei, meglátása szerint, szintén Istentől származnak, azonban már nem a teremtet természetben lelhetőek fel, hanem a Szentírásban.¹⁷ Tehát nagyvonalakban összefoglalva az eddigieket elmondhatjuk, hogy Órigenész a testi betegségek orvoslását a tudós, úgynevezett városi orvosokra hagyta, míg a lelki betegségek gyógyítását az egyház embereire, a Szentírás értelemezőire.¹⁸ Azonban végső soron a gyógyszer és a gyógyító erő is ugyanattól a teremő, gondviselő, gyógyító és megváltó Istentől származik, aki az Ó- és az Újszövetség írásain keresztül nyilatkoztatja ki önmagát. Ezért a testi gyógyításokat nem választotta el a lélek orvoslásától, sőt, a testi gyógyítások valós célja, végsőfokon, a lélek gyógyítására, megváltására irányul.

16 *Homiliae in Psalmos* 37,1,1 (SC 411, 258). Órigenész, *Zsoltárbomiliák*, ford. Somos Róbert, 133.

17 Vö. *In Lucam*, Fr. 125,1-4; *Commentarii in evangelium Matthaei*, 16,9.

18 *Contra Celsum*, 3,75 (SC 136,168-172): „Minthogy pedig ezek után azt mondd, miszerint a keresztény tanító ahhoz hasonló, aki azt bizonygatja, meggyógyítja a testet, és lebeszéli a beteget arról, hogy az orvosi mesterséget ismerőkhöz forduljon, nehogy azok rábizonyítsák tudatlanságát” (Kelszosz szavai). Órigenész véleménye: „Az Istentől a bűnösökre mért gyötrellem és büntetés egyfajta megtérést előidéző orvosság. ... Tehát ... nem mondjuk nekik: »kerüljétek az orvosokat!« ... S azt sem állítjuk, hogy a tudomány rossz, s nem vagyunk olyan örültek, hogy azt mondjuk: a tudás eltéríti az embereket a lélek egészségétől”. Órigenész, *Kelszosz ellen*, ford. Somos Róbert, 242-244. Továbbá még vö. *De principiis*, 3,1,13.

Krisztus gyógyításainak az értelmezése

Órigenész a *Contra Celsum* III,75-ben sajátos értelemben a filozófusokat is orvosoknak nevezte, azonban, mivel meggyőződése szerint a filozófusok tanai nem az abszolút igazságot tükrözik, ezért el is marasztalja őket.¹⁹ Nyilvánvaló, hogy a filozófusokat inkább szellemi értelemben nevezte orvosoknak, vagy legalábbis olyanoknak, akik orvosként tüntették fel magukat az emberiség bajaival, szellemi betegségeivel szemben. Krisztust ezért a kurzslókkal és a filozófusokkal is szembe állítva a lélek és a test orvosának nevezte.²⁰

Órigenész szemléletében Krisztus olyan orvos, aki nem földi érdekektől indítatva, hanem emberszeretetből (φιλανθρωπία) gyógyít, az ő igazi emberszeretete megtestesülése által mutatkozik meg, mely Órigenész szerint azért ment végbe, mert Isten tudta, hogy az emberiség súlyos betegségét egyetlen földi orvos sem képes meggyógyítani, csak Isten. Ezt a teológiai igazságot fejtette ki az úgynevezett „fentről lejövő gyógyítókról” szóló szentírási szövegek értelmezésénél is (például az irgalmas szamaritánus, a táboron kívülre a lepráshoz lemenő pap; vagy a jerikói vak története).²¹

Órigenész képletesen Krisztus gyógyítását az ősi orvosok módszeréhez hasonlította, akik a betegségeket tűzzel és vassal (πῦρ - σίδηρος), vagyis vágással és égetéssel kezelték, ezért tehát a gyógyulás folyamata fájdalmas volt.²² E látásmód szerint a fájdalom, ami természetesen nem a valódi célja

19 Vö. *Contra Celsum*, 3,74-75; Órigenész a filozófusokat olyan orvosoknak nevezte, akik maguk is gyógyításra szorulnak, mivel téves eszméket tanítottak. Vö. Edwards Mark Julian, *Origen Against Plato*, 97-100.

20 *In Lucam*, Fr. 125,27-28 (A vérfolyásos asszony meggyógyításának az értelmezése kapcsán írta Órigenész, hogy Jézus a lelkek és testek egyedüli orvosa: Ἰησοῦ τοῦ μόνου ψυχῶν καὶ σωμάτων ἰατροῦ). *De principiis*, 2,10,6 (Krisztus a mi lelkeink orvosa); *Homiliae in Leviticum*, 3,4 (Krisztus azért halt meg, hogy a mi testünket és lelkünket is meggyógyítsa); *uo.*, 7,1-2 (animarum et corporum medicus); 8,1; *Homiliae in Ieremiam*, 1,16; 2,6; 12,5; 14,1; *Commentarii in evangelium Matthaei*, 13,5; *In Psalmos*, Fr. 102,3-5; *Contra Celsum*, 1,9.

21 Az emberszerető krisztusi gyógyítás témájában vö. *Homiliae in Leviticum*, 8,10 (vö. Lev 14,2-3); *Commentarii in evangelium Matthaei*, 10,1; 10,23; *Commentarii in evangelium Ioannis*, 13,54,369 (Jn 4,46). *Homiliae in Josue*, 4,4 (Jerikó és Ádám). *Homiliae in Lucam*, 34,3 (A szamaritánus Jeruzsálemből Jerikóba tartó menete, vö. Mt 8,17; Jn 8,48); *Contra Celsum*, 3,54; 3,74; 4,15; 7,59; 8,51. Fernández Samuel, *Cristo médico, según Orígenes*, 244-246.

22 Vö. *De principiis*, 2,10,6; *Homiliae in Ezechielem*, 5,1; *Homiliae in Josue*, 7,6; *Commentarius in Mattaheum* S, 20; *Homiliae in Ieremiam*, 12,5; 20,3; *Contra Celsum*, 4,56; *In Ezechielem*, Fr. 7; Platón, *Politicus*, 293a-b; Gorgias, 521e-522a; 456b; 480c; Alexandriai Philón, *De cherubim*, 15; *Legum allegoriae*, 3,226; Alexandriai Kelemen, *Protrepticus*, 1,8,2; *Paedagogus*, 1,64-65; *Stromata*, 7,16,103,2 (πῦρ - σίδηρος); Tertullianus, *Adversus Marcionem*, 2,16,1-2. Fernández Samuel,

a krisztusi orvoslásnak, a terápia velejárója, melynek elszenvedése után gyógyul fel a beteg.²³

Vizsgált gondolkodónk szerint a bűnök által okozott lelkibetegségek forrása, kórokozói a szenvedélyek. Ilyen kórokozó szenvedély lehet a szerelem láza, az irigység tüze, a féltékenység, a harag, a düh, az őrültség és a szomorúság is.²⁴ E szenvedélyeknek káros hatása a lélek, a személy egységének (egészségének) a szétesése, mivel megtörik a lélek harmóniáját. Hasonló történik a testi betegségek esetében is, amelyek az egyes testrészek megtámadásával, az egész testet törik meg. Tehát a betegség és a bűn is az emberi személy egységét „égeti” és „darabolja” fel, amit Isten gondviselő „égetéssel” és „vágással” gyógyít.

A betegségek gyógyításával kapcsolatosan érdemes megfigyelnünk Órigenész vélekedését a test és lélek egymásra való kölcsönös hatásáról: A *De principiis* IV,2,7-ben a test és a lélek kapcsolatáról a következőket olvashatjuk: „Embereknek nevezem azokat a lelkeket (ψυχή), akiknek testre (σῶμα) van szükségük”.²⁵ E szöveggörnyezet tematikája szerint a lélek szerepe az isteni misztériumok befogadására irányul, azaz az isteni kinyilatkoztatás megismerésére, mely által nemcsak, hogy meggyógyulhat az ember, hanem folyamatosan fejlődhet is.²⁶ A 78 zsoltárról mondott homíliájában az emberi testről megemlíti, hogy bukott angyalokat zár magába, vagyis e szövegben kifejtett véleménye szerint a test bizonyos lelkeket tarthat fogságban.²⁷ A Rómaiaknak írt levél kommentálása közben Órigenész Pál dichotómiájára utalt akkor, amikor a testi (carnalis) és lelki (spiritualis) ember feszültségét vázolta fel,²⁸ és azt írta, hogy a lelki ember életben maradása végsőfokon

Cristo médico, según Orígenes, 179-201.

23 *Commentarii in evangelium Matthaei*, 15,11 (Isten a mi javunkra okozza a fájdalmat); *Contra Celsum*, 2,24; *Homiliae in Lucam*, 14.

24 *De principiis*, 2,10,5 (pl. flammis amoris, livoris ignibus, zelus). *Homiliae in Ezechielem*, 13,2; *Commentarii in Romanos*, 6,9.

25 Vö. *In primam epistolam ad Corinthos*, Fr. 30; *Contra Celsum*, 3,42. Martens úgy véli, hogy Órigenész szerint a preegzisztens lelkek csak később, a vétek és a büntetés következtében „öltözködtek be” a nehézkes testbe, vö. Peter Martens, „Origen’s Doctrine of Pre-Existence and the Opening Chapters of Genesis”, 539-540.

26 Vö. *Contra Celsum*, 4,25.

27 *Homiliae in Psalmos* 78,11; vö. *Commentarii in evangelium Ioannis*, 32,234.

28 Vö. *Homiliae in Psalmos* 37,I (Iz 49,2 értelmezése: A Szentírás szava és az igehirdető beszéde bűnbánatot gerjeszt a hallgató szívében, mint a tegezből kilőtt nyíl). A bűn pszichoszomatikus hatásáról írt Órigenész (A „hústest” bűne lelkileg és testileg is megviseli az embert: nincs béke csontjaiban, meggörnyedt, nem képes felemelni arcát, a bűnös ember veséi telve vannak szemfénnyel).

csakis az emberi pszichével hatékonyan együtt működő Istennek köszönhető.²⁹

A Máté evangéliumát kommentáló soraiban Órigenész arra is rámutatott, hogy a testi és a lelki betegségek a testi és a szellemi bűnökkel állnak összefüggésben, tehát hatnak egymásra, és ezért a betegségek (a bűnök) a test és a lélek egységes harmóniájának a megtörését eredményezik.³⁰ Mindezekért az 1Tesz 5,23-mal egyetértésben úgy vélte, hogy a gyógyító Krisztus a lélek, a szellem és a test (ψυχή, πνεῦμα, σῶμα) egészségének / egységének a helyreállítását viszi végbe.³¹

A Hérakleidésszel folytatott párbeszédében Órigenész még konkrétabban fogalmazott az emberi egészség krisztusi helyreállítása kapcsán:³² Kutatott szerzőnk meglátása szerint Krisztus azért, hogy a teljes embert megváltsa, a teljes embert vette magára (σῶμα, ψυχή, πνεῦμα).³³ Ugyanakkor pontosította, hogy az általa megnevezett szellem ezen a helyen nem a Szentlélekre utal, hanem Krisztus emberi szellemére, ami Krisztus emberi „összetételének” (σύστασις) az egyik „része” (μέρος).³⁴ Tehát mindezekből láthatjuk, hogy Órigenész az embert testből, lélekből és szellemből összetett valóságnak vélte, és meglátása szerint Krisztus ugyanezt az egységet vette magára a megtestesülése által is, mindezt azért, hogy az embert teljes egészében megváltsa, vagyis, hogy az ember eredeti harmóniáját helyreállítsa.³⁵

29 *Commentarii in Romanos*, 6,9 (Róm 6,1-2; 7,17; 1Kor 15,10); *Commentarii in evangelium Ioannis*, 10,28; 20,225 (in corpore mortis habitare).

30 Somos Róbert, „Music of the soul and music of the body in Origen’s Homilies on the Psalms”, 457.

31 *Commentarii in evangelium Matthaei*, 14,3.

32 Vö. *Dialogus cum Heraclide*, 6,14-8,17; *De principiis*, 6,5,6; *Commentarii in evangelium Ioannis*, 1,31,217-218; *Homiliae in Josue*, 4,5; *Homiliae in Numeros*, 14,2; 24,1. Krisztus halálának a teológiai és antropológiai értelmezéséről vö. Simonetti Manlio, „La morte di Gesù in Origene” in *Rivista di storia e letteratura religiosa* 8 (1972): 3-41, a tanulmányra a következő kiadvány szerint hivatkozom: *Studi sulla cristologia del II e III secolo*, Studia Ephemeridis Augustinianum 44 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 1993), 146-182.

33 Vö. Antiochiai Ignác, *A filadelfiaiakhoz*, 9,1-2.

34 Vö. *Dialogus cum Heraclide*, 7; *Homiliae in Numeros*, 9,5; *Commentarii in Romanos*, 3,8,2. Simonetti Manlio, „La morte di Gesù in Origene”, 167-170.

35 Vö. *Homiliae in Leviticum*, 5,1 (A látható és láthatatlan dolgok párhuzamban állnak egymással, hasonlóan, mint az ég és a föld, a hústest és a lélek, a test és a szellem). Emanuela Prinzivalli a *Commentarii in evangelium Ioannis* sorait vizsgálva arra mutatott rá, hogy Órigenész antropológiáját krisztológiai tanításával érdemes együtt kutatni: Prinzivalli Emanuela, „L’uomo e il suo destino nel »Commento a Giovanni«” in *Il Comento a Giovanni di Origene - il testo e i suoi contesti: atti dell’VIII Convegno di Studi del Gruppo Italiano di Ricerca su Origene e la Tradizione Alessandrina* (Roma, 28-30 settembre 2004), Adamantius. Biblioteca 3, szerk. Prinzivalli

Órigenész szentírási értelmezése szerint az emberi egység (egészség, harmónia) radikális felbomlásának az oka a halál (a test és lélek szétválása). Ha azonban lelki szemszögből keressük a harmónia megszűnésének az okát, akkor ez a bűn, ami miatt az ember lelke úgymond meghal. E szemlélet szerint a testi halál erkölcsi értelemben semleges, azonban az ilyen allegorikus értelemben vett lelki halál erkölcsileg is rossz, mivel magától Istentől válik el az ember.³⁶ Így hát egy másik harmónia, tehát az egészségnek egy különböző értelmezése is előtérbe kerül, ez pedig az ember és Isten kapcsolatának a harmóniája.

Ha megvizsgáljuk a Hérakleidésszel folytatott párbeszéd tanításának az antropológiai vonzatát, melyet Krisztus megváltói kereszthalála értelmezése folytán fogalmazott meg Órigenész, akkor felfigyelhetünk arra is, hogy itt a megváltást, az ember hármasságának a harmonikus visszaállításában, valamint az ember és Isten „egészséges” kapcsolatának a helyreállításában látta. Nyilvánvalóvá kell tennünk, hogy ebben az esetben Órigenésznél egyértelmű hangsúlyt kapott az ember úgynevezett trichotomikus harmóniájának a helyreállítása. Ez a helyreállítás (gyógyítás és megváltás) Krisztus keresztdozatában és feltámadásában csúcsosodik ki. A kereszthalálban Krisztus embersége a totális szétesést szenvedte el, míg a feltámadásban annak teljes helyreállítása megy végbe. A halott Krisztusról a következőképpen írt Órigenész: a testet a sírban hagyta, lelkét (psziché) az alvilágban (Hádész); a pneumát, vagyis az emberi szellemét az Atya előtt tette le.³⁷ Krisztus emberi valóságának e teljes szétesését követi az ember komplett helyreállítása, vagyis a feltámadás, mely által az emberi természet harmóniában áll önmaga testével, lelkével és szellemével, ugyanakkor Istennel is.

Tehát Krisztus feltámadásával nemcsak az Atyaistennek visszaszolgáltató szellem, hanem az ember testi és lelki egysége, egészsége is helyreáll. Láthatjuk, hogy bár a *De principiis* 2,10,7-ben Órigenész hipotetikusan fogalmazott, mégis a feltételezéseiből tisztán kiviláglik, hogy elképzelése szerint az ember valóságához a szellem (πνεῦμα) is hozzátartozik, ami az em-

Emanuella (Villa Verucchio – RN: Pazzini), 2005, 361-379, 361, 368-372, 377-379.

36 *Commentarii in Romanos*, 6,6 (Órigenész szerint a Szentírásban a halál fogalma több valóságra utal: a test és a lélek elválására, mely nem jó és nem is rossz. Halált jelent még a lélek Istentől való elválása is, mely viszont rossz, mivel a bűn következménye).

37 *Dialogus cum Heraclide*, 6,14-8,17. Vö. *Homiliae in Leviticum*, 4,3 (Órigenész szerint a testet és a lelket az ember letétbe kapta Istentől. Az istenképűség az Isten képére és hasonlatosságára teremtett lelki valósága az embernek, vö. Lev 6,4; Ter 1,26-27). Az istenképűség témájában vö. Edwards Mark Julian, *Origen Against Plato*, 102; 113; Crouzel Henri, *Origene*, 136-144.

bernek Isten képére és hasonlatosságára alkotott része, ugyanakkor a 1Kor 6,17 tanításának a fényében (ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα ἔστιν) azt is állítja, hogy a megváltott ember a szelleme által kapcsolódhat Krisztus szelleméhez.³⁸

A korábban vizsgált szövegrészekből kiderül, hogy Órigenész Krisztus kereszthalálát egy borzasztóan fájdalmas halálként szemlélte. Ezt a szenvedést is orvosi példázattal magyarázta, melyben kifejtette, hogy bár a gyógyítás folyamatának a része a fájdalom, azonban a megváltásért elszenvedett fájdalmat nem az emberiségnek kellett elszenvednie, hanem Krisztusnak.³⁹ Tehát érthető, hogy Krisztus emberségének a szenvedése az emberiség megváltását szolgálja. Egy hasonló téma kifejtésénél a *Contra Celsum*, 2,24-25-ben arra utalt Órigenész, hogy Krisztus a Getszemáni kertben valami olyasmi félelmet élhetett át, mint amelyet a műtét előtti páciens érezhet akkor, amikor az orvos felkészítően elmagyarázza a fájdalmas beavatkozások menetét, hogy végül eltávolítsa azt, ami az egészség útjába áll.

Összevetve az eddigi értelmezéseket nyilvánvalóvá válik, hogy a betegségeket gyógyító orvosok és a megváltó Krisztus tevékenységét magyarázó órigenészi értelmezésekben egy jelentős különbséget fedezhetünk fel: Órigenész szerint, míg az orvosok az ember gyógyítása céljából, nem direkt módon, testi fájdalmat is okoznak a páciensnek, addig Krisztus, mint orvos, önmagán viseli a szenvedés fájdalmait, hogy a páciensét (az emberiséget) meggyógyíthassa (megválthassa). Szerzőnk teológiájában ez Krisztus filantropiájának az igazi bizonyítéka.⁴⁰

Minekután áttekintettük a pneuma és a test viszonyát, végül feltehetjük a kérdést, hogy milyen megváltói és gyógyítói szerepet tulajdonított Órigenész a pszichének? Alexandriai szerzőnk a Rómaiaknak írt levél kommentálása közben kifejtette, hogy a psziché közvetítő szerepet tölt be a test és a szellem között (esse animam inter carnem et spiritum).⁴¹ Egyfelől rámutatott, hogy ha a psziché szorosan a testhez ragad, akkor a szenvedélyek bűneit fogja produkálni, ha azonban az Úrral egyesül, akkor vele együtt egy léleké válhat. Tehát a megváltás és a gyógyítás szempontjából a psziché a test

38 Vö. *De principiis*, 2,10,7 (Isten és az ember szelleme); *Homiliae in Ieremiam*, 2,1.

39 Vö. *Commentarii in evangelium Matthaei*, 15,11.

40 Vö. *Homiliae in Lucam*, Fr. 14; *Homiliae in Leviticum*, 3,4; *Homiliae in Ieremiam*, 1,16; 16,6; *Commentarii in Romanos*, 6,6.

41 *Commentarii in Romanos*, 6,1; *Homiliae in Psalmos* 80,2,1. Vö. Róbert Somos, „Music of the soul and music of the body in Origen's Homilies on the Psalms”, 467.

és a pneuma egyesítő és harmonizáló szerepét tölti be, melynek bizonyos értelemben testi és ugyanakkor szellemi vonásai is vannak. E harmonizáló egység sikeres végkimenetele (vagyis az egészséges állapot) Órigenész szerint nem lehet más, mint az ember átistenülése, ahogy ezt a 81. zsoltárról szóló homíliájában is kifejtette. Mindenképpen érdemes szó szerint idézni e homília vizsgálódásunk szempontjából legjelentősebb sorait:

És azért jött el a tanító, hogy lehetőség szerint önmagához hasonlóvá (ὁμοίους) tegye a tanítványt. ... ha nem a hústest (σάρξ) műveit teremjük, hanem a szellem (πνεῦμα) gyümölcseit, akkor nem emberek gyülekezete, hanem istenek gyülekezete vagyunk. Az ördög semmi-re sem képes, Isten viszont itt tartózkodik, itt tartózkodik és a gyülekezet közepén áll. Ezért mondja az Írás, hogy *az Isten a gyülekezet közepén állt* (Zsolt 81,1). Amikor ugyanis megöljük a hústest cselekedeteit, úgy, hogy már nincsenek meg bennünk a hústest cselekedetei, akkor istenné válunk. Ha az Isten Ige jelen van a lélekben (ψυχή), istenné alakítja a befogadó lelket. Ha ugyanis egy kevés kovász az egész tésztát megkeleszti (1Kor 5,6), mit kell mondanunk az Ige nem kevés és nem silány, hanem istent létrehozó kovászárol? Vajon nem azt, hogy ez a kovász a lélekbe jutva az ember egész tésztáját istenséggé keleszti, és az egész ember isten lesz? ... A három mérő (vö. Mt 13,33) tehát az ember szelleme, lelke és teste. A kovász az asszonytól (Mária) érkezett, az Egyház befogadta Krisztust, és ez a kovász a három mérővel érintkezve megkelesztette az egész tésztát, és istenné alakította az ember egészét. És bizony nem csoda, hogy a bennünk lévő szellemet (πνεῦμα) istenné alakította (ἐθεοποιήσεν), amely rokonságban áll az Istennel, mert a szellem mindenben romolhatatlanságot jelent. Viszont csoda a lélek (ψυχή) istenné alakítása (τεθεοποιεῖσθαι), az, hogy ha már nem vétkezik, nem is hal meg többé. Hiszen amely lélek vétkezik, meghal (Ez 18,4). Mindezeknél csodálatosabb ugyanis az, hogy a testet (σῶμα) is istenné alakítja (ἐθεοποιήσεν), hogy ne legyen többé hústest (σάρξ) és vér, hanem Jézus Krisztus dicsőséges testéhez hasonló alakú legyen, és istenné alakítva dicsőségben vétesék fel az égbe, ama mondás szerint, hogy elragadtatunk a felhőkön az égbe az Úr elé, és így mindenkor az úrral leszünk (vö. 1Tessz 4,17). Istenné leszünk, miközben Isten áll gyülekezetünk közepén, Jézus Krisztussal.⁴²

42 *Homiliae in Psalmos*, 81,1 (GCS, Neue Folge, Band 19, Origenes Werke XIII, 509-510, 512). Órigenész, *Zsoltárbomliák*, ford. Somos Róbert, 479-481

A *Homiliae in Psalmos* 81-ben a psziché két lehetséges aspektusát mutatja be az alexandriai írásmagyarázó, az egyik oldala az 1Kor 3,3-4 és a Róm 8,13 tanítása szerint „testinek” (hústest) és az „emberinek” nevezett bűnös ösztönöktől terhes életvitelt diktáló „sötét” psziché, a másik oldala, a Zsolt 81 és Mt 25,1-13 szerint az istenivel átitatott psziché, mely által az ember átistenülhet.⁴³ Ezzel szemben a „testinek” (emberinek) nevezett bűnös életvitel a lélek halálát eredményezi, mely szerzőnk belátása szerint a szabad akarattal elkövetett bűnök következménye.⁴⁴ Mindezek mellett Órigenész bizakodó marad, hisz beszéde végén arról a Krisztusról tesz tanúságot, aki a bűnben elesett, halott lelkű megtérőket is fel akarja támasztani.⁴⁵ Így a lélek, mely közvetítő szerepet tölt be a test és a szellem között, bűnös kívánságai miatt képes az egész ember vesztét okozni, ugyanakkor az Istenre való nyitottsága miatt az ember egészséges állapotának a helyreállításában, és végül átistenülésében is nélkülözhetetlen szerepet játszik.

Konklúzió

Vizsgálódásunk folytán láthattuk, hogy Órigenész az embert a gyógyítás és megváltás szemszögéből a test, a psziché és a pneuma egységként szemlélte, bár kihangsúlyozta, hogy a bűnös állapot miatt éppen e egység, mondhatni egészség oszlik fel, betegedik meg. A szentírási értelmezések folytán a bűnöket képletesen a lelki betegségek kórokozóinak nevezte, és meglátása szerint, ahogy a lelki betegségek, úgy a testi betegségek orvosa is, végső soron, maga Isten. Órigenész műveiből kitűnik, hogy a testi betegségek gyógyításával feltűnően kevesebbet foglalkozott, ez egyrészt annak a meggyőződésének számítható be, hogy véleménye szerint az ilyenekkel a tudós orvosok foglalkozzanak. Másrészt azonban, a lelkiekre való összpontosítása arra hívja fel az olvasók figyelmét, hogy a testi betegségekkel felgyógyulni

43 *Homiliae in Psalmos*, 81,1; 5 (Zsolt 81,5; Mt 25,1-13). Vö. Jusztinusz, *Párbeszéd a Zsidó Trifónnal*, 124,1-4; Alexandriai Kelemen, *Protrepticus*, 4,87,1; 11,114,4; 12,123,1; *Paedagogus*, 1,26,1-2; 1,98,3; *Quis dives salvetur*, 19,5; *Stromata*, 4,152,1; 6,125,4. Crouzel Henri, *Origene*, 130-132; Carl Mosser, „The Earliest Patristic Interpretations of Psalm 82, Jewish Antecedents, and the Origin of Christian Deification” in *The Journal of Theological Studies* 56 (2005), 30-74, 31-32.

44 *Homiliae in Psalmos* 81,1 (Zsolt 81,7).

45 *Homiliae in Psalmos* 81,7 (Zsolt 81,8). A megtérés és az apokasztázisz témájában vö. Prinzi-valli Emanuella, „L'uomo e il suo destino nel Commento a Giovanni”, 362-368; Ramelli Ilaria, *The Christian Doctrine of Apokatastasis. A Critical Assessment from the New Testament to Eriugena* (Leiden – Boston: Brill, 2013), 137-221.

akarók a lelki egészségre is törekedjenek, mivel a kettő szorosan összefügg egymással. Ebben a szemléletben önmaga hivatásának a megváltására is felfigyelhetünk, hisz szentírásmagyarázóként úgy tekint önmagára, mint aki az olvasóit és a hallgatóit lelkiismeretvizsgálatra ösztönzi, a lelkiismeretvizsgálat pedig olyan, mint a beteg kórképének a felállítása. Így jómagya a Szentírás értelmezésével lelki orvosságokat ad át a szenvedők meggyógyítására. Mindazonáltal egyértelműen rámutatott, hogy a testek és lelkek orvosa maga Krisztus, aki nem csupán tanításával, hanem megtestesülésével, kereszthalálával és feltámadásával gyógyítja és üdvözíti az emberiséget.⁴⁶ Órigenész a kereszten szenvedő Krisztusban fedezte fel az emberszerető orvost, és a halálos betegségeket gyógyító orvosságot. Ezért belátása szerint Krisztus gyógyítási módszere minden orvostól különbözik, hisz míg az orvosok a terápia közben fájdalmat is okozhatnak a betegeknek, addig Krisztus maga szenvedte el a gyógyítás fájdalmát is. A szenvedő Krisztus teste, lelke és szelleme gyógyítja meg az emberiség testi, lelki és szellemi betegségeit, és a vele való egység állítja helyre az ember bűntől feldarabolt, megbetegedett személyét és istenkapcsolatát. Ily módon, vizsgált szerzőnk szerint a megváltott és üdvözült ember egészségének az állapota az átistenülésben teljesedik be.

46 Krisztus kereszttáldozatáról és főpapságáról Órigenész értelmezése szerint, vö. Noce Carla, „Cristo gran sacerdote secondo l'ordine di Melchisedech nel Commento a Giovanni”, in *Il Commento a Giovanni di Origene - il testo e i suoi contesti*, 449-461. A szerző Krisztus testét két témában tárgyalja: 1) az önküüresedés által felvett emberi test, hústest; 2) az Egyház, mint Krisztus misztikus teste. Martens úgy véli, hogy Órigenész a megtestesülés előtti Krisztus és az Egyház kapcsolatára vonatkoztatta az első emberpáros, vagyis az első férfi és a nő biblikus történetét. Így ebben az értelmezésben Krisztus megtestesülése és halála a Mennyei Egyház megváltására szolgált. Peter Martens, „Origen's Doctrine of Pre-Existence and the Opening Chapters of Genesis”, 531-532.

Bibliográfia

- Alviar José J.. „Origen’s Theological Anthropology”. In *The Oxford Handbook of Origen*. szerk. Heine Ronald E. és Jo Torjesen Karen (Oxford: University Press, 2022). 373-392.
- Amundsen Darrel W.. *Medicine, Society, and Faith in the Ancient and Medieval Worlds* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1996).
- Boyarin Daniel. „Allegory and Midrash in Origen”. In *The Oxford Handbook of Origen*. 100-117.
- Crouzel Henri. *Origène* (Paris: Lethielleux, 1985). Crouzel Henri. *Origène*. Olasz ford. Fatica L.. szerk. Grossi Vittorino. Cultura cristiana antica. Studi (Roma: Borla, 1986).
- Dunn Geoffrey D.. *Origen’s Biblical Interpretation and Classical Forensic Rhetoric*. In *The Oxford Handbook of Origen*. 143-159.
- Edwards Mark Julian. *Origen Against Plato* (Aldershot: Ashgate, 2002).
- Fernández Samuel. *Cristo médico, según Orígenes. La actividad médica como metáfora de la acción divina*. Studia Ephemeridis Augustinianum 64 (Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 1999).
- Jakab Attila. „The Social History of the Alexandrian Church”. In *The Oxford Handbook of Origen*, 3-18.
- Mazzini Innocenzo, *La medicina dei Greci e dei Romani*. I-II. (Roma, Jouvence 1997).
- Monfrinotti Matteo. „La scienza medica nel pensiero dei primi secoli”. In *La medicina allo specchio del sacro. Incontri e confronti tra scienza e religione*. Szerk. Moreschini Claudio. Scienze umane. Nuova serie 17 (Brescia: Morcelliana, 2020). 136-156.
- Mosser Carl. „The Earliest Patristic Interpretations of Psalm 82. Jewish Antecedents. and the Origin of Christian Deification”. In *The Journal of Theological Studies* 56 (2005). 30-74.
- Noce Carla. „Cristo gran sacerdote secondo l’ordine di Melchisedech nel Commento a Giovanni”. In *Il Commento a Giovanni di Origene - il testo e i suoi contesti*. 449-461.
- Peter Martens. „Origen’s Doctrine of Pre-Existence and the Opening Chapters of Genesis”. In *Zeitschrift für Antikes Christentum* 16 (2013): 516-549.

- Prinzivalli Emanuela. „Dalla contro-storia dei cristiani dualisti al riscatto della storia umana (secoli I-II), tra suggestioni e reazioni al platonismo”. In *Rivista della Pontificia Accademia di Teologia* 22 (2023): 529-549.
- Prinzivalli Emanuela. *Magister ecclesiae. Il dibattito su Origene fra III e IV secolo*. Studia Ephemeridis Augustinianum 82 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 2002).
- Prinzivalli Emanuela. „L'uomo e il suo destino nel »Commento a Giovanni«”. In *Il Commento a Giovanni di Origene - il testo e i suoi contesti: atti dell'VIII Convegno di Studi del Gruppo Italiano di Ricerca su Origene e la Tradizione Alessandrina (Roma, 28-30 settembre 2004)*. Adamantius. Biblioteca 3. Szerk. Prinzivalli Emanuela (Villa Verucchio – RN: Pazzini, 2005). 361-379.
- Ramelli Ilaria. *The Christian Doctrine of Apokatastasis. A Critical Assessment from the New Testament to Eriugena* (Leiden – Boston: Brill, 2013).
- Sfameni Gasparo Giulia. „Medicina e magia: Dalle Grecia classica al mondo tardo-antico. Esempi tra letteratura e prassi rituali”. In *La medicina allo specchio del sacro*. 97-122.
- Simonetti Manlio. „La morte di Gesù in Origene”. In *Rivista di storia e letteratura religiosa* 8 (1972): 3-41.
- Simonetti Manlio. *Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica* (Nerbini: 2023). első kiadás: Studia Ephemeridis Augustinianum 23 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 1985).
- Simonetti Manlio. *Origene esegeta e la sua tradizione* (Brescia: Morcelliana, 2004).
- Simonetti Manlio. *Studi sulla cristologia del II e III secolo*. Studia Ephemeridis Augustinianum 44 (Roma: Istituto Patristico Augustinianum, 1993).
- Somos Róbert. „Music of the soul and music of the body in Origen's Homilies on the Psalms”. In *Eastern Theological Journal* 5/1 (2019): 73-91.
- Squillace Giuseppe. „Tra Asclepio e Ippocrate. Brevi considerazioni su medicina religiosa e medicina laica nel mondo greco”. In *La medicina allo specchio del sacro*. 123-133.

OROSZ ISTVÁN

SZAGKHF

Harci sérülés és gyógyulás, avagy bűn és bűnbánat Aphrahat *A bűnbánókról* című értekezésében

I. Bevezetés

A kereszténységben a gyógyulás, mint a bűnök bocsánatának metaforája az igehirdetés (*kériügma*) része a kezdetektől fogva. A szinoptikus evangéliumokban a bűnök bocsánata a gyógyulással összefonódva is megjelenik (Mk 2,1-17; Mt 9,1-13; Lk 5,17-32). A gyógyulás, mint a bűnök bocsánatának a metaforája legkifejezőbben Jézusnak az alábbi, a küldetésére vonatkozó kijelentésében figyelhető meg: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek, nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.” (Mk 2,7; vö. Mt 9,12-13; Lk 5,31-32). Több IV. századi egyházfegyelmi iratban megfigyelhetünk megoldáskeresést és rendelkezést az egyén bűnei által a közösségben keletkezett sérülésre, amely a bűnbánat felajánlásával egyidőben általában hosszas, több éves, évtizedes vezeklést írt elő vagy bizonyos esetekben a bűnös teljes kizárásáról határozott.¹ A Római Birodalom területén keletkezett zsinati kánonok magyar nyelven elérhetőek, műfaji sajátosságaikból fakadó tömörségük ellenére is megfigyelhetjük bennük a bűnök által okozott seb helyreállítására és csökkentésére tett erőfeszítéseket a *salus animarum* érdekében, akár az elkövetőről, akár a többi tagról legyen szó. Cikkünkben egy kevésbé ismert és magyarul még el nem érhető művet vizsgálunk, amely a Római Birodalom határain kívül keletkezett. A IV. században szír nyelven

¹ Vö.: Az *elvírai zsinat kánonjai*, I-LXXXI, ford. Erdő Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, szerk. Erdő Péter, (Budapest: Szent István Társulat, 2018²), 364-385; Az *ankürai zsinat kánonjai*, I-XXV, ford. Erdő Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, szerk. Erdő Péter, (Budapest: Szent István Társulat, 2018²), 392-400; Az *neokaiszareiai zsinat kánonjai*, I-III, ford. Erdő Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, szerk. Erdő Péter, (Budapest: Szent István Társulat, 2018²), 401; Az *laodikeiai zsinat kánonjai*, I-II, ford. Erdő Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, szerk. Erdő Péter, (Budapest: Szent István Társulat, 2018²), 459.

zéseket.⁴ A 10. századi *Szeerti Krónika*s Alexandriai Athanasziosz, Emesszai Euszébiosz és egyiptomi Makáriosz kortársaként említi Aphrahatot, a perzsa bölcset. Egy 14. századi kézirat a Szent Máté Kolostor püspökeként említi, akit Jakabnak is neveznek.⁶ Az értekezések szerzőjére a modern kiadásokban Aphrahatként hivatkoznak, így a továbbiakban mi is ezt tesszük. Az értekezésekben található információk alapján Aphrahat 336-345 között író, egyházi tekintéllyel rendelkező személy lehetett. Aphrahat *Tizedik értekezése*, vagyis *A pásztorokról* kifejezetten az egyházi vezetők helyes viselkedését tárgyalja,⁷ a *Tizennegyedik értekezésében*, vagyis az *Érvelés válaszul a viszálykodásra*⁸ művében az egyháziak éles kritikája alapján feltételezhető, hogy az egyházi vezetők között is tekintéllyel rendelkezett. Értekezései a keresztény élet különböző témáit érinti: hit, szeretet, böjt, bűnbánat, halál, alázat, viszálykodás, adakozás, üldözés, utolsó ítélet, megigazulás; illetve a keresztény közösség különböző csoportjait: családos híveket, aszkétákat, vezetöket. Ezek az értekezések üzenete ma is aktuális, más értekezések azonban kora közösségeit foglalkoztató, a zsidó szokásokkal, véleményekkel kapcsolatos hitvédő írások, amelyek témái: a körülmetélés, a pászka, a szombat, Isten új népe, Krisztus az Isten Fia, illetve ír a házasságról és szüzességről alkotott zsidó felfogás ellen és a zsidók messiásvárása ellen is.

3. A gyógyítás témája az *Értekezésekben*

Aphrahat ó-és újszövetségi gyógyítástörténetekre, gyógyításra vonatkozó jóvendölésekre több értekezésében is hivatkozik.⁹ A huszonegyedik, *Az üldöztetésről* szóló értekezésében Hiszkija betegségét, imáját és gyógyulását (2Kir 20,1-11) Jézus szenvedésével és imájával a Getszemáni kertben, illetve

4 A szerzőség kérdése részletesebben: Pierre Marie-Joseph. „Introduction”, in Aphrahat. *„Aphraate, le sage persan. Les Exposés”*, ford. Pierre Marie-Joseph, *Sources Chrétiennes* 349 és 359 (Paris: Cerf, 1988-1989), 33-41, és Letho Adam, „Introduction”, in Aphrahat, *„The Demonstrations of Aphrahat, the Persian Sage”*, ford. Letho Adam, 4-5.

5 *Szirti Krónika*, XXV, szerk. és ford. Scher Addai, *Patrologia Orientalis* 4.3, szerk. Graffin René és Nau François (Paris: Firmin-Didot et Socii, 1907), 292.

6 A kolostor Moszul (Ninive) püspökének volt a székhelye: Pierre Marie-Joseph, „Introduction”, 35.

7 Aphrahat, *„Demonstrationes”*, X, 443-466.

8 Aphrahat, *„Demonstrationes”*, XIV, 14, 573-725.

9 Shemunkasho Aho, *Healing in the Theology of Saint Ephrem* (Piscataway: Gorgias Press, 2014), 45-84.

a feltámadásával hozza párhuzamba.¹⁰ *A hitről* értekezésében Jézus gyógyító csodáival kapcsolatban a gyógyultak hitét emeli ki.¹¹ A hit fontosságát a csodás gyógyulásokon keresztül mutatja be mint: a vak meggyógyítása (Mt 9,28-29); a beteg gyermek meggyógyítása (Mk 9,22,26); a százados szolgájának meggyógyítása (Mt 8,8-10, Lk 7,1-10); a vérfolyásos asszony és a zsinagóga elöljárója, Jairus lányának meggyógyítása (Mk 5,23-42); Lázár feltámasztása (Jn 11,23-27); ebbe a sorba kapcsolja Aphrahat az apostolok megbízását a gyógyításra, amely a hitük következménye (Mk 16,17-18). Aphrahat értekezéseiben a szentírási helyek összefűzésével érvel, amelyeket tematikusan csoportosít. Ezt figyelhetjük meg amikor a gyógyítás történeteket fűzi össze, mint a hit fontosságának példáit, illetve *A szeretetről* értekezésben is, amelyben a gyógyítás történetek Jézus szeretetének a bizonyítékai. *A szeretetről* 2,20¹² értekezésben a százados szolgájának (Mt 8,8.13), Jairus leányának (Lk 8,55), vérfolyásos asszonynak (Mk 5,29), süket meggyógyításának (Mt 7,35) és a vak meggyógyításának (Mt 15,31) történetét hozza példának.

A gyógyuláshoz tartozó fogalmak közül Aphrahat többször is használja a gyógyszer, mint metaforát. A gyógyszer *ܫܡܐ* (*samā*) *Az alázatról* 9,2-ben az Úr törvényének a betartása.¹³ *Az alázatról* 9,8-ban a csendet és az alázatot nevezi az irigység gyógyszerének.¹⁴ Aphrahat *A szőlőfűről* című értekezésének témája a megigazulás, amelyben az igazakat úgy mutatja be, mint az élet gyógyszereit a világban, akik nélkül az elpusztulna Isten haragjától.¹⁵ Az igazak vagyis az istenfélők feladata a bűnös világ gyógyítása. *A halálról és utolsó időkről* szóló értekezésben Aphrahat *ܫܡܐ* (*samā*) szót, mint metaforát Jézusra alkalmazza, ezúttal azonban a szó jelentése nem gyógyszer, hanem méreg.¹⁶ A Perzsa Bölcs szerint a halál miután, mint embert befogadta Jézust, valójában „mérget” nyelt le, mivel Jézus isteni élete és világossága meggyengítette és így a fogvatartottak megszabadultak rab-ságából.¹⁷ A „méreg hatása” Jézus feltámadása óta is tart és folyamatosan

10 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXI,16, 969.6-972.4. Hiszkiája történetére hivatkozik még: Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXIII,17.

11 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, I,17, 41,23-44.12.

12 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, II,20, 92.4-96.16.

13 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, IX,2, 412.6-7.

14 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, IX,8, 424.23-25.

15 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXIII,10, 25.17-29.6.

16 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXII,4-5, 996.22-1000.14.

17 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXII,4, 996.22-1000.2.

4. A gyógyítás témája *A bűnbánókról*

18 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XXII,5, 1000.3-1000.14.

19 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, XIV,16, 609.9-19 és XIV,43, 697.1-764.20.

20 Pl.: Jer 3,22; Jer 3,12; Jónás 3,8; Jer 3,12; Jer 4,1; Jer 15,19; Jer 3,7; Jer 3,5; Is 54,4-8; Mal 3,7; Aphrahat, *Demonstratio*, 7.9, 324.22-328.5, vagy Gal 6,1; 1Kor 9,27; 2Tessz 3,15; Rom 15,1; Zsid 12,13; Aphrahat, *Demonstratio*, 7.11, 329.20-332.12.

21 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,II, 329.20-21.

[illegible]

22 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,13, 332.12-26.

Dávidot,²³ és Áront²⁴ míg figyelmeztető példaként Ádámot és Káint²⁵ állítja hallgatói elé. Kik a bűnbánók? Milyen bűnt követtek el? Aphrahat nem taglalja tételesen a bűnöket, amelyek után bűnbánatot kell tartani, illetve a bűnbánati folyamat idejét, a közösségbe való újra felvétel feltételeit sem. Az értekezés utolsó fejezeteiben kirajzolódni tűnik, kik szorulnak bűnbánatra: „Ezért szükséges, hogy akik megszólaltatják a trombitát, az Egyház igehirdetői, intsek és figyelmeztessék mindazokat, akik szövetséget kötöttek Istennel, akik a keresztség után előrehaladva a szüzességnek és szentségnek szentelik magukat, nőtlen ifjakat és hajadonokat, a megszentelteket”.²⁶ A *bűnbánatról* 18-26, vagyis a 27-ből 9 fejezet kifejezetten az aszketikus életet élő, keresztség után szüzességet vállaló keresztények küzdelmét tárgyalja, amelyhez Gedeon történetének, a harcra kiválasztásra vonatkozó elbeszélése a szentírási alap.²⁷ Az aszketikus életet élők küzdelmének jelentős terjedelmű tárgyalása alapján feltételezzük, hogy a megszentelt életet élők bűnbeesése utáni bűnbánattartás lehetősége és szükségessége az értekezés elsődleges témája. A gyógyulás metafora bemutatása után részletesebben mutatjuk meg további szöveghelyek alapján a feltevés valószínűségét.

Az mű vázlatos bemutatása után vizsgáljuk meg közelebbről, hogyan alkalmazza Aphrahat a gyógyítás metaforáját a bűnbánatra:

2. Minden betegségre létezik orvosság és amikor a bölcs orvos megtalálja, meggyógyítja azokat. Azok számára, akik harcunkban megsebesültek rendelkezésre áll a bűnbocsánat gyógyszer, amelyet sebükre téve meggyógyulnak. Ő, orvosok, a Bölcs Orvosunk tanítványai vegyék az orvosságot, amellyel meggyógyítjátok a gyengeség sérüléseit. A harcosoknak, akiket ellenfelük keze megsebesít ha bölcs orvost találnak nekik, az orvosságot ad sebeik gyógyulására. Amikor pedig az orvos meggyógyítja a harcban sebesültet ajándékokat és dicsőséget kap a királytól. Ily módon barátom, aki a küzdelemben fáradozik és az Ellensége jön és megsebesíti, a bűnbocsánat orvosságát kell neki adni amennyiben a megsebzett lélek mélyen bánkódik. Mert Isten nem veti meg a bűnbánót, ahogyan Ezekiel próféta mondja:

23 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,14, 334.15-336.11.

24 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,15, 336.13-22.

25 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,16, 336.23-337.15.

26 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,20, 345.6-11.

אֲפֶרְחַת מְסַמְּרָא, כְּדִלְכָּא, אִי־חֵדְרָא לְיִשְׁרָאֵל אֲדָרְכִּיר: אֲמַרְא אֲמַרְאֵא לְעַלְמָא
אֲדָרְכִּיר מִן מַרְא מַרְאֵא אֲדָרְכִּיר. לְכִי, לְכִי אֲדָרְכִּיר אֲמַרְאֵא אֲדָרְכִּיר אֲמַרְאֵא: אֲמַרְכִּי
לְאֲדָרְכִּיר אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי אֲמַרְכִּי

27 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,18-26, 341.11-360.4.

Aphrahat a harci sérülés gyógyításának képével szemlélteti a bűnbocsánat fontosságát, amihez több metaforát is alkalmaz. Aphrahat olvasatában az élet háború ܩܪܒܐ (*qrābā*) és küzdelem ܐܝܓܘܢܐ (*aygunā* - ἀγών), amely során a keresztyén az Ellenségtől ܒܠܕܒܐܒܐ (*b' eldbābā*) vagyis a Sátántól súlyos sérülést szerezhet azzal, hogy a kísértést elfogadva bűnt követ el. A bűnbocsánatot ܫܡܐܐ (*samā*) Aphrahat orvosságnak/gyógyszernek nevezi. Ez az orvosság a „a mi Bölcs Orvosunktól” ܐܣܝܢ ܫܐܩܝܐ (*ʾasyin šaqiā*), vagyis Jézus Krisztustól származik, ez az amit a címzetteknek az orvosokként ܐܣܝܐ (*ʾasiye*) megjelölt egyházi vezetőknek adniuk kell a sebesülteknek, vagyis a súlyos bűnt elkövetetteknek.

Aphrahat a következőkben felhívja a címzettek figyelmét, hogy bátorítsák a súlyos bűnt elkövetőt a bűnbánatra, bűneinek megvallására további nyolc fejezetben folytatva a háborús metaforát. Az „orvosok”, vagyis a bűnbánókat fogadó egyháziak megszólítása után a bűnbánókat szólítja meg Aphrahat:

3. A harcban megsérültek, akinek fölébe kerekedtek a küzdelemben nem szégyen lelkét a bölcs orvos kezeibe adnia. Ha pedig meggyógyult, a Király nem veti meg hanem újra a seregébe fogadja és számol vele. Ezérthát annak, akit megsebzett a Sátán nem szégyellenie kell magát, hanem megvallania vétkét és elhagynia azt, a bűnbocsánat orvossága után vágyakozva. Aki szégyelli megmutatni sebéét úgy végzi, hogy az elüszkösödik és az egész teste fájdalomban végzi. Aki nem szégyelli sérülését meggyógyul, és visszatérve újra harcba száll. Aki már elüszkösödött nem tud újra gyógyulttá válni és nem tudja páncélját újra felvenni, amelyet levett. Annak, akit legyőztek a küzdelemben létezik azonban mód a gyógyulásra, ha azt mondja: Vétkeztem és kéri megbocsátás. Aki azonban szégyenlősködik, nem képes meg-

[illegible]

5. Ha azok, akik megsérültek, nem hajlandók megmutatni sebüket, az orvosok nem hibáztathatók, hogy a sérült betegségét nem gyógyítják meg. Azok a sérültek, akik rejtegetik sebüket, nem vehetik fel újra páncéljukat, mert testük elüszkösödött. Ha elüszkösödött sebére fel merészeli venni a páncélt, amikor csatába lép a páncél felhevíti, elrohasztja és bomlasztja sebüket, ami pedig megöli őket. Ha azok, akikről elrejtették sérüléseiket megtalálják holttestüket kinevetik szégyenüket, mert elrejtették sebeik betegségét. El sem temetik holttestüket örültnek, gonosznak és megátalkodottnak tartva őket.³²

A bűnbánat tartása végső soron csakis a bűnt elkövető szabad akaratán, sérültségének beismerésén múlik. Ha az orvos készségessége ellenére sem kéri a bűnbánatot, nem vallja be bűneit, hanem azokat hordozva, mintegy

[illegible]

32 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,5, 320.17-321.6.

[illegible]

akinek áldozatát (Isten) nem fogadta el, felajánlotta a bűnbánatot, de ő nem fogadta el. Mondta neki: Ha helyesen cselekszel elfogadom áldozatodat, de ha nem cselekszel helyesen bűnöd veled marad. (Ter 4,7) Mivel pedig szíve csalárdságában megölte testvérét átkozott lett, a földön kószált és barangolt. Noé napjainak nemzedéke is kapott százhusz napot a bűnbánatra, de nem akartak megtérni (Ter 7,6).³⁴

A bűnbánatra való felhívást és annak szükséges elfogadását, mint már utaltunk rá korábban számos ószövetségi példán keresztül mutatja be Aphrahat. A fent idézett fejezet Isten kérdését Ádám felé (Ter 3,9) a bűnbánat lehetőségének felajánlásaként értelmezi, a bűnbánóknak és a közösség vezetőjének is címezve a vers ezen módon történő értelmezését. A bűnbánattartás és annak elfogadása ezeken a szentírásertelmezéseken keresztül is, mint élet és halál kérdése kerül bemutatásra. Az bűnbánattartás az első bűn elkövetése óta isteni eredetű lehetőség, ez legalább annyira kötelezi a bűnelkövető keresztényt, mint a közösség vezetőjét.

Az egyszerű bűnbánat lehetősége azonban rendkívüli lehetőség, csak szükség esetén igénybe vehető, nem lehet szabad betervezni a lelki életbe, hangsúlyozza Aphrahat több fejezettel később ismét a gyógyulás metaforájára támaszkodva:

17. ...Ne legyen szükséged az orvosság keresésére, vagy gondod, amellyel, az orvoshoz kelljen fordulnod. Mert, ha rendesen meggyógyulsz is a seb-helyeid felismerhetőek lesznek. Ne támaszkodj arra, hogy létezik orvosság, ahelyett, hogy rossz nevet szereznél magadnak, légy távol a bűnbocsánat-tól...³⁵

A harci sérülés metaforáját záró fejezetben Aphrahat tisztázza, hogy a bűnbocsánat olyan lehetőség, amellyel bár élni kell, ha szükséges, de semmiképpen sem a kívánatos állapot. A keresztyének a bűnbocsánat lehetőségé-

34 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,8, 321.25-324.21.

[illegible]

35 Aprahat, „*Demonstrationes*”, VII,17, 340.6-12.

Az igehirdetők így figyelmeztessék őket és mondják: ha valakinek a szíve házasságra vágyik, házasodjon meg a keresztség előtt különben elesik a küzdelemben és meghal. Ha valaki fél a küzdelemtől forduljon vissza különben testvérét is csüggedtté teszi, mint ő maga. Ha valaki szereti a vagyonát, forduljon vissza, különben amikor a háború elhatalmasodik körülötte a vagyona felé fordul elméje és visszatér ahhoz.³⁸

38 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,20, II-20.

[illegible]

39 Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,18, 341.11-344.9.

Vö.: Edsall Benjamin A., Aphrahat and Pauline Reception: 1 Corinthians 7 and Baptismal Reasoning in East and West", *New Testament Studies* 67 (2007): 407-423.

40 Az utóbbi feltételezést erősíti a 25. fejezet is: Aphrahat, „*Demonstrationes*”, VII,25, 356.6-357.7.

Bibliográfia

- Aphrahat. „*Demonstrationes*”. I-XXII. Szerk. és ford. Parisot Jean. *Patrologia syriaca* 1.1. Szerk. René Graffin (Paris: Firmin-Didot et Socii, 1894). 1-1050.
- Aphrahat. „*Demonstrationes*”. Szerk. és ford. Parisot Jean. *Patrologia syriaca* 1.2. Szerk. René Graffin (Paris: Firmin-Didot et Socii, 1907). 1-489.
- Aphrahat. „*The Demonstrations of Aphrahat, the Persian Sage*”. Ford. Lehto Adam (Piscataway: Gorgias Press, 2010).
- Aphrahat. „*Aphraate, le sage persan. Les Exposés*”. Ford. Pierre Marie-Joseph. *Sources Chrétiennes* 349 és 359 (Paris: Cerf, 1988–1989).
- Aphrahat. „*Aphrahat. Előadás az imádságról*”. Ford. Bugár István. *Pannonhalmi Szemle*. 11.4 (2003): 43.
- Aphrahat. „*Aphrahat. XVIII. Demonstráció: A zsidókkal szemben, amely a szüzességről és a szentségről szól*”. Ford. Kövér András. *Katekhón*. 2.3 (2005): 367-391.
- Aphrahat. „*Aphrahat. VIII. Demonstráció. A boltak feltámadásáról*”. Ford. Baán Izsák. *Katekhón* 4.3 (2007): 331-349.
- Aphrahat. „*Aphrahat. XII. Demonstráció - a peszahról*”. Ford. Kövér András. *Vallástudományi szemle*. 5.1 (2009): 103-141.
- Aphrahat. „*Aphrahat. XIX. Demonstráció - a zsidók ellen, akik azt mondják, hogy biztosan összegyűjtetnek*”. Ford. Kövér András. *Vallástudományi szemle*. 5.4 (2009): 121-155.
- Aphrahat. „*Aphrahat. Demonstratio*”. Ford. Bugár M. István. *Szabadság, szeretet, személy*. Szerk. Bugár M. István (Budapest: Kairosz Kiadó, 2013). 275-295.
- Az ankkürai zsinat kánonjai*. I-XXV. Ford. Erdő Péter. Az ókori egyházfegyelem emlékei. Szerk. Erdő Péter (Budapest: Szent István Társulat, 2018²). 392-400.
- Az elvirai zsinat kánonjai*. I-LXXXI. Ford. Erdő Péter. Az ókori egyházfegyelem emlékei. Szerk. Erdő Péter (Budapest: Szent István Társulat, 2018²). 364-385.
- A laodikeiai zsinat kánonjai*. I-II. Ford. Erdő Péter. Az ókori egyházfegyelem emlékei. Szerk. Erdő Péter (Budapest: Szent István Társulat, 2018²). 459.
- Edsall Benjamin A. „Aphrahat and Pauline Reception: 1 Corinthians 7

and Baptismal Reasoning in East and West”. *New Testament Studies*. 67 (2007): 407-423.

Letho Adam. „Introduction”. In Aphrahat. „*The Demonstrations of Aphrahat, the Persian Sage*”. Ford. Lehto Adam (Piscataway: Gorgias Press, 2010). 4-5.

A neokaiszareiai zsinat kánonjai. I-III. Ford. Erdő Péter. Az ókori egyházfegyelem emlékei. Szerk. Erdő Péter (Budapest: Szent István Társulat, 2018²). 401.

Pierre Marie-Joseph. „Introduction”. Aphrahat. „*Aphraate, le sage persan. Les Exposés*”. Ford. Pierre Marie-Joseph. *Sources Chrétiennes* 349 és 359 (Paris: Cerf, 1988-1989). 33-41.

Shemunkasho Aho. *Healing in the Theology of Saint Ephrem* (Piscataway: Gorgias Press, 2014). 45-84.

Szirti Krónika. XXV. Szerk. és ford. Scher Addai. *Patrologia Orientalis* 4.3. Szerk. Graffin René és Nau François (Paris: Firmin-Didot et Socii, 1907).

SESZTÁK ISTVÁN

SZAGKHF

Az üdvösség fogalmának megközelítése a bizánci teológia szempontjai szerint

Bevezetés

Mielőtt elkezdem a témám részletesebb ismertetését, engedjék meg, hogy egy szláv lelkiségi szerző gondolatát idézzem, mégpedig Szárovi Szent Szerafim tanításából. Ne feledjük, bő két évszázaddal korábbi időkből idézünk:

30. Jézus Krisztus világrajövetelének okairól

Jézus krisztus, az Isten Fia világra jövetelének okai:

1. Isten szeretete az emberi nem iránt: *Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte* (Jn 3,16).
2. Helyreállítani az elesett emberben Isten képét és hasonlóságát, amint erről az Anyaszentegyház énekel: *„Az engedetlenség miatt elkorhadt embert, aki pedig Isten képére alkottatott, de azután teljesen a romlásé lett, elesve a jobb és istenes élettől, újjáalkotja a bölcs Teremtő”* (1. kánon az Úr születésére, 1. óda).
3. Az emberi lelkek üdvözítése: *Isten nem azért küldte a Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön általa a világ* (Jn 3,17).

Nekünk tehát, követve a Megváltónak, a mi Urunk Jézus Krisztusnak életcélját, az ő isteni tanításának megfelelően kell rendezni életünket, hogy ezáltal elnyerjük lelkünknek üdvösségét.¹

¹ Szárovi Szent Szerafim, „Élete és tanítása”, fordította és a jegyzeteket összeállította Hidász Ferenc OFM, (Debrecen: Görögkatolikus Metropólia, 2023²).

Az üdvösségről - beszélni? Lehetséges?

Azt hiszem kevés olyan téma (kérdés, kérdéskör, fogalom) létezik a teológián belül, mint az üdvösség fogalma, amely képes megannyi gondolatot, teóriát, elképzelést, vágyat ébresztetni, teológiai iskolákat teremteni, hagyományokat alkotni.

Számomra is, lassan ötven évesen az üdvösség és annak misztériuma egy ilyen, elsősorban „megfoghatatlan” valóságot jelent. Persze, igazán nem is jelenthet mást, hiszen misztérium, Isten titka. Mögötte azonban – már elsőre, a kezdetektől – valami pozitívát és kedveset, ugyanakkor rengeteg bizonytalanságot és ismeretlent is magába foglal”. Walter Kasper, számomra oly kedves és fontos teológus ezt mondja: „Amikor az ember nem keseredik bele a történelem értelmének keresésébe, hanem minden remény ellenére remél az emberlét valamiféle értelmében, akkor ebben az igyekezetében az üdvösségnek és a megváltásnak előzetes megértése hordozza őt. Mert a történelem végső reménysége csak egy minőségileg új, magából a történelemből levezethetetlen kezdet lehet. Egy ilyen új kezdet viszont nem más, mint világi burka annak, amit a keresztény örömhír megváltásnak, kegyelemnek és üdvösségnek mond.”²

Még mielőtt konkrétan a címben megjelent kérdést próbálnám kifejteni (ami már önmagában lehetetlen), szeretném a tisztelt olvasót megkérni, hogy egy pillanatra csukja be a szemét és nyissa ki a szívét, és tegye fel a kérdést: mit jelent önmagunk számára az üdvösség kifejezés?

Ez egy tartalom? Egy érzés? Egy tapasztalat? Egy vágy? Minden bizonytalansággal mindegyik egyszerre.

A Magyar Katolikus Lexikon szerint az üdvösség, „tág értelemben az élet beteljesedésének az állapota, amelyre minden ember vágyik. Szoros értelemben a túlvilági boldogság, teológiailag a mennyországba jutottak állapota, az üdvözültek örök jutalma.”³

Láthatjuk ez a meghatározás már önmagában mennyire összetett és mennyire tág és sokszínű. S mégis teljesen igaz, hiszen ez egy olyan gazdag világ, amelyben „összintez” válaszunk (amennyiben lehetséges, s így természetesen idézőjelbe tett válasz, hiszen rettentően szubjektív) hűen tükrözi azt az

2 Kasper Walter, *Jézus a Krisztus* (Budapest: Vigilia, 1996), 63.

3 Ez az előadás mégiscsak egy, a pedagógiai-pszichológiai tanszék által szervezett konferencia keretén belül hangzott el.

4 Vö. <https://lexikon.katolikus.hu/%C3%9C/%C3%BCd%C3%B6ss%C3%A9g.html>.

istenképet és istenkapcsolatot, melyben élünk, melyet magunkénak érzünk. (Talán ezért is lehetséges bizonyos hagyományok sajátos szempontjait egyáltalán definiálni.)

Ezen a ponton már rátérhetünk arra, amit a cím meghatározásakor szerettem volna kihangsúlyozni, utalni arra, hogy egy „görögkatolikus, bizánci hagyományú hívő” üdvösség-fogalma milyen szempontokat kell vagy kelle-ne, hogy magában hordozzon?

Elsődlegesen azt gondolom, ez a kis, terápiás-terapeutikus célzattal végzett próbánk eredménye (amennyiben lenne időnk és lehetőségünk ezt csoportosítani) nagy általánosságban (hangsúlyozom általánosságban) két típust jelöl meg, két eredményt mutat. Vagy: egy pozitív, békés, mondanám az üdvösség utáni vágyakozás (cél) buzgó elképzelését, másik oldalról pedig talán éppen az üdvösségtől való félelmet, illetve a vele történő szembesülés-től való menekülést. Azt hiszem ez bizonyos értelemben a nyugati és a keleti kereszténységnek, a megváltásra és az üdvösség elgondolására adott válaszok nagy irányvonalait jelöli ki, amire Raniero Cantalamessa is utal, a „Két tüdő, egyetlen lélegzet” c. művében: „Mint minden másban, ebben a kérdésben is megfigyelhetjük, hogy a Szentírásban jelen lévő két mozzanat kétféle utat nyitott az egyházatyák gondolkodásában. ... általános vélemény szerint Keleten a megváltás pozitív mozzanatát emelték ki (az ember átistenülését és az istenképiség helyreállítását), Nyugaton pedig a negatív mozzanatát (a bűnöktől való szabadulást). A valóság azonban ennél sokkal összetettebb, és ha feltérképezzük, azzal mindenképpen elősegítjük, hogy Kelet és Nyugat megértse egymást”.⁵

Kis gondolataimmal ezt a feltérképezést szeretném elvégezni...

Melyek azok a szempontok, amelyek a keleti kereszténység üdvösség és megváltás fogalmát befolyásolják, meghatározzák?

5 Vö. Cantalamessa Raniero, *Két tüdő, egyetlen lélegzet, a hit nagy misztériumai Keleten és Nyugaton*, (Debrecen: Görög Metropólia, 2022), 59. A megváltás misztériuma Nyugaton és Keleten című utolsó fejezet a témánkkal több összefüggésben is hasznos tartalmat közöl. Lásd 57-70. oldalak.

Üdvösség – a Megtestesülés miértjére adott válasz és az átistenülés (theószisz) útja⁶

A keleti kereszténység teológiai tanításának alapvető elgondolása szerint az üdvösség egy elérendő cél és a teremtetten ember számára megvalósítandó feladat, az isteni hívásra hitben megadott válasz. Az emberi élet céljának „elérése” szempontjából az átistenülés teológiai fogalmának az egyházatyák egy nagyon erős szóteriológiai (üdvösségtani, az üdvösség érdekében végzett) jelentést adtak, hiszen ezzel az ember „istenivé, istenné válásának a kérdését”, az ember üdvösségének valóságát belehelyezi abba a történeti dinamizmusba, amit a teremtés (teremtettség) – bűn (elesettség) – és megváltás (üdvözítettség) jelent.⁷

Isten azonban minden embert a saját képére, pontosabban az igazi Képmás, a Logosz képére teremtett. Amikor a Logosz megtestesült (az Ige testté lett, milyen mély teológiai tartalom), éppen a khalkedóni dogma tanításának értelmében (Krisztus velünk is egylényegű), mindenre rányomta isteni pecsétjét. Ezzel pedig megnyitja annak a lehetőségét, hogy az eredetileg elgondolt egység (szövetség) helyreálljon.⁸ Krisztus valóban „új Ádám” lett (a II. Vatikáni Zsinat igen kedvelt képe), akiben minden egyes ember tökéletesen és teljesen beteljesülve találhatja meg saját természetét.⁹ Krisztus, mint ember „valósággal beteljesítette az ember igazi rendeltetését, amelyet mint Isten Ő maga határozott meg, s amelytől az ember elfordult: egyesítette az embert Istennel”.¹⁰ Talán érthetővé válnak Florovskij szavai: „A krisztológiai dogma egész történetét az az alapvető eszme határozta meg, hogy az Ige megtestesülése az üdvösséget jelenti”.¹¹

6 Számos bibliográfia közül néhány alapvetően fontos tartalmat közlő művet emelek ki: Ware Kallistos, *Az ortodox út* (Budapest: Paulus Hungarus – Kairosz, 2002); Meyendorff Jean, *A bizánci teológia* (Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 2006). Különösen is a II. és a 12. fejezetek (209-252.); Petrà Basilio, *La Chiesa dei Padri, Breve introduzione all'Ortodoxia*, Bologna: EDB, 2007; Tenace Michelina, *Dire l'uomo. Vol. II: dall'immagine di Dio alla somiglianza. La salvezza come divinizzazione*, Roma: Lipa, 1997; Gianazza Pier Giorgio, *Teologia orientale*, Bologna: EDB, 2017.

7 Vö. Tenace, *Dire l'uomo...* id. mű, 27köv.

8 Én valahol itt látom a szövetség teológiájának fontosságát, ill. az ó- és újszövetség különbözőségét, pontosabban az egység eszméjében azt a „többletet”, amit a krisztusi kinyilatkoztatás az új „Isten-ember” szövetségben mondani és jelenteni akar.

9 Vö. Meyendorff, *A bizánci teológia*, id. mű., 242.

10 Vö. Meyendorff Jean, *Krisztus az ortodox teológiában*, Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 2003, 230.

11 Vö. Florovskij Georges, „The Lamb of God”, *Scottish Journal of Theology*, 1 (1961): 16.

Jézus tehát az üdvösségszerző, ahogy azt Rudolf Schnackenburg megállapítja a négy evangélista beszámolóját összehasonlítva. „Jézus szavaival és tetteivel életet ad. A szinoptikus evangéliumok előkészítik a talajt ahhoz az összegző szemlélethez, amelynek tükrében Jézus az üdvösség közvetítőjeként jelenik meg. Az Apostolok Cselekedeteiben Lukács kijelenti, hogy „nincs üdvösség senki másban” (4,12), s ezzel a korai egyház egységes meggyőződését fejezi ki. János evangélista pedig igen tömören így fogalmaz: hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életetek legyen az ő nevében (20,31). ... Ez az élet, a mindent átfogó üdvösség, pedig nem más mint az ember újjászületése (Jn 3,6köv).¹²

A megtestesülés felfoghatatlan titka, ebből a szempontból szinte teljesen világos, hogy nem elsődlegesen a bűnöktől való kiváltás, vagy – ahogy a nyugati kereszténység erőteljesen hangoztatja – elégtétel, hanem az Isten végtelen szeretetének végtelenül felfoghatatlan megnyilatkozása: az Isten filantropiája¹³.

Az Istenbe tekintő ember, ezen a ponton – azt hiszem – minden bizonynyal felteszi a kérdést, hogy mi lett volna, ha a teremtetten ember nem botlik meg? Az Ige megtestesült volna-e? (Valljuk be, hogy tapasztalati valóságunkat látva felesleges ez a kérdés és nincs is sok értelme feltenni.) Sokkal, de sokkal fontosabb azonban észrevenni a Megtestesülés Titkának valódi jelentését, üzenetét és tartalmát, ami a keleti kereszténység kincsesládájának egyik legnagyobb értéke.¹⁴ Ezen a ponton szeretnék Kallistos Ware metropolita néhány gondolatára hagyatkozni:

A Megtestesülés Isten leghatalmasabb, fölszabadító tette, a mi megújításunk, hogy egyesüljünk vele. Az ember nem juthatott Istenhez, ezért Ő jött az emberhez úgy, hogy emberré tette magát. Kilépő vagy ’ekszztatikus’ szeretetében Isten önmagát egyesíti teremtményével a lehető legszorosabb egyesülésben, úgy, hogy maga lesz azzá, amit teremtett. Isten, mint ember tölti be azt a közvetítői feladatot, melyet bukásakor az ember elvetett. Jézus a mi Megmentőnk (Meváltónk és Üdvözítőnk), Ő maga hidalja a szakadé-

12 Vö. Schnackenburg, Rudolf *Jézus Krisztus, személye a négy evangélium tükrében* (Budapest: L'Harmattan, 2010), 297-298.

13 Kallistos Ware metropolita nevezi így gyakran, vö. Petra, *La Chiesa dei Padri...*, id. mű, 55.

14 Természetesen a keleti kereszténység sem sajátíthatja ki ezt magának, hiszen bőségesen találunk a nyugati kereszténységben is olyan szerzőket, akik az üdvösség kérdését nem pusztán a bűnbeesés elégtételéként értelmezik, lásd az utóbbi időben igencsak „kikutatott” ferences szerzetes, Duns Scotus példája. Vö. Cantalamessa, *Két tudó...*, id. mű., 64.

kot Isten és ember között, mert Ő mindkettő egyszerre.¹⁵

A keleti kereszténység elsődlegesen tehát úgy tekint a megtestesülésre, függetlenül attól, hogy az ember tragikusan visszaélt szabadságával, hogy az előre elrendelt, az isteni „oikónómia” elengedhetetlen eseménye volt. „Ez a nézet pontosan illik Hitvalló Szent Maximosznak ahhoz az elgondolásához, mely a teremtett „természetet olyan dinamikus folyamatnak látja, mely egy eszkatológikus célra: Krisztusra, a megtestesült Logoszra irányul. A Logosz, mint teremtmény, a teremtés kezdete, de mint megtestesült valóság Ő a vége is, hiszen a dolgok nemcsak 'Általa', hanem 'Benne' is léteznek. Hogy a teremtés 'Krisztusban' lehessen, Istennek fel kellett vennie magába, 'magáévá' kellett tennie a teremtést. A megtestesülés ezért az ember bűnösségétől és romlottságától függetlenül az ember végső megdicsőülésének a feltétele.”¹⁶

Amikor tehát Isten emberré lesz – mondja ismét Kallistos Ware – ez egy lényegileg új korszak kezdetét jelenti az ember és az emberiség történetében és nem pusztán egy visszatérést jelent a múltba. A Megtestesülés új szintre emeli az embert, ez az állapota magasabb rendű, mint amilyen az első volt. Csak Jézus Krisztusban látjuk megnyilatkozni emberi természetünk teljes lehetőségeit.... Így a Megtestesülés nem egyszerűen az eredeti bűn hatásainak valamiféle megsemmisítése, hanem az ember isteni képmástól az isteni hasonlatosságig vezető útjának leglényegesebb állomása. Isten igazi képmása és hasonlatossága Krisztus maga, és így attól az első pillanattól kezdve, hogy Isten az Ő képmására megteremti az embert, már Krisztus megtestesülése is valamiképpen megkezdődött. A Megtestesülés igazi értelme ugyanis nem az ember bűnösségében rejlik, hanem büntelen természetében, hiszen Isten képmására teremtetett és képes egyesülni Istennel.¹⁷

Értelmezésem szerint ez az üdvösség útja. Krisztusban élni és Benne lenni, hasonlóan Szent Pálhoz „élek én, de nem én, hanem Krisztus él énbennem”.¹⁸

Hogyan lehetséges ez? Lehetséges-e egyáltalán? Létezik-e egyáltalán emberi együttműködés az üdvösség elérésében? Ismét egy nagyon jelentős kérdéskörhöz érkezünk, amelyben a keleti kereszténység, természetesen nem a maga kizárólagosságával, de nagyon egyértelmű irányvonalat képvisel.

Igen, lehetséges. Az 'istenivé válás' útjára mindenki meg van hívva. A 'theosis' elérése mindenki számára lehetséges, hiszen Isten azt akarja, hogy

¹⁵ Vö. Ware, *Az ortodox út*, id. mű, 112-113

¹⁶ Vö. Meyendorff, *A bizánci teológia*, id. mű, 244, az eredeti bűn kérdése ugyanitt 245.

¹⁷ Vö. Ware, *Az ortodox út*, id. mű, 114-115.

¹⁸ Gal 2,20.

minden ember üdvözüljön (1Tim 1,14). Ez ugyanakkor elsődlegesen a Szentlélekben való életet jelenti, hiszen éppen a Lélek az, aki 'átistenít', ahogy fogalmaz, összefoglalva a bizánci hagyományt, Michelina Tenace. A keresztény élet célja és vége egyben nem lehet más¹⁹, mint a Szentlélek megszerzése, akit az emberré lett Ige ajándékozott nekünk. Ez a Lélek maga Isten, aki erejével átlendít a földi nehézségeken és mivel Ő maga a Szeretet, elvezet a végtelen Istenhez, hogy egyesülhessünk Vele.

Ezzel együtt a bizánci hagyomány, mélyen szentségi és liturgikus szempontokat figyelembe véve, az üdvösségről szóló tanítás igen lényeges elemének tartja a szabadságot és a tudatosságot. Isten ajándékát óhajtani, vágyani szükséges (elnézést, a kicsit furcsa kifejezésért.) A Krisztusban való új, „mindig megújítandó és megújított” Élet személyes és szabad elköteleződést kíván.²⁰ Az adományozó szentháromságos Isten nem automatikus abban, hogy az emberi létezés célját a teremtet létező számára – szabad elköteleződés és viszont-válasz, azaz hit nélkül – meg- és felvillantsa.

Ez az ember azonban elsődlegesen Szentlélekkel teljes, „pneumatikus”, ahogy Szent Pál mondja: „Nem tudjátok, hogy testetek a Szentlélek temploma” (vö. 1Kor 3,16-17, azaz a Szentlélek az, aki leginkább elárulja az emberről, az ember számára, hogy „ki ő valójában”?). (Talán nem véletlen, hogy a pneumatológia felfedezése az egyik „legjelentősebb segítsége a bizánci teológiának”, amellyel hozzájárult korunk nyugati teológiájához.)

Az emberi létezés célja az Istenben való részesedés, azaz az 'átistenülés' (theószisz) – mondja Meyendorff. Az ember az átistenüléssel eléri ezt a legfőbb célt, amiért teremtvé lett. Ez a cél, mely Isten szeretetének egyértelmű és egyoldalú tevékenysége által már megvalósult Krisztusban, jelenti mind az emberi történelem értelmét, mind az ember fölötti ítéletet. A cél elérése nyitva áll a felelős és szabad emberi döntés és erőfeszítés előtt.²¹ Az ember tehát fáradozhat élet-céljának elérésében.

Egyházunk hagyományában és akár a mindennapok liturgikus és szentségi életében igen fontosnak érzem ezt a szemléletet és látásmódot. (Talán kicsit több is ez, mint a bevezetőben említett feltérképezés.)

19 Bővebben lásd Louth, Andrew, *Modern ortodox gondolkodók* (Debrecen: Görögkatolikus Metropólia, 2022). A hetedik fejezet, ahol is Myrrha Lot-Borodin és Vladimir Lossky teológiáját, az apofatikus teológia és az átistenülés kérdését elemzi a szerző. (106-123.)

20 Vö. Meyendorff, *A bizánci teológia*, id. mű, 248.

21 Vö. Uo. 250.

Ha becsukjuk szemünket és lelkünk mélyén vágyjuk az Istennel való találkozást, óhajtjuk az Ő szeretetét, akkor szívünk mélyén megérezhetjük Isten legnagyobb ajándékát, az üdvösséget.

Bibliográfia

- Cantalamesa Raniero. *Két tüdő, egyetlen lélegzet, a hit nagy misztériumai Keleten és Nyugaton* (Debrecen: Görög Metropólia, 2022).
- Diós István és Viczián János (szerk.). Magyar Katolikus Lexikon (1993-2014). „üdvösség”. <https://lexikon.katolikus.hu/%C3%9C/%C3%BCdv%C3%B6ss%C3%A9g.html>.
- Kasper Walter. *Jézus a Krisztus* (Budapest: Vigilia, 1996).
- Louth Andrew. *Modern ortodox gondolkodók* (Debrecen: Görögkatolikus Metropólia, 2022).
- Schnackenburg Rudolf. *Jézus Krisztus, személye a négy evangélium tükrében* (Budapest: L'Harmattan, 2010).
- Szárovi Szent Szerafim. „Élete és tanítása”. Fordította és a jegyzeteket összeállította Hidász Ferenc OFM (Debrecen: Görögkatolikus Metropólia, 2023²).

SOLTÉSZ JÁNOS

SZAGKHF

Vértanúság és gyógyulás

I. A keresztények vértanúsága

A keresztény ember állandó és általános feladata „tanúságot tenni az igazságról.”¹ Jézus Krisztus példát mutatott ebben, mert azért jött a világra, hogy tanúságot tegyen az Atyáról, s az igazságról. Minden Krisztust követőnek a hit melletti tanúságtételt igénylő esetben félreérthetetlenül nyilatkoznia kell, amint Szent Pál apostol megtette bírái előtt. A hívő ember is ezt a példát követve tudja megőrizni lelkiismerete tisztaságát.² A keresztényeknek ugyanis kötelességük részt venni az egyház életében, amiből következik, hogy cselekedeteikkel az evangélium tanúivá kell lenniük. A hit melletti kiállítás megerősíti a képviselt igazságot, s felmutatja a világnak a keresztségben magára öltött új embert.³

I.1. A vértanúság a Katolikus Egyház Katekizmusának tanításában

A vértanúság a hit kiállása melletti legnagyobb tanúságtétel, mert elmegy egészen a halálig. A vértanú a meghalt és feltámadt Krisztusról tanúskodik, akivel a szeretet egyesítette, és általa a lelki erősség aktusával néz szembe a halállal.⁴ Nem véletlen, hogy az egyház a legnagyobb gonddal gyűjtötte össze azokat az emlékeket, melyek bizonyítják, hogy az emberek milyen messzire elmentek hitük megvallásában. Így jött létre a Krisztusi igazság vérrel írt levéltára, melyeket vértanú aktáknak nevezünk.⁵ Ezekben talán a legfon-

1 Jn 14,7.

2 Vö. ApCsel 24,16.

3 „Ad Gentes”, in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, szerk. Cserháti József és Fábíán Árpád, (Buda-pest: Szent István Társulat, 1975), 278-306.

4 Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK)*, 2473.

5 Vö. *KEK*, 2474.

tosabb indok, amiért sokan adták az életüket, hogy nem voltak hajlandók a bálványimádás kultuszát semmilyen nyílt, vagy színlelt formában sem elfogadni, mert ez elutasítja Isten kizárólagos uralmát, s ezért összeegyeztethetetlen a vele való közösséggel.⁶ A keresztény ember célja pedig nem más, mint közösség Istennel és mindazokkal, akik a szeretet gyakorlása által már előtte jártak, vagyis a vértanúkkal is, akik példájukkal a közösség tagjai lettek, mert királyuk és mesterük iránt páratlan odaadást mutatva erősítik a Krisztust követőket.⁷ Az egyház az esztendő folyamán azért emlékezik meg a vértanúkról, mert bennük a Krisztussal együtt szenvedett embereket látja, akik a húsvéti misztériumot hirdetik, s az ő érdemeikre hivatkozva Isten áldását esdiki ki a hívek számára.⁸

1.2. A vértanútörténetek és a Szentírás

A vértanúsággal már az Ószövetségben is találkozunk. Fontos Eleázár papnak ill. a hét Makkabeus vértanúnak a története kb. a Kr. e. 160-as évekből.⁹ A korabeli szeleukida uralkodó, IV. Antiochosz Epiphanész, megpróbálkozott Palesztina modernizálásával. Szerette volna rávenni a zsidókat, hogy hagyják el a régi ószövetségi szokásokat, s alkalmazkodjanak az új hatalom elvárásaihoz az életfelfogás, a testkultúra és a böjti szokások tekintetében. Voltak kollaboráns elemek, akik igyekeztek változtatni eddigi életstílusukon, de a nagytöbbségben nem volt fogadókészség, mivel bizonyos szokások átvételét hitehagyásként lehetett értelmezni. Akik ellenálltak, azok közül többeket válogatott kínzások között kivégeztek. A hit melletti kiállás példái lettek a Makkabeus vértanúk, akiknek a története nemcsak a zsidókra, de a keresztényekre is nagy hatással volt, Órigenésznél is alaptörténetként olvasható.¹⁰

A vértanúság az Újszövetségben is többször megjelenik. Alapja Krisztus életének kiemelkedő és példaértékű tanúságtétele mindenki számára. Maga a tanúságtétel az Ószövetségben is fontos szerepet játszó „tanúság” fogalomra épül, mely elsősorban jogi ügyekre vonatkozott. Vallásos értelmét később

6 Vö. *KEK* 2113.

7 Vö. *KEK* 957.

8 Vö. *KEK* 1173, és „*Sacrosantum Concilium*”, in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, szerk. Cserháti József és Fábián Árpád, (Budapest: Szent István Társulat, 1975), 91-130, 123.

9 Vö. 2Mak 6,18-7,42.

10 Vö. Baán István, *Hogyan folytatódik a Biblia?*, (Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2019), 126.

kapja meg, amikor az embert Isten tanújának tekintik. Izajás pedig egyértelműen arról beszél, hogy Jahve Izraelt, vagyis az általa választott népet, tanúul hívta a helyes istenismeret képviselőjére, a hamis istenek tanúival szemben.¹¹ Az újszövetségben akkor válik jellegzetes fogalommal, amikor Jézus és István diakónus perében megjelenik, majd pedig Jézus előre megmondja tanítványainak, hogy tanúságot fognak tenni róla a zsidó és a pogány hatalom képviselői előtt.¹² Ekkor kapcsolódik hozzá a „mártír” értelem is, amit a Jelenések könyve is egyértelműen mutat, mivel a tanúságtétel után vannak, akikre vértanúhalál vár.¹³ Az ötödik pecsét feltörésekor a következő hangzik el: „Láttam az oltár alatt azoknak a lelkét, akiket Isten igéjéért és tanúbizonyságukért megölték.”¹⁴ A Jelenések könyve valószínűleg az I. század vége felé íródott, apokaliptikus látomásban látja a vértanúkat, akik részt vesznek a mennyei liturgiában, és kérik az Urat, hogy ne hagyja vérüket megbosszulatlanul, hanem szolgáltatson igazságot nekik. A könyv igazolni akarja, hogy a vértanúk halála nem volt hiábavaló, s ezzel buzdítani is akarja Krisztus követőit.¹⁵ Az Apostolok Cselekedete és a János evangélium szerint az apostolok a feltámadás tanúi voltak, tanúsítaniuk kellett Jézus szavait és tetteit, vagyis küldetést kaptak arra, hogy képviseljék: amit hirdetnek azt látták és hallották, s a cél, hogy akik őket hallják, azok hitre jussanak.¹⁶ E gondolatok alapja, hogy Jézus Krisztus kiemelkedő módon Isten tanúja. Életáldozata a küldetéséhez való hűségének kifejezője volt, mert azért jött a világra, hogy tanúságot tegyen az igazságról, s ezt meg is tette, amikor eljött az Ő órája.¹⁷ Szent Lukács kiemeli a vértanúságát meghatározó mozzanatokat, amiket el kellett viselnie. Az Újszövetség felismerte Jézusban Isten Szenvedő Szolgáját, akinek a szenvedésen és a halálon át vezetett az útja mások megváltásához.

11 Vö. Haag Herbert, *Bibliai Lexikon* (1989), „Tanúság”.

12 Vö. Mt 26,59kk, ApCsel 6,11, Mt 10,18.

13 A görög „mártüsz” tanút jelent. Teológiai értelemben azt az embert, aki Krisztusba vetett hitéről és szeretetéről tanúskodik, vállalva érte a szenvedést és a halált is. Akiket az első keresztények szentként tiszteltek, azok a vértanúk voltak. A temetési helyükön emelt sírbolt volt a „mártürión”. Az egyház a vértanúságot vérkeresztiséként is értelmezte, mely akár pótolta is a szentségi keresztiséget. A „martirológium” az a liturgikus könyv, mely a vértanúk és más szentek neveit tartalmazza haláluk napja szerint. Vö. Kránitz Mihály és Szopkó Márk (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, (2016), „Mártüsz”, valamint Rahner Karl és Vorgrimler Herbert (szerk.), *Teológiai Kiszótár* (1980), „Mártüsz”.

14 Jel 6,9-10, és vö. 11,7-9, 17,6.

15 Vö. Baán, *Hogyan folytatódik a Biblia?*, 127.

16 Vö. Haag, *Bibliai Lexikon*, „Tanúság”.

17 Vö. Jn 18,37.

Ez tette áldozatát a legmagasabb rendű engeszteléssé, mely minden régi áldozat helyébe léphetett. Kimondhatjuk, hogy Krisztus dicső vértanúsága alapította meg az egyházat, s a keresztény vértanúságnak is új értelmet adott. A vértanúság nem más, mint Krisztus követésének tökéletes beteljesülése, vagyis teljes részvétel az Ő tanúságtételében és üdvözítő művében.¹⁸

1.3. A vértanúság sajátos erényetikai motívumai

1.3.1. *A vértanúság, mint a tökéletes szeretet kifejeződése*

A vértanúság keresztény teológiája kezdettől fogva ragaszkodik ahhoz a felfogáshoz, hogy a vértanúkat nem a halál, hanem a szeretet bizonyossága teszi azzá. Az élet feláldozása ugyanakkor félreérthetetlené teszi a tanúságtételt, bár a belső motívum tulajdonképpen rejtve marad. A teológiai értelmezés mégis megkísérli a megfoghatatlant megmagyarázni, és Jézus szavaira vezeti vissza a vértanúság teológiáját: „Senki sem szeret jobban, mint aki életét adja barátaiért.”¹⁹ E szavak alapján kézenfekvő az értelmezés, hogy a vértanúságban Krisztus és az egyház iránti szeretet látható jelét kell látni, mellyel megvalósul Krisztus emberekért vállalt halálának utánzása. A vértanúság így a rendkívüli szeretet kifejezésének tekinthető, aminél nagyobbat nem lehet elképzelni, hisz a vértanú az önfenntartás ösztönét, a természet legerősebb kötelékét győzi le életének önkéntes feláldozásával. A szeretet azonban megkülönböztető vonással is szerepel a más céllal vállalt halál formáival szemben, s kiemeli a vértanúhalált az öngyűlölet, az életuntság vagy a vallási fanatizmus miatt vállalt halálok közül, mert ezeknek igazi szeretet nélkül nincs valódi mártír értéke. A kora keresztény apologétáknak is védekezniük kellett a pogány körökben elterjedt előítélet ellen, miszerint a vértanúk „halálvágyók” (mori cupidus) lennének, s csupán egy vallásosnak álcázott öngyilkosság az önfeláldozásuk. Az elfogadható magyarázat pedig ezzel szemben a fentiekben rejlik: az a vértanú, aki Krisztusért, szeretetből önként vállalja a halált, vértanúsága beteljesedés, de nem azért, mert véget ért az élete, hanem mert a szeretet beteljesedett művét tanúsította.²⁰

18 Vö., Léon-Dufour, Xavier (szerk.), *Biblikus Teológiai Szótár*, 1976, „Vértanúság”.

19 Jn 15,13.

20 Vö. Schockenhoff Eberhard, *Elszántság és szembeszegülés: A vértanúk életének tanúságtétele*, (Budapest: Vigilia, 2016), 106-110.

1.3.2. Az erény és az aszkézis útja, mint vértelen vértanúság

Tárgyalásunkból nem maradhat ki a vértelen vértanúság gondolata sem, mert a vértanúságot nem lehet minden esetben kizárólag az erőszakos halál oldaláról meghatározni. Lehetőség nyílik ugyanis arra, hogy benne az Isten- és emberszeretet más formái is megjelenjenek. Alexandriai Kelemenél már találkozhatunk a gondolattal, hogy az igazi gnosztikus vér nélkül is bizonyíthatja a szeretet kiválóságának birtoklását.²¹ Órigenész is beszél arról, hogy vannak keresztények, akik lelkiismeretük szerint már vértanúvá váltak, amit erényes, feddhetetlen és önmegtartóztató életük igazol. Nagy Konstantin után a kereszténység felszabadulása miatt a vértanúság fogalma is alapvető változásnak indult. Az üldöztetés erősebb hitet tartott fenn. A hatalom és a gazdagság növekedése erkölcsileg lanyhább állapotot hozott. Így egyre fontosabb lett a kérdés, hogy a keresztények életmódja mennyiben felel meg hitüknek. A vértelen vértanúság gondolata lehetőséget adott arra, hogy más formában, de folytatódjék a hitbeli elkötelezettség hiteles bizonyítása. Hamarosan összeolvadt a monasztikus aszkézis és a vértanúság, majd a misszionáriusi szolgálatot is a vértanúság helyettesítésének számították. Alexandriai Szent Atanáz remete Szent Antalt, az aszkézis és a lelki tökéletességre törekvés mellett, a vértanúságra is készségesnek mutatja be, aki vágyott is erre.²² Atanáz a vértanúság készségét az ideális keresztényt jellemző felfogásnak tartja, bár ez nem feltétlenül vezet a fizikai halálhoz. Szent Jeromos is szól arról, hogy az odaadó lélek szolgálata is naponkénti vértanúság. A vértanúság kitágítása az aszketikus élet felé azzal a filozófiai párhuzammal is megerősödik, mely szerint a meggyőződés melletti bátor kiállás csak a többi erény magas szintű gyakorlásával együtt válik lehetővé. A mindennapi aszkézis és a missziós hithirdetés hamarosan a tulajdonképpeni vértanú-

21 Vö. Alexandriai Kelemen, „*Sztrómateisz – Szőttesek*” II-III-IV. könyv, ford. Tóth Vencel. Ókeresztény örökségünk 23/2. szerk. Babarczy-Györffy Andrea, Dolhai Lajos, Orosz Atanáz, Pendery László és Tóth Vencel (Budapest: Flaccus Kiadó – Szent István Társulat, 2022). IV,15,3, és vö. Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény Írók Lexikona* (2004), „Alexandriai Szent Kelemen”: „Az igazi gnosztikus – akinek alakjával főként a Sztrómateisz VII. könyvében foglalkozik – nem fél a filozófiától. A filozófia segítségével ugyanis le lehet leplezni a hamis tudást. A magas rendű szellemi élet mindig feltételezi az erkölcsi tökéletesedést is, ami egyáltalán nem érdekelte a gnosztikusokat. Kelemen igazi gnosztikusa tudja, hogy az igazi szellemi megismerést a tisztaszívűek kapják, akik olyan alázatosan járulnak Isten elé, mint a gyermek atyjához, nem a büntetéstől félnek, nem a jutalmazásra gondolnak reménykedve, hanem a jó önzetlen szeretete irányítja cselekedeteiket, ... útjuk csak Isten színélátásában ér véget.”

22 Vö. Alexandriai Szent Atanáz, „*Szent Antal Élete*”, ford. Vanyó László, *A III-IV. század szentjei*, szerk. Vanyó László és Ridegéné Gelencsér Katalin, (Budapest: JEL Kiadó, 1999), 41-117, 46.

ság megvalósításává válik. Szent Ágoston is egymás mellé kívánta helyezni a mennybe vezető utakat, mint a követés jogos formáit. Nagy Szent Gergely egyenrangúan beszél a lélekben és életfelfogásban végbevitt és a külső cselekedettel is megpecsételt vértanúságról. Így lassan megerősödött az Evangéliumról való tanúságtételhez kapcsolódóan a hangsúly áttevődése a külső vértanúságról az erényekre, az aszketikus életre és a missziós szolgálatban való törekvésre. A barokk korban egyértelművé vált a tendencia, hogy a harcias elszántság már nem a kereszténység külső ellenségei felé irányul, hanem saját testi mohóságunk és tunyaságunk kísértése ellen. Ugyanis a tanúságtétel mindkét formája a hitben való kitartásra ösztönöz, és jogosan nyilvánulhat meg a szenvedélyek legyőzésében és az önuralomban. Az állhatatos keresztény hasonlóan a hit igazságának őskeresztény vértanúíhoz, a legnagyobb tiszteletet érdemli ki azzal, hogy már halála előtt előre elvégzi testének megtisztítását, s így halála méltó belépés az örök életbe, hisz a Krisztusban való hit kedvéért sokféle módon szenvedett, s végül Krisztussal együtt győzött az ördöggel és a hit minden ellenségével szemben.²³

1.4. A vértanúság a XX-XXI. században

A legmodernebb időkben a vértanúk nemcsak keresztény hitük megvallása miatt haltak meg, mint az egyház kezdeti idejében. Meghaltak, mint a béke és az igazságosság vértanúi, és mint a szeretet és a szegényekkel, elnyomottakkal vállalt szolidaritás vértanúi. Ők rendszerint a hatalommal kerültek szembe, mivel hitüket nem korlátozták a vallási élet szűk keretei közé, hanem politikai tevékenységük alapjának tekintették és megvallották a nyilvánosság előtt, súlyos konfliktusba kerültek korunk totalitárius ideológiáival és önkényuralmi rendszereivel, aminek vértanúság lett a következménye. Ezek az esetek fölhívják a figyelmet arra, hogy a mártírság fogalmát a hit és Krisztus konkrét megvallása mellett szélesíteni kell ahhoz, hogy a hitük miatti politikai ellenállásukat megfelelően lehessen értékelni.²⁴

Újabb szempont, amit manapság erőteljesen figyelembe kell venni, hogy a keresztényeket az iszlám államokban fenyegeti leginkább veszély hitük miatt. A Közel-Kelet államaiban hosszú ideig uralkodott a vallási türelem, ami a keresztény és a muszlim hitűek békés együttélését lehetővé tette. A XXI. században azonban fanatikus iszlám csoportok kerültek előtérbe, s kímélet-

²³ Vö. Schockenhoff 2016, 122-126.

²⁴ Vö. Schockenhoff 2016, 136, vö. Mt 25,31-46.

len keresztényüldözésbe kezdtek. Sok keresztény esett ennek áldozatául, ha-
csak nem menekült el a brutális megsemmisítés elől, vagy nem voltak készen
áttérni az iszlám hitre. ez a háttér igen megnehezíti azon országok helyzetét,
akik toleránsak kívánnak lenni a muszlim hívőkkel szemben a migráció kö-
vetkeztében, amit általában a világ el is vár tőlük, viszont úgy tűnik, hogy
számolniuk kell előre nem látható következményekkel, veszélyekkel is.²⁵

2. A nem keresztények mártírsága

Az igazságért és a szegények jogaiért vállalt vértanúság, mely belső kap-
csolatot jelenthet az Istennel, nem zárja ki annak lehetőségét, hogy nem
keresztények révén is elnyerhető ily módon az üdvösség. Létezhet az em-
berben a vallásos hit szempontjából nem tudatos istenismeret, mely a lel-
kiismerethez való elszánt hűségben nyilvánul meg. Ez a kijelentés a *Lumen
gentium* zsinati dogmatikus konstitúció alapján fogalmazható meg: „El-
nyerhetik ugyanis az üdvösséget mindazok, akik önhibájukon kívül nem
ismerik Krisztus evangéliumát és egyházát, de őszinte szívvel keresik Istent,
és a kegyelem hatása alatt arra törekszenek, hogy teljesítsék akaratát, amelyet
lelkiismeretük szavában ismernek fel.”²⁶ A zsinat abból indul ki, hogy aki
lelkiismeretét követi, az úton van Teremtője felé, akár tudatosan, akár nem
tudatosan teszi ezt. K. Rahner nyomán beszélhetünk a vértanúság válto-
zó megjelenési formáiról. Ezek közé tartozik az is, ha valaki az igazságért,
a békéért, vagy más erkölcsi magatartásért önként vállalta a halált.²⁷ Arra
azonban mindig vigyázni kell, hogy a kifejezetten keresztény hitükért szen-
vedettek vértanúságát ne állítsák szembe azokkal, akik Isten országáért és az
igazságért szenvedtek, s a szegényekért, üldözöttekért, nyomorultakért hal-
tak vértanúhalált, de az utóbbiaktól sem szabad megtagadni azt.

²⁵ Vö. Schockenhoff 2016, 184.

²⁶ „*Lumen gentium*”, in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, szerk. Cserháti József és Fábián Árpád,
(Budapest: Szent István Társulat, 1975), 26-91, 52.

²⁷ Vö. Rahner Karl, *Theologie des Todes. Mit einem Exkurs über das Martyrium*, Freiburg 1958,
87-99, és vö. Rahner Karl, „Dimensionen des Martyriums. Plädoyer für die Erweiterung eines
klassischen Begriffs”, in *Concilium* 19 (1983): 174-176.

3. Visszaélés a „mártír” névvel

A vértanúság fogalmának szélesebb értelmezése ugyanakkor nem jelentheti annak tetszőleges bővítését. Tehát nem minden önkéntes halál nevezhető mártírhalálnak. Ehhez legalább egy erkölcsileg elismerésre méltó emberi érték szükséges, ami Istenhez kapcsolható. Ilyen érték lehet a szabadság, az igazság és a jószág alapértéke. Ezzel szemben a fanatikus buzgóság, a türelmetlenség és az intolerancia nem olyan erkölcsileg elismerhető magatartás, mely jogossá, és vértanúsággá tenné az önkéntesen vállalt halált. Az öngyilkos merénylő, a megtevesztett és fanatikus terrorista áldozattá válhat, de nem válik mártírrá. Az igazi vértanú kész Isten iránti szeretetből meghalni, de sohasem okozna másnak kárt. Erkölcsi okokból ragaszkodni kell ahhoz, hogy a vértanúság csak igaz ügyért következhet be. A mennyiben a médiában és a politikai beszédmódban terroristákat mártírnak neveznek, a keresztényeknek tiltakozniuk kell ez ellen a sajnálatos nyelvi zavar ellen. Ha ez nem lehetséges, akkor legalább ne támogassák ezt a nyelvhasználatot meggondolatlan alkalmazkodásból.

4. A soa áldozatai a zsidó hit vértanúi?

Fontos kérdés, hogy vajon a soa több millió zsidó áldozatát lehet-e a zsidó hit mártírjainak tekinteni? A válasz azért nem könnyű, mert a zsidóságon belül is ellentmondásos vélemények alakultak ki ezzel kapcsolatban.

A zsidó teológiából kell kiindulni, s a mártírságot az „Isten nevének megszentelésével” (Kiddusch-ha-Schem) összefüggésben kell értelmezni. Ennek a háttérében a kiválasztás és a szövetség teológiai gondolata áll. Bibliai hivatkozása a Lev 22,32: „Ne szentségtelenítsétek meg szent nevemet, hogy szentnek bizonyuljatok Izrael fiai között, Én az Úr, aki benneteket megszentellek.” A zsidó élet minden területén az a feladat, hogy Isten nevének megszenteléséhez hozzájáruljanak. Ehhez a zsidó szerzők három alapot különböztetnek meg: az imádságot, az erkölcsi magatartást és a mártírságot. A történelemben Isten nevének megszentelésére hivatkozva a zsidó nép szenvedését gyakran vértanúságként értelmezik. Ez történt a Makkabeus fölkelés (Kr. e. 164.), a zsidó-római háború (66-70. és 132-135.), az első kereszties hadjárat idején (1095-96.) a zsidó pogromok, majd Spanyolországból a reconquista során történt kiűzetésük esetén. Hasonló megítélés érvényesült

a 19. és a 20. századi kelet-európai pogromok kapcsán is. Egyes zsidó szerzők a zsidók tömeges megsemmisítését mártíromságnak tekintik. Auschwitzot olykor az 1. és a 2. templom lerombolása után, a zsidó történelem 3. nagy katasztrófájának látják. „Minden férfi, nő és gyermek, aki a holokausztban halt meg, szent mártír” – hangzik a megfogalmazás.²⁸

Mégis fel kell tenni a kérdést, hogy Isten nevének megszenteléséhez hogyan járulhatott hozzá a hatmillió ártatlan áldozat mesterségesen előidézett halála?

Az eddigi vizsgálataink kimutatták, hogy a vértanúság meghatározott ismertetőjele, hogy a mártír megvallja hitét, egy vallási csoporthoz való tartozását, vagy esetleg egy világnézetére jellemző eszmét. Ez alapján feltétel, hogy a holokauszt egyes áldozatai, a halálba menő viselkedésük révén, sors társaiknak a zsidó hitből fakadó reménység erejét bizonyították, s így halálukat szándékosan elfogadott vértanúsággá változtatták. Visszanyúlhattak az egészen eléggő áldozat zsidó elképzeléséhez is, amit egy ember, a nép bűneiért, Istennek felajánl. De azt is figyelembe kellene venni, hogy az áldozatok hogyan álltak helyt a haláluk előtti utolsó órákban. A keresztény vértanúk tanúságtételéhez hasonló dokumentumok sajnos nem maradtak fenn, ezért a feltételezések bizonytalan talajon állnak. (Bizonyosság lehet néhány hitet, vallásos reményt kifejező mozzanat, állítólagos felirat: pl. „Tudom, hogy a Nap süt, akkor is, ha nem érzem, hiszem Istent, akkor is, ha nem látom.”)

A vértanúságnak, mint vallásos cselekedetnek a megértéséhez két mozzanat mindenképpen hozzátartozik: egyrészt az erőszakos halál passzív elszenvédése, másrészt a helyzetnek aktív vállalása, mely a szabadság tudatos tette. A gázkamrák esetében annyira előtérbe került a passzív elszenvedés, hogy emberi számítás szerint kevés helye maradt a szabad állásfoglalásnak, ami értelmet adhatott volna neki. A vértanúhalál lényege ugyanis, hogy valamilyen értelmet tulajdoníthatunk annak mind Isten szemében, mind pedig az emberek előtt. Nem véletlenül fogalmaz így Schockenhoff: „Ezért vonakodik a soa sok túlélője és áldozatának rokona attól, hogy hozzátartozóik személytelen, tömeges, természetellenes halálát mártíromságnak tartsa.”²⁹ A keresztényeknek azonban minden bizonytalanság ellenére sem szabad ebben a kérdésben végső véleményt mondaniuk. Ha tehát az áldozatok között van olyan zsidó hívő, aki úgy tekint szörnyű sorsára, hogy annak elvi-

²⁸ Lenzen Verena, „Nach Auschwitz. Ein Fragment über Theodizee und Martyrium”, in *Bibel und Kirche* 46 (1991): 172-180, 178.

²⁹ Schockenhoff 2016, 203. Vö. Lenzen 1991, 179-180.

selése hozzájárul Isten nevének megszenteléséhez, akkor senkinek sincs joga ahhoz, hogy elvitassa tőle a vértanúságot. Viszont szóba sem jöhet, hogy a holokausztot a zsidó nép kollektív mártíromságának nevezzük, amiatt a tiltakozás miatt, hogy ilyen alapon rejtett értelmet kellene tulajdonítani annak az értelmetlen és abszurd eltévelyedésnek, amit az emberi civilizáció e felfoghatatlan barbarizmusa okozott.

5. A vértanúság értékelése és lelki haszna

A hit vértanúival kapcsolatban kerülni kell azt a félreértést, hogy nagyságuk emberfelettivé váljon, s tanúságtételük valóságatlanné halványuljon. A vértanúk ugyanúgy, mint a legtöbb szent, nem voltak tökéletes emberek, akik minden szempontból hibátlanok lettek volna. Nem ritkán olyan jellemvonásaik voltak, vagy alakultak ki életük folyamán, melyek nehezé tettek a velük való érintkezést. Az a keménység, amit magukkal szemben tanúsítottak, másokkal szemben is megnyilvánulhatott, ugyanakkor a gonosszal való szembenállás eszközeként hasznosnak bizonyult.

A vértanúkra történő emlékezés mindenképpen lelki haszonnal, amit a következőkben összegezhethünk.

1. A vértanúk életáldozata józanabb realizmusra figyelmeztet bennünket a világgal kapcsolatban. Isten országa ma is harcban áll a gonosz hatalmával, ami igazságtalan struktúrákban, háborúkban és az erőszak sokféle formájában megmutatkozik. A jóságnak, a rendnek és az életnek a győzelme a kereszten és a halálon át vezet, s ezt az igazságot nem lehet megkerülni. A hit és a hitetlenség, az egyház és a világ közti végleges kibékülés csak a történelem végén következhet be, addig sajnos nem, bár viszonyukban állandó hullámlás mutatkozik.

2. A vértanúk emlékének gyógyító ereje van a népekben, az egyházakban, a közösségekben. Az állam és az egyház kudarcai esetén a vértanúk arra emlékeztetnek, hogy akadtak olyanok, akik nem az alkalmazkodás kényelmes útjait választották, hanem vállalták a szembeszegülést. A bátorságukra és a halált is vállaló készségükre történő emlékezés gyógyító és kiengesztelő erővel bír. Ezért is fontos ezek történetének maradéktalan feldolgozása, mert az emlékezést csak ez teheti hatékonnyá, erőforrássá.

3. A vértanúk élete és halála azt bizonyítja, hogy a keresztény remény nem merül ki a külső állapotok megjavításának lehetőségében, a világ ilyen vagy

olyan megváltoztatásában, hanem magára az Istenre és az emberek minél nagyobb tökéletességére irányul, s ezért mindig Isten országa teljesedését szolgálja, értelmessé téve az ezért folytatott küzdelmet, s az áldozathozatalt.

4. A vértanúk halálában Isten ereje érvényesül. Amikor megköszönjük hálásan életüket, amit a tanúságtételért feláldoztak, akkor egyúttal Isten dicserjük, Őt imádjuk, s kifejezzük végső győzelmének reményét is. A hívők számára ez a hála erőforrás, hogy nem lanyhulnak el, hanem ők is igyekeznek tanúságot tenni Krisztus mellett, amint azt a vértanúk is megtették. S ez az elköteleződés különbözteti meg a vértanúkra való emlékezést, a hősöknek szánt, de következmények nélküli emlékezéstől. A vértanúk halálából fény sugárzik az emberek életébe, ami az élet legnagyobb sötétségei és megpróbáltatásai között is képes felragyogtatni a feltámadás reményét.³⁰

30 Vö. Schockenhoff 2016, 207-212.

Bibliográfia

- Baán István. *Hogyan folytatódik a Biblia?* (Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2019).
- „*Ad Gentes*”. In *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Szerk. Cserháti József és Fábián Árpád (Budapest: Szent István Társulat, 1975). 278-306.
- „*Lumen gentium*”. In *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Szerk. Cserháti József és Fábián Árpád. (Budapest: Szent István Társulat, 1975). 26-90.
- „*Sacrosantum Concilium*”. In *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Szerk. Cserháti József és Fábián Árpád (Budapest: Szent István Társulat, 1975). 91-130.
- Haag Herbert. *Bibliai Lexikon* (1989). „Tanúság”.
- A Katolikus Egyház Katekizmusa*. 2473.
- Kránitz Mihály és Szopkó Márk (szerk.). *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára* (2016). „Martüsz”.
- Alexandriai Szent Kelemen. „*Sztrómateisz – Szőttesek*”. II-III-IV. könyv. Ford. Tóth Vencel. *Ókeresztény örökségünk 23/2*. Szerk. Babarczy-Győrffy Andrea, Dolhai Lajos, Orosz Atanáz, Perendy László és Tóth Vencel (Budapest: Flaccus Kiadó – Szent István Társulat, 2022).
- Alexandriai Szent Atanáz. „*Szent Antal Élete*”. Ford. Vanyó László. *A III-IV. század szentjei*. Szerk. Vanyó László. Ridegné Gelencsér Katalin (Budapest: JEL Kiadó, 1999). 41-117.
- Lenzen Verena. „Nach Auschwitz. Ein Fragment über Theodizee und Martyrium”. *Bibel und Kirche* 46 (1991): 172-180.
- Léon-Dufour Xavier (szerk.). *Biblikus Teológiai Szótár*. 1976. „Vértanúság”.
- Rahner Karl. „Dimensionen des Martyriums. Plädoyer für die Erweiterung eines klassischen Begriffs”. *Concilium*. 19 (1983): 174-176.
- Rahner Karl. *Theologie des Todes*. Mit einem Exkurs über das Martyrium. Freiburg. 1958.
- Rahner Karl és Vorgrimmler Herbert. *Teológiai Kiszótár* (1980). „Martüsz”.
- Schockenhoff Eberhard. *Elszántság és szembeszegülés: A vértanúk életének tanúságtétele*. (Budapest: Vigilia, 2016). 106-110.
- Vanyó László (szerk.). *Ókeresztény Írók Lexikona* (2004). „Alexandriai Szent Kelemen”.

KRUPPA TAMÁS

SZAGKHF

Hit és egészség viszonya a keresztény antropológiában

A Jézus Krisztus történetéről szóló hiteles források egyike sem hordoz olyan információt, miszerint Jézus Krisztus valamikor is bármilyen betegségbe esett, vagy nyilvános működésének kezdete előtt súlyosabban megsérült volna. Fundamentális krisztológiai tanulmányaim alatt kezdett először foglalkoztatni ennek a hiátusnak a jelentése 1985-ben. De most utána néztem kicsit e nem gyakran emlegetett témának. Az viszonylag közismert, hogy a választott nép teológiai gondolkodásában a betegségeket szoros összefüggésben látták a bűnnel, és gyakran démoni tevékenység közvetlen eredményének is tartották, ami különösen a rossz társaságot kedvelő bűnös embereket és utódaikat jellemzi és veszélyezteti. Példaként említhetnénk a vakon született meggyógyításának történetében a vallási vezetők szemléletét: »*Mindenestől bűnben születél, és te oktatsz minket?*« (Jn 9,33). De Jézus tanítványainak kérdése is ugyanerről a közfelfogásról tanúskodik, amikor megkérdezik az Úrtól: »*Mester, ki vétkezett, ő vagy a szülei, hogy vakon született?*« (Jn 9,2) János evangéliumának szisztematikus tanítása szerint tehát a tanítványok számára sem volt kérdés, hogy biztosan valamilyen súlyos bűn állhat e veleszületett súlyos betegség mögött.

Jézus reakciója azonban mind gondolkodásmódjában, mind cselekvésében kiigazító. „»*Sem ő nem vétkezett, sem a szülei, hanem Isten tetteinek kell megnyilvánulniuk benne. Nekünk annak tetteit kell cselekednünk, aki engem küldött, míg nappal van. Eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhat. Amíg a világban vagyok, világossága vagyok a világnak.*« Miután ezeket mondta, földre köpött, sarat csinált a nyálból, a sarat a vak szemére kente, és azt mondta neki: »*Eredj, mosakodj meg a Siloe tavában!*« Ez küldöttet jelent. Elment tehát, megmosdott, és ép szemmel tért vissza.» (Jn 9,3-7).

Istennek az emberi nyomorúságokat orvosolni tudó és akaró cselekvésének a megnyilvánulásáról beszél tehát itt Jézus, aki – ahogy Rafael arkangyal neve és tevékenysége is mutatja Tóbiás könyvében – gyógyít, mert

gyógyítani akar! Jézus számtalan beteggyógyítása és a tanítványoknak is továbbadott hatalom gyógyulások sokaságát eredményező eseményei a kánoni evangéliumokban és szinte minden más újszövetségi elbeszélésben is fellelhetők, mint a mindenütt jelenlévő isteni hatalom hatékony demonstrációi. Isten egyetemes gyógyító szándékát az Úr vitathatatlanra teszi. Vö.: *Jézus bejárt minden várost és falut, tanított a zsinagógákban, hirdette országának örömhírét és meggyógyított minden betegséget és minden bajt. (Mt 9,35. Mt 4,23).* Az ószövetségi iratok tanúsága szerint azonban vitathatatlan, hogy sokszor kardot, járványokat, özönvizet, természeti csapásokat, néha pusztító angyalokat is küld Isten a hitetlenség fiaira, akik konokul ellenszegülnek akaratának, saját népét sem kímélve, ha a gonoszság utain járnak.

Témánk azonban a hit¹ és egészség kapcsolatát hivatott most vizsgálni, ezért nem akarjuk figyelmen kívül hagyni azt a krisztusi kommentárt, amelyet oly gyakran fűzött hozzá gyógyító tetteihez: *Menj békével, a hited meggyógyított Téged.* (Vö.: Mt 9,22. Mk 10,52. Lk 17,19.) Azonban még ezt a kérdést is megelőzi kérdés, hogy hiszel-e az Emberfiában? (Jn 9,35), és amit a Betesda fürdőnél a 38 éve bénán fekvő embertől kérdezett, hogy akarsz-e meggyógyulni? (Jn 5,6) Az orvosi gyakorlat is naponta találkozik a problémával, miszerint egyáltalán nem egyértemű, hogy egy beteg akar-e meggyógyulni vagy pedig nem. Az első kérdés, hogy hiszed-e, hogy meggyógyulhatsz éppoly fontos hit-kérdés, mint, hogy hiszed-e, hogy van értelme meggyógyulnod, és egészségesen tovább élned! Gyökösi Endre gyakorló református pszichológus-lelképásztor egyik sokadik kiadást megért híres könyvét is ennek a fontos kérdésnek szenteli, aminek ma már a pszichológiában könyvtárnyi irodalma van.² Némileg ellenpéldaként szolgál Máté beszámolója a holdkóros fiú meggyógyításáról, akit Máté elbeszélése szerint egy gonosz lélek hol tűzbe, hol pedig vízbe vetett, hogy elveszítse. A tanítványok a gyógyítás után Jézushoz mentek, mikor egyedül volt és megkérdezték: „Mi miért nem tudtuk kiűzni azt?” *Ő így felelt: „Mert gyöngye a hitetek. Bizony mondom nektek: Ha csak akkora hitetek lesz is, mint a mustármag s azt mondjátok e hegnyek itt: menj innét amoda! – átmegy, és semmi sem lesz számotokra lehetetlen.”* (Mt 17,19-20). A meggyógyított holdkóros gyermekben Máté evangélista elbeszélése szerint egy gonosz lélek működése okozta a

1 Vö. Beinert Wolfgang (szerk.), A Katolikus Dogmatika Lexikona (2004), „Hit”.

2 „Akarsz-e meggyógyulni az ...akaratgyengeségedből ...képzelgéseitek rabságából? ...féllelméidből? ...haragodból? ...magányosságodból ...felemás életedből? ...hamis gyászból? ...a halálfélelemből?” Vö. Gyökösi Endre, Akarsz-e meggyógyulni?, (Budapest: Szent Gellért Kiadó, 2018).

betegséget, ezért egyszerre beszélhetünk ördögűzésről és gyógyításról, ami nem minden esetben esik egybe, ahogy Róma híres ördögűzője egyik épp ennek a témának szentelt alapvető könyvének hatodik fejezetében világosan bemutatja a megkülönböztetés fontosságát és módját.³

Jézus maga minden bizonnyal testileg-lelkileg egészséges gyermekként nőtt fel. Igaz emberek nevelték, akiktől nem hallhatott csúnya beszédet, nem kapott szeretetlenséget és bántást. Anyja méhében tiszta paradicsomban érkezett, amelyben isteni kézzel ültetett ültetvény díszlett. Új emberség kezdődött el fogantatásával, aki eltörölve a régi ember átkát, áldást hozott ránk. Azt nem tudhatjuk hogy a környezetében hallott-e csúnya beszédet, érték-e inzultációk, atrocitások, s ha igen mifélek, de a káromkodás is mást jelentett az Ő korában, nem feltétlenül trágár beszédet, különösen egy Isten-félő, viszonylag kicsi közösségben. Természetesen nem zárhatjuk ki, hogy kisebb-nagyobb testi sérüléseket, fertőzéseket a többi kortárs gyerek között ő is összeszedhetett gyermekkorában, vagy akár munkaközben is apja mellett dolgozva. Hiszen hozzánk hasonló sebezhető és halandó emberként született a világra, és hozzánk hasonlóan mindenben kísértést is szenvedett, ahogy erről Szent Pál apostol világosan beszél kenózis himnuszában, (Fil 2,7) de azt is hozzáteszi, hogy a bűnt kivéve, mert bűnök elkövetésében nem lett hasonló hozzánk. Nem vétkezett, és nem is kellett, hogy ilyen dolgokban is hasonlítson hozzánk, mert a bűn senkit nem tesz emberibbé, hanem mindig inkább elvesz valamit abból, ami vagyunk. A tolvaj csak azért jön, hogy öljön, lopjon és pusztítson. Jézus azért jött, hogy életünk legyen és bőségben legyen. (Jn 10,10). Sohasem bagatellizálta a testi-lelki betegségeket, de orvosi prakszist sem akart nyitni. Az üdvösségünket veszélyeztető sérülések gyógyítását tartotta küldetésének, és ennek érdekében mindig kész volt cselekedni. Hirdette, hogy aki hisz az üdvözül, viszont, aki nem, az elkárhozik. Ebből következően minden eszközzel a hit ébresztését, a pislákoló mécseshez megroppant nádszálhoz hasonlító szunnyadozó hitet akarta felébreszteni, megtisztítani, megerősíteni. Ennek a hitnek a legfőbb ellensége a bűn. Jöjjön belülről a szívünkbe vagy kívülről ellenséges embertől vagy magától a gonosztól, mindig széthúzást és bizalmatlanságot támaszt, amit aztán hajlamosak vagyunk Istenre és övéire is kiterjeszteni. Minél nagyobb azonban a bizalmatlanság, annál sebezhetőbbek leszünk, és annál nagyobb lesz a hűtlenségre és egyéb pótcselekedetekre való hajlam is bennünk.

3 Don Amorth Gabriele, *Ördögűzők és pszichiáterek*, (Nagyvárad: IHTYS, 2010), 85-113.

Jézus kikérte magának, ha valaki bűnnel vádolta közülünk (Jn 8,46), de egyedül csak az Istent mondotta Jónak. (Mk 10,18; és Lk 18,19) Az Atya iránti feltétlen bizalma, hűsége és kereszthalálig tartó engedelmessége mutatja, hogy soha nem rendült meg a hite Atyjában, Istenében. Szent Lukács evangéliumi beszámolója arról tudósít, hogy – miután fiúgyermekként 12 évesen átlépte a kisgyermekkor határát, aminek következtében már felolvashatott a zsinagógában, és elmehetett a Jeruzsálemi nagy zarándoklatra is a saját a családtagjaival együtt – már ebben a korban is komoly önismerettel és magabiztossággal beszélgetve az írástudókkal és papokkal feledkezik el az idő múlásáról. Szülei számonkérésére válaszolva pedig meglepően azzal védekezik, hogy *Miért kerestetek? Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell lennem?* (Lk 2,49) Ennek ellenére engedelmeskedett nekik és szépen haza is ment akkor velük Názáretbe. Ezután jó 15-18 évig megint nem hallunk felőle, legfőljebb csak annyit, hogy növekedett korban és kedvességben Isten és az emberek előtt. (Lk 2,52). Az Istenkáromlás vádja is csak amiatt érte később, mert mint már itt is tizenévesen, hajlamos volt atyjának nevezni az Istent. Életét pedig magától értetődően, mint teljes egészében Tőle kapott küldetést értelmezte. Valójában nem volt ez példa nélküli Izraelben, hiszen bármennyire üldözték saját korukban a prófétákat is, azt nem igen merték megkérdőjelezni – legalábbis a haláluk után nem – hogy valóban Isten hírnökei voltak, hisz prófétai szavaik és cselekedeteik Isten súlyos szavait és tetteit nyilvánították ki, jövődöléseik pedig sorra beteljesedtek.

Ezen kívül még egy ügyben mondták rá, hogy káromkodik, mikor az inaszakadtat elé cipelők hitét látva tudomására hozta a bénának, hogy bizakodhat, mert bocsánatot nyertek a bűnei. De a próféták is hirdettek már bűnbocsánatot és kivétel nélkül – Keresztelő Szent Jánost is beleértve – megtérésre szólítottak fel. A Mózes által meghirdetett véres és engesztelő áldozatok, amit meg a papok voltak hivatottak bemutatni a templomban, az Istentől jövő bűnbocsánat kieszközlésének reményét hordozták. Jézus sem vindikálta exkluzív módon magának a bűnbocsátás jogát és hatalmát, hiszen minden szavára és cselekedetére vonatkozóan azt hirdette, hogy *„az igéket, amelyeket én mondok nektek, nem magamtól mondom, hanem az Atya, aki bennem lakik, ő cselekszi a tetteit.”* (Jn 14,10). A megbocsátást viszont nem csak egyfajta kánonjogi értelemben, a papságra vonatkoztatva értelmezte, hanem minden megbántott ember saját képességeként is, hiszen, ha nem lenne jogunk vagy képességünk megbocsátani az ellenünk vétőknek, akkor

milyen erkölcsi alapon parancsolhatná ezt nekünk Isten, és miért tanította volna Jézus úgy kérni az Atyától,⁴ hogy bocsássa meg bűneinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek? *Boldogok az irgalmasok, mert nekik is irgalmaznak majd*, hirdeti az Úr a szent evangéliumot a hegyi beszédben (Mt 5,7). Mikor az inaszakadt meggyógyításánál káromkodással vádolják, Jézus éppen az ő testi betegségének meggyógyításával demonstrálja, hogy az Emberfiának van hatalma a bűnök megbocsátására (Mt 9,6), amit – a Szentlélek rájuk lehelésével – tanítványaira is ráruházott feltámadása napján. Vö.: Jn 20,23. Ezt az isteni fórumon is érvényes megfellebbezhetetlen isteni kegyelmet különbözteti meg a kánonjog a közjogtól, amit mindenki gyakorolhat a saját ügyében, de minden bűn, amit elkövet az ember valaki ellen az közvetlenül vagy közvetve Istent is sérti, ezért nem automatikusan, hanem Isten ígérete alapján bízhatunk abban, hogy ha mi könyörülünk és megbocsátunk az ellenünk vétőknek, akkor Ő is könyörületes lesz velünk, mind abban, amiben mi vétettünk Őellene. Mikor a házasságtörő asszonyt Jézus elé állítják, Jézus bölcs ítélete után végül senki sem ítélte el a vádlói közül. Ekkor az Úr maga is kijelentette, hogy: én sem ítélek el. (vö.: Jn 8,10-11). Az adóslevelet csakis az tépheti el, aki minden tartozást magára tud vállalni és ki tud egyenlíteni! *Megebocsátotta minden vétküinket. Az adóslevelet, mely ellenünk szólt és vádolt minket, eltörölte, eltette az útból, és a keresztre szegezte* – olvassuk a kolosszeiekhez írt levélben (2,13-14)

Sajnos sok olyan történetet is följegyeztek az írások, amelyekben viszont valóban a bűnös életmód következménye volt a betegség. Az ördögi megszállást pedig – akárcsak az Istenhit teljes hiányát⁵ – már a kereszténység

4 Izgalmas kitekinteni egy pillanatra ezen a ponton a betegek szentségének rövidebb feladási módjára, amikor az áldozópap hüvelykujját a szentség olajába mártva megkeni a beteg érzékszerveit: „Szent Atyaisten lelkünk és testünk orvoslója, ki hozzánk küldted a minden betegséget gyógyító s az emberi nemet a haláltól megszabadító egyszülött Fiadat, ami Urunkat, Jézus Krisztust, gyógyítsd meg e kenés által beteg (N) szolgádat testi és lelki betegségéből és ébreszd őt Krisztusod kegyelmével új életre. (A hosszabb változat itt még az Istenszülő és a felsorolt szentek és minden szentek közbenjárását is kéri). Mert Te vagy minden gyógyulás forrása Istenünk a Te egyszülött Fiaddal és egyvalóságú Lelkeddal együtt most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen!” – *Görögkatolikus Euchologion*, (Budapest: Szent István Társulat, 1964), 63. – A szentségi kegyelem megszólított forrása az egész szövegben (Aquinói Szent Tamás szavaival mondvá: az eredetnélküli Ósforrás) az Atyaisten marad!

5 „Senki ne vezessen félre benneteket üresbeszéddel, mert ezek miatt éri Isten haragja a hitetlenség fiait!” (Ef 5,7); „Öljétek meg tagjaitokban azt, ami földies: az erkölcstelenséget, a tisztátalanságot, az érzeki vágyakat, a bűnös kívánságokat és a kapzsiságot, ami nem más, mint bálványimádás! Ezek miatt sújtja Isten haragja a hitetlenség fiait.” (Kol 3,5-6).

Vö. Diós István és Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014), <https://lexikon.>

tanítása szerint sem lehet a megszállott ember megelőző, súlyos bűne nélkül vélelmezni (DH 155, 958; D 1261, 1923).⁶ A testi és lelki, de a kapcsolati sebek is hatnak oda vissza. Ma már az orvostudomány is meg van győződve egyes szomatikus betegségek pszichés eredetéről, hiszen a lélek traumái, akár saját hibánkból, akár másokéból keletkeztek, testi tüneteket is okozhatnak, ugyanúgy, mint ahogy a testi betegségek is okoznak lelki traumákat. Azonban ez a gyógyulásra is igaz. Bárhol indul meg a gyógyulás az emberben, az egész ember gyógyulni kezd, teste, lelke, önértékelése, hite, kapcsolatai. Érthető módon a gyógyulás öröme általában Isten iránt is hálát és bizalmat ébreszt, a betegség viszont ezzel ellentétben, támadja és le is rombolhatja a hitet.⁷ Nem csoda, hogy az ellenség, aki nem akarja, hogy bensőséges jó viszonyban legyünk Istennel, szívesen oldalog a sebzett, beteg emberek közelében, mint az oroslán, aki körül jár, és lesi, hogy kit nyeljen el.⁸

A betegség és a bűn bizonyos fokú kapcsolatát tehát nem lehet tagadni, de az, hogy ki-mindenki felelős érte, hogy valaki idáig süllyed, és hogy Isten gondviselő szeretete hogyan tud még ilyen helyzetekben is igazi kiutat mutatni, az olyan misztérium, ami nem kis fejtörést okoz ma sem a teológiának. Izaiás azt jövendőli Isten Szenvedő Szolgájáról, a Messiásról, hogy „*bár a mi betegségeinket viselte, és a mi fájdalmaink nehezédtek rá, mégis (Istentől) megvertnek néztük, olyannak, akire lesújtott az Isten, és akit megaláztatott. Pedig a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békeiségünkért érte utol a büntetés, és az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást*” (Iz 53,4-5). Nem csak Izaiás, hanem Jézus is egymás mellé teszi olykor a bűnt és a betegséget, különösen, amikor üdvösséghezó, megváltó küldetéséről beszél. »*Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek, nem az igaza-*

katolikus.hu/H/hitetlens%C3%A9g.html, és Diós István és Viczián János (szerk.), Magyar Katolikus Lexikon (1993-2014), <https://lexikon.katolikus.hu/A/ateizmus.html>

6 De minden ilyen hatalom alá van vetve Isten uralmának és az ember szabad akaratát sem tudja közvetlenül befolyásolni. Vö. Diós István és Viczián János (szerk.), Magyar Katolikus Lexikon (1993-2014), <https://lexikon.katolikus.hu/M/megsz%C3%A1llotts%C3%A9g.html>.

7 „Akit szerencsétlenség sújt, közel jutnak a kereszthez, s a lehető legnagyobb távolságra Istentől.” – Weil Simone, *Kegyelem és nehezékedés*, XX. századi keresztény gondolkodók 6., (Budapest: Vigilia 1994), 14. (D 799, 803, 834, 842). A megszentelő kegyelmet növeli bennünk az imádság, a jó cselekedet és a szentségek. A kegyelem állapotában végzett jó cselekedetek érdemszerzők, hiszen a Krisztushoz tartozás arra való, hogy sok gyümölcsöt teremjünk (Jn 15,5). A bűn, az Istentől való elfordulás viszont a kegyelmi kapcsolat megszűnését okozhatja. Vö. Diós István és Viczián János (szerk.). Magyar Katolikus Lexikon (1993-2014). <https://lexikon.katolikus.hu/M/megszentel%C5%91%20kegyelem.html>.

8 Vö. Don Gabriele Amorth, *Ördögűzők és Pszicháterek*, 133.

kat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.» (Mk 20,17) Nem lehet itt nem észrevenni a hit gyógyító ereje és a bűn romboló tevékenysége közötti inverziót. A Tridenti zsinat atyái meg is fogalmazzák, hogy minél mélyebb és erősebb bennünk az Istennel összekötő szeretetkapcsolat, amit megszentelő kegyelemnek hívnak, annál kisebb a rosszra való hajlam. De sajnos ez fordítva is igaz. Minél jobban kiüresedik egy szeretet kapcsolat, annál jobban erősödik bennünk a hűtlenségre való rendetlen kívánság. Ezért kell tevékenyen ápolni nekünk is ezt a minden mást felülmúló, ingyenesen ajándékba kapott, egész létünket meghatározó szabadságot és szeretetkapcsolatot.

Jézus egészséges állapota bizonyosan egészséges hitén is alapult. Ahogy Hans Urs von Balthasar tolmácsolja a zsidókhoz írt levelet: „Jézus úttörője, de egyben tökéletességre vivője is emberi hitünknek.” (Zsid 12,2). Annak ellenére, hogy az Újszövetség kézenfekvően elzárkózik attól, hogy kifejezetten „Jézus hitéről” beszéljen, ami miatt a későbbi teológia számos képviselője (köztük Ágoston, Bonaventúra és Aquinói Szt. Tamás) is kifejezetten elutasítja a kérdés jogosultságát, úgy tűnik, hogy az ószövetségi „hit fogalom” beteljesedéseként mégiscsak gondolkodhatunk valamilyen értelemben Jézus hitéről.⁹ Jézusban kezdettől fogva a Fiú abszolút hűségét látjuk megjelenni, ami azonban konkrétan mindig új módon valósult meg a történelemben. Jézus kizárólag az Atyáért és az Atyából él. Nem saját kívánságai és tervei, hanem az Atya szeretete, akarata és parancsolatai formálják az életét. Attól kezdve, hogy messiási öntudatára ébred semmi más nem akar lenni többé, mint az, Aki és Ami. Ez nyilvánul ki a Jordánnál is, amikor eljön Jánoshoz, hogy sorban, mindent megtegyen, ami illő, és ami meg van írva Őfelőle (Mt 3,15). Hans Urs von Balthasar Jézus „hitét” mindenekelőtt az Atyának való teljes önátadásában látja. Jézus nem akarja bizalmatlanul előre tudni a ráváró jót és rosszat, mint Ádám, és nem akar elébe vágni az ő „órájának”. Ehelyett mindent az Atya kezeibe tesz le, bizalommal elfogadva mindazt, ami jön, és ahogyan jön.¹⁰ Hans Urs von Balthasar elsősorban mégis úgy beszél Jézus hitéről, mint hűségről. Bár a keresztény középkorban nagy egyháztanítók közül többen is kétségüket fogalmazták meg azon tekintetben, hogy lehet-e beszélni Jézusnak a mienkéhez hasonló hitéről, a keresztény tanítás-

9 Vö. Görföl Tibor, „Exemplum fidei? – A keresztény hit krisztológiai és trinitárius alapja Hans Urs von Balthasarnál”, *Sapientiana* 6 (2013/2): 21-35, 24.

10 Vö. Hans Urs von Balthasar tanulmánya Jézus hitéről. Balthasar Hans Urs von, „Fides Christi”, in *Explorations in Theology, II, Spouse of the Word* (San Francisco: Ignatius Press, 1991), 43-79, (az eredeti német kiadás címe: *Sponsa Verbi*, Skizzen zur Theologie II, Einsiedeln, 1961.).

ban világossá vált, hogy a hitnek lényegileg sohasem a nemismert valóság elfogadása a lényege, hanem ellenkezőleg! Őszintén és teljes meggyőződéssel hinni és bízni abban, aminek tanúi lettünk, (vö. martyria), s amiről ezért szilárdan meg vagyunk győződve.¹¹ Jézus, amikor bizalmat és hitet kér, csak becsületes ítéletet és őszinteséget kér, hogy legalább a tetteiért higgyünk neki, amelyeknek tanúi voltunk! – *Ha nem cselekszem Atyám tetteit, ne higgyetek nekem.* – mondja (Jn 10,37). Jahve is csak azt kéri választott népétől, Izraeltől, hogy ne feledkezzenek meg (vö.: *anamnézis*) azokról az együtt átélt megrendítő szövetséges eseményekről, amelyek a megkötött szövetségi kapcsolat működésének bizonyítékai. A liturgiának az ünnepek szerint különleges tartalmakat is hordozó anamnézisei ugyanezt a célt szolgálják a kereszténység közösségében. Jézus feltétel nélküli bizalmának az alapját is az jelentette az Atya iránt, hogy tökéletesen Ismerte és szerette Őt. Tudta, hogy az Atya is ugyanígy szereti Őt és mindig vele van. Még akkor is tudta, amikor a haláltól való pokoli rettegés a Getszemáni kertben kegyetlenül ostromolta ezt a bizalmat, és akkor is, amikor a kereszten haldokolva fájdalmasan átélte az Istentől eltávolodottak reménytelen és sötét magányosságát.¹² Nem vétkezett az Isten ellen, mint nagy előképe a megalázott, kifosztott és megnyomorított, de mindvégig hűséges szolgája Istennek, az Igaz Jób sem vétkezett soha.

„Az a módszer, ahogy a Fiú mindazzal, ami ő maga – amit tesz és amit mond – az Atyára utal, hogy kifejezett szándéka nem magát ítélni Jó-nak, hanem mindent Isten egyetlen jóságához rendelni. Mindezen felül, Atyjában való abszolút bizalma, erejének forrását jelenti. (Mt 19,17; Lk 18,19) Ez az az erő, ami kiárad belőle a csodákban, s amit szeretne tanítványainak is elméjébe vésni, és saját példája által átadni, mint saját képességüket a hitre. Így a köve-

11 Hans Urs von Balthasar pontosan tudja, hogy a Jézusnak hitet tulajdonító felfogás hagyományosan számtalan akadályba ütközik. Egyrészt a skolasztikus gondolkodásban a hit a látás hiányának számít, Jézus Krisztus viszont a földi élete során is élvezett *visio beatificánál* fogva eleve mentes volt az ennek a felfogásnak a tükrében fogyatékoságként megjelenő hittől, másrészt a hagyományosan többnyire egyoldalúan állítások elfogadásaként értelmezett hitnek Jézus egzisztenciájában nem felelhetett meg semmiféle kognitív *assensus*. Ennek ellenére az ember-Jézus eszkatologikus visiójának tételét korántsem tekintve bizonyítotttnak, a kognitív *assensus* kizárólagosságát pedig súlyos redukciónak minősítve „hitnek” nevezi azt, ahogyan Jézus Krisztus az Atyához viszonyul: „Jézus az, akiben megvan a hit, aki megmutatja, hogyan kell hinni”. Vö.: Balthasar Hans Urs von, „Glaube und Naherwartung”, in Uő, *Zuerst Gottes Reich. Zwei Skizzen zur biblischen Naherwartung*, (Einsiedeln – Freiburg: Johannes Verlag, 2002), 9-33., in Göröf Tibor, *Exemplum fidei?*, 24.

12 Éli, Éli lamma szabaktani (vö.: a 22. zsoltár imádkozása a kereszten)

*tőitől követelt hit sem közvetlenül rá vonatkozik, hanem mindenekelőtt Istenre. Ezt a bizalmi pozíciót azonban egyedül ő birtokolja teljes egészében, és ezért átadni is csak ő képes azt mindazoknak, akik rábízák magukat.*¹³

Jézus nemcsak teljességében birtokolja ezt a hitet, hanem a hívőket is részesíti abban.¹⁴ Balthasar szerint a hívők hite nemcsak az a hit, hogy Jézus az Isten Fia, hanem a Jézus hitében, vagyis azon keresztül a Fiúnak az Atya hűségére adott megfelelő válaszában való üdvözítő részesedés is.¹⁵ Az emberi hit, Jézusnak az Atya előtti, saját, benső egzisztenciájába bevont létmódot jelent,¹⁶ ami nemcsak Isten szerető, szövetségesi hűségének, hanem ugyanakkor a Fiú erre adott tökéletesen adekvát, emberi válaszának is teljes értékű kifejezése.¹⁷

*„...a Krisztus hit (fides Christi) az Isten és ember közötti Szövetség élő út-keresztelkedésében áll. Amikor Isten Igéje emberré lett, az Istenhit (fides Dei) megtestesült Krisztusban, és »Isten szövetségi hűsége« eggyé lett az emberiséggel. Az az ember, aki Isten lényegének és előrelátó szeretetének a kifejezése, nem más, mint az ő Fia, »Isten hűségének« a megtestesülése (pistos ho Theos). (...) Miután és amennyiben ilyen, annyiban és azért képes tökéletes emberként is olyan hittel válaszolni Istennek, amivel összegyűjti és alátámasztja az egész emberiség hitét, hogy az emberiség Istennel kötött megtestesült örök Szövetségévé legyen köztünk.*¹⁸

Hans Urs von Balthasar szerint tehát Jézus „hite” és a hívők hite közötti kapcsolat különösen a keresztény lelkiség szempontjából, nagyon jelentős. Fontosnak látszik figyelmet fordítani erre, mivel pontosan Jézusnak ez a bizakodó engedelmességben önmagát átadó pozíciója alkotja a hit lényegét, ezért a „Krisztusban” gyökerező életnek ez legfőbb jellemzője. A hit magában foglalhatja a kérügma dogmatikus formuláinak, mint igazságnak az elismerését, azonban éppen Jézus életéből láthatjuk, hogy messze több is,

13 Spouse of the Word, 53k

14 „A nem tökéletes hitűeket Jézus fokozatosan bevezeti abba, ami neki tökéletesen megvan.” in Balthasar Hans Urs von, *A dicsőség felfénylése*, III/2/2., *Újszövetség* (Budapest: Sík Sándor Kiadó, 2013), 124.

15 Spouse of the Word, 57,

16 Spouse of the Word, 63.

17 „Balthasar szerint Jézus nemcsak példaszerűen valósítja meg a hitet, hanem ösképszerűen is: nemcsak erkölcsi példát ad arra, hogy miként valósítható meg és gyakorolható a hit aktusa, de a hit ontológiai lényegét is létrehozza. Balthasar egyenesen archetipikus hitről beszél Jézussal kapcsolatban.” Görföl Tibor, *Exemplum fidei?*, 24; Vö. Balthasar, *A dicsőség felfénylése*, I. kötet, *Az alak szemlélése*, (Budapest: Sík Sándor Kiadó, 2004.

18 Spouse of the Word: 78.

mint egy ilyen beleegyezés. A Fiú önátadásában az Isten hűségére való tökéletes ráhagyatkozás misztériuma tárul fel, amelyben a hit analóg jellegére is rámutat. Ennek később protestáns teológia hagyományosan minden analógiát tagadó szemléletét is sikerül megengedőbb belátásra vezetnie. A Szentléleknek, mint a végső idő nagy ajándékának pedig nem egyedül a Fiú életében megvalósult tényleges önátadás lehetővé tételében volt aktív szerepe, hanem észre kell vennünk a hívők életében betöltött ugyanilyen irányú aktivitását is, amikor a Fiú Atya előtti önátadó pozíciójának mindent átölelő igazságába vezeti el őket abban a küldetésben, ami nem csak az Ő küldetése, hanem Ő maga (Jn 16,13). *„a Lélek pedig, »aki feltárja Isten mélységeit« (1 Kor 2,10) az Isten és a világ közötti legbensőségesebb kapcsolat eredményeképpen Jézus által már a hívőknek adatott...»*¹⁹

Balthasar végtelenül körültekintően fogalmaz annak hangsúlyozásában, hogy Jézus „hite” nem pusztán az ó- vagy újszövetségi általános „hívő pozitúra” relatíve tökéletesebb megélése. Szerinte Krisztus nemcsak rendelkezik egy Atyától való küldetéssel a világban, mint előtte és utána is sokan mások, hanem kezdettől fogva azonos is ezzel a küldetéssel.²⁰ Jézus „hitének” kivételes páratlansága a megtestesült Fiú személyének és küldetésének teljes azonosságában, illetve ezen azonosság abszolút egyedülálló voltában nyugszik.

Az „ép” és az „egészséges” fogalmakat gyakran szinonimaként használjuk, pedig az „egészség” inkább teljességet, az „épség” pedig inkább sérülésmentességet jelent. Az Egyház tanítása szerint a bűn által az ember pontosan ilyen kifosztott és megsebzett állapotba kerül (DH 1515 vö. GS 17)²¹, mint a jerikói úton kirabolt és összevert ember Jézus példabeszédében (Lk 10,30). Isten gyermeke bekötözi a sebeket, hogy megakadályozza a sérült ember végérvényes pusztulását, és megfizeti helyette a gondviselés árát, hiszen akit kifosztottak, annak magának ez az egyetlen esélye. Aquinói Szent Tamás az ilyen banálishan egyszerű cselekvéseket nevezi az értelem tiszta fakadásainak, mivel ez a fennálló helyzet természetéből minden komplikálást mellőzve tisztán fakad, és valóságosan el is éri vele célját, az igazi jót. A hit egészsége érdekében Jézus mindenre áldozatra kész volt. Ezért gyógyított,

19 Balthasar Hans Urs von, *Theo-drama, Theological Dramatic Theory, III, Dramatis Personae, Persons in Christ* (San Francisco: Ignatius Press, 1992), 512.; vö. Uő, *Fides Christi*, in Uő, *Spouse of the Word*, 78.

20 Balthasar, *Theo-drama*, III, 170k, Balthasar kifejezetten elhatárolódik itt a zsidó Jézus-értelmezésektől, és a

Gerhard Ebeling féle „Jézus a hitünk modellje” értelmezésétől.

21 (Beinert Wolfgang (szerk.), *A Katolikus Dogmatika Lexikona*, (2004), „Konkupiscencia”.

tanított, vígasztalt és bátorított minden kicsinyhitű embert, de az egészséget önmagában soha nem bálványozta. Legvilágosabban talán akkor beszél erről, amikor azt mondja, hogy *jobb sántán, vagy nyomorékon bemenni az életre, mint két lábbal, egészségesen az örök tűzre jutni*. (Mt 18,8. Mk 9,45). Ezzel szemben a maga épségét mint igazi Jó Pásztor kész volt végérvényesen kockára tenni a mi megmentésünkért és gyógyulásunkért.

Szent Pál apostol jól látja, hogy ha beteg az egyik tagunk, az egész testünk szenved, ha pedig tiszteletben részesül valamelyik, az egész ember örvendezik. (vö.: 1Kor 12,26) Ezért kell vigyáznunk a testünk, a lelkünk és a kapcsolataink egészségére egyaránt, mindaddig, amíg az önzetlen szeretet nem kíván tőlünk is önmegtagadást és áldozathozatalt. A hit egészsége valóban egészséges hitet jelent! Nem babonás hiszékenységet, aminek nincs valódi alapja, hanem a hitet, bizalmat és hűséget az iránt, aki cselekedetei alapján ezt méltán megérdemi. „*Aki mindent elhisz, gyanakszom rá, hogy buta. Aki viszont semmit sem hisz el, arra már nem is gyanakszom.*” – mondja a közmondás. A tudatlanok bűnbocsánatáért Jézus még a kereszten is imádkozott, hisz – amint ki is mondja – „*nem tudják mit cselekszenek*”, de azoknak, akik látnak és mégsem hisznek, azt jövendölte, hogy „bűnötök megmarad”. (Jn 9,41) Leonard Gershe drámaíró *A pillangók szabadok* című drámai vígjátékában egy anyjával perlekedő vak fiú szájával olyan közérthetően fogalmazza meg ugyanezt, hogy megidézem: „Nem azok a süketek, akik nem hallanak, hanem akik nem akarnak hallani, és nem azok a vakok, akik nem látnak, hanem akik nem akarnak látni.”²²

Órigenész úgy beszél a férfinak és nőnek teremtet emberről, hogy az alexandriai gondolkodásmód allegorikus módján a férfiasságot a szellemre a nőiességünket a lélekre vonatkoztatja.²³ Az utóbbi a bizalom és lelkesedés nőies képessége, ezért kísérti bennünk ezt a Sátán is. A másik pedig a szellem, mely a lélek lelkesedései fölött őrködni hivatott férfias kételkedés ajándéka bennünk. Paul Evdokimov egyszerűen karizmáknak nevezi ezeket a különbségeket,²⁴ amelyeket – akárcsak a Szentlélek többi ajándékát – nem egymás fölötti dicsekvésre vagy zsarnokoskodásra kaptuk, hanem arra,

22 Gershe Leonard, *Butterflies Are Free* (Premier: New York, 1969).

23 Órigenész, „*Első homília*”, in Uő, *A betű öl a szellem életet* (Budapest: Paulus Hungarus – Kairosz, 1999), 15,33.

24 Evdokimov Paul, *Woman and the Salvation of the World* (New York: St. Vladimir Seminary Press, 1994), 249kk.

hogyan szolgáljuk vele egymást. (1Kor 12,7)²⁵ Órigenész szerint igazi jó döntések – amelyek épek, egészségesek, hibátlanok és fiatalok, mint amilyen figyelmesen kiválasztott húsvéti bárány – csak saját Szellemünk és a Lelkünk szerető együttműködésében, mintegy házasságában foghatnak meg.²⁶ Akinek nincs a helyén az esze annak érthetően esztelen döntései születnek, akinek pedig a lelke érzéketlen, annak döntései szívtelenek/lelketlenek. Ezek az értelem és a lélek házastársi szeretetén kívül fogant ismeretek és döntések, mint törvénytelen szülöttek nem örökölhettek együtt a törvényes szülöttekkel, mert alapvető fogyatékoságokkal bírnak. Nem vonatkozik rájuk a parancs sem, hogy sokasodjatok és szaporodjatok és töltsétek be a földet, és nem örökölhettek Isten országát a törvényesen születettekkel együtt, ezért végül előállítják és lemészárolják őket, ahogy Izaiás próféta jövendölt felőlük. (vö.: Iz 14,21).²⁷ Szent II. János Pál pápa is hasonlóan szimbolikusan utal a hit és az értelem viszonyának hosszú és tanulságos történetére, amikor az értelmet és a hitet az Istenismeret két szárnyhoz hasonlítja *Fides et Ratio* kezdetű enciklikájában. Mivel mindkettő Isten nélkülözhetetlen ajándéka az ember számára, azért csak tökéletesen együttműködve tudják fölemelni az embert Isten, és sajátmaguk igazságának a megismerésére.²⁸ Akik nem bizalmatlanok iránta, azoknak kinyilatkoztatja magát.²⁹ (Bölcs 1,2). Akik viszont igazán ismerik, azok tudják őszintén, teljes szívükből, teljes lelkükből, teljes elméjükből és minden erejükkel szeretni Őt, ami az épség és halhatatlanság elveszett paradicsomi záloga, és az üdvözültek emberi értelemmel most még felfoghatatlan szabadsága és boldogsága. (1Kor 2,9).

²⁵ Uo. 249.

²⁶ Órigenész: *A betű öl a szellem éltet*, 15,33.

²⁷ Uo. 1533.

²⁸ Diós István és Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014), „*Fides et ratio*, Előszó”, www.katolikus.hu (<https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=69>).

(vö. Kiv 33,18; Zsolt 27 [26],89; 63 [62],23; Jn 14,8; 1Jn 3,2)

²⁹ Mert azok, akik nem kísértik, megtalálják, és azoknak, akik nem bizalmatlanok iránta, kinyilvánítja magát.

Bibliográfia

- Don Amorth Gabriele. *Ördögűzők és pszichiáterek*. (Nagyvárad: IHTYS, 2010).
- Balthasar Hans Urs von. *A dicsőség felfénylése*. I. *Az alak szemlélése* (Budapest: Sík Sándor Kiadó, 2013).
- Balthasar Hans Urs von. *A dicsőség felfénylése*. III/2/2. *Újszövetség* (Budapest: Sík Sándor Kiadó, 2013).
- Balthasar Hans Urs von. „Fides Christi”. In *Explorations in Theology*. II. *Spouse of the Word* (San Francisco: Ignatius Press, 1991). 43-79.
- Balthasar Hans Urs von. „Glaube und Naherwartung”. In *Zuerst Gottes Reich*. Zwei Skizzen zur biblischen Naherwartung. (Einsiedeln – Freiburg: Johannes Verlag: 2002), 9-33.
- Balthasar Hans Urs von. *Theo-drama. Theological Dramatic Theory*. III. *Dramatis Personae. Persons in Christ* (San Francisco: Ignatius Press, 1992).
- Beinert Wolfgang (szerk.). *A Katolikus Dogmatika Lexikona* (2004). „Hit”.
- Diós István és Viczián János (szerk.). *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014). <https://lexikon.katolikus.hu/A/ateizmus.html>.
- Diós István és Viczián János (szerk.). *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014). „Fides et ratio. Előszó”. www.katolikus.hu (<https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=69>).
- Diós István és Viczián János (szerk.). *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014). <https://lexikon.katolikus.hu/H/hitetlens%C3%A9g.html>.
- Diós István és Viczián János (szerk.). *Magyar Katolikus Lexikon* (1993-2014). <https://lexikon.katolikus.hu/M/megszentel%C5%91%20kegyelem.html>.
- Evdokimov Paul. *Woman and the Salvation of the World* (New York: St. Vladimir Seminary Press, 1994).
- Gershe Leonard. *Butterflies Are Free* (Premier: New York, 1969).
- Görföl Tibor. „Exemplum fidei? – A keresztény hit krisztológiai és trinitárius alapja Hans Urs von Balthasarnál”. *Sapientiana* 6 (2013/2): 21-35.
- Görögkatolikus Euchologion. (Budapest: Szent István Társulat, 1964)
- Gyökössy Endre. *Akarsz-e meggyógyulni?* (Budapest: Szent Gellért Kiadó, 2018).

Órigenész „*Első homília*”. In Uő. *A betű öl a szellem életet* (Budapest: Paulus Hungarus – Kairosz, 1999).

Weil Simone. *Kegyelem és nehézkedés*. XX. századi keresztény gondolkodók 6. (Budapest: Vigilia 1994).

PUSKÁS BERNADETT

SZAGKHF

Puskás László festménye a Lembergi Nemzeti Galériában: Népi orvoslás

Bevezetés

Puskás László (1941–2023) görögkatolikus pap, képzőművész és író elsősorban szakrális festészete révén ismert. Azok, akik egykor iskolatársai voltak a Szovjetunióban, a Lembergi Művészeti Főiskolán (ma Lembergi Művészeti Akadémia), akkori barátai, későbbi ukrainai kollégái viszont jól emlékeznek jellegzetes táblaképeire, amelyek megfestésével a 60-as nonkonformista nemzedék egyik kiemelkedő alakja lett a már akkor fogalomként vált művészeti körben, a lemerbergi festészeti iskolában. Ezek a festmények első pillantásra akár népi életképeknek is tűnhetnek. Azonban egyáltalán nem felelnek meg a korabeli hivatalos, szocreál festészet szempontrendszerének, sem formai, sem tartalmi vonatkozásban.

E festmények közül az egyik címadásával kapcsolódni látszik a gyógyulás tematikájához, amelynek feltárására a Szent Atanáz Hittudományi Főiskolán 2023-ban rendezett konferencia irányult. E festmény és a hozzá valamilyen módon odakapcsolható néhány további mű formai és tartalmi elemzése révén járunk utána annak, egyértelműnek tekinthető-e a korabeli témaválasztás Puskás László táblaképfestészetében, mennyire direkt módon érthető a címadás, melyek azok az ikonográfiai motívumok, amelyek végigvonulnak világi műveinek során. Továbbá megvizsgáljuk, milyen formai eszközökkel társítja a festő kedvelt témáit, miért tekinthetők újszerűeknek és nonkonformistának ezek a képi megoldások.

A *Népi orvoslás* című festmény

A festmény alapozott rétegelt lemezre készült, amely – ahogy az egyszerű farostlemez, sőt a karton is, – a 60-as évek festészetében egy elfogadott, sőt, kedvelt hordozó volt. Mindegyiket a 20. század elejétől használták neves művészek, nemcsak a Szovjetunióban, hanem Magyarországon is, például Derkovits Gyula. A táblák könnyen méretre vághatóak voltak, és a vászonképekkel ellentétben nem igényelték a vászon ráfeszítésére szolgáló vakkereket. A táblára vékony rétegben felkerült színezetlen alapozásra Puskás László egy Magyarországon kevésbé ismert tubusos festékkel dolgozott, az úgy nevezett kazeines olajtemperával, melynek emulziója a túróból készült kazein, lenolaj és további összetevőkből készült kiváló minőségben a leningrádi Művészeti Festékek Gyárában 1961-től. A jól fedő festék egyaránt alkalmas volt telített, egynemű színfoltok kialakítására és vízzel hígítva lazúrosabb, áttetszőbb festékrétegek felvitelére. A hagyományos olajfestéknél azonban gyorsabban száradt, így biztos, határozott munkát igényelt.

A kép fekvő formátumban, 74,5x100 cm méretben készült.¹ Puskás László kedvelte a négyzetes képformátumot is, amelyhez 100x100 cm-es táblákat használt. A festmény Lembergben készült, 1970-ben, a művész családjának lakásán, mint olyan sok más mű is. Puskás Lászlót 1966-tól visszahívtak tanítani a volt Főiskolájára, a Festészeti Tanszékre. A helyi művészek, különösképp a Művészeti Főiskola oktatói a helyi, vagy megyei, esetleg országos kiállításokon rendszeresen szerepeltek. A kiállításokat zsűrik előzték meg, illetve néhol kijevi vagy moszkvai megbízott szakértők tekintették meg, és ekkor vásároltak is a művekből. A korabeli ottani gyakorlat szerint a Művészeti Alap Lembergi Tagozata és a rangos Művészeti Szövetség az egyes művészek számára tematikus megrendeléseket ajánlott, amelyeket elfogadva a művek megvásárlásra kerültek.² A szervezetek a megvásárolt műveket később helyi, megyei közgyűjtemények, vagy más megyék múzeumai illetve galériái számára adták át. Puskás László röviddel a főiskolai tanulmányai befejezése után, fiatal kora ellenére, egy sikeres festménye révén már 1967-ben a Művészeti Szövetség tagjává vált, 1970-ig 28 csoportos kiállításon szerepelt.³ A *Népi orvoslás* című festménye 2002-ben a Lembergi Városi Kép-

1 Puskás Bernadett, *Puskás László. A szent vonzásában* (Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2020), kat. 63. A monográfia nem tér ki a kép elemzésére.

2 Puskás Nadia szóbeli közlése.

3 A festő életrajza és kiállításainak jegyzéke: Puskás, *Puskás László*, 379–380.

tár ajándékaként a Lembergi Nemzeti Művészeti Galéria kortárs festészeti gyűjteményébe került, Ж-7750 leltári számmal.⁴

A művész egyes nevezetes képeiről később újabb változatokat festett, némelyeket már 1974 után, amikor családjával Magyarországra költözött. Ezek általában megőrizték az eredeti kompozíció lényegét, a prototípusuktól kisebb másodlagos részletekben, méretben eltérő változatok voltak, és valahol ismeretlen tulajdonosoknál lappanganak. A Népi orvoslás című festményről azonban a család tudomása szerint nem készült új verzió.

A képen a legkevésbé feltűnő a címadó mozzanat, a gyógynövények kis csokrai, amelyekkel az asszonyok érkeznek. A figyelmet leginkább a hatásos kompozíciós megoldások vonják magukra. A fekvő formátumú festmény felülete vízszintesen két teljesen egyforma mezőre tagolódik. A felső mezőt az égbolt foglalja el, melyen áttetszően vagy telítettebb módon megfestett fehér felhők úsznak. Stilizált formáik nem valósak, sík foltaik néhol egymást takarják. Irányuk alapvetően balról jobbra tart, azonban a kép jobb oldalán, mintha egy megfordult szélirányt követnének, a figurák felett látható alsó sávjuk váratlanul balra tart. Az ég színe kobaltzöld, mely a horizont felé kissé világosodik, finoman emlékeztetve az olasz metafizikus festők, főképp Carlo de Chirico képeinek egeire.

A festmény alsó felén az okker színű talaj, a szántás látszik, melynek barázdáiból kezd sarjadni a vetés. Ez a mező nagyon nagyvonalúan, szinte vázlatosan megfestett. Valójában az ég színének folytatása alkotja az alapot, erre kerültek fel a földet jelző széles ecsetvonások. A barázdák a látóhatár felé összetartanak, azonban nem az egy enyészpontos vonalperspektíva iskolás alkalmazásával, inkább cáfolva a rövidülés és a termélység valós tapasztalatát és az azon alapuló festészeti gyakorlatot, az olasz metafizikusok szürreális térábrázolására utal vissza, ahol szinte meredeken emelkedik a talaj síkja, hogy aztán hirtelen megszakadjon. Ahogy az égboltozatnál sem, itt a talajnál sincs színperspektíva, az előtérben és a horizont alatt is ugyanolyan erősségű tónusok figyelhetők meg. Ez is a festmény elvont térfelfogását erősíti.

A kompozíció vízszintes osztása mellett két hangsúlyos átló is megfigyelhető. A kép jobb szélének közepéből indulnak, az egyik a bal felső sarokba, a másik ennek tükörképe, a bal alsó sarokba vezet. Az így a horizont mentén

4 Reprodukció és katalógusadatok: Береговська, Христина (szerk.), *Закарпатська школа. Перетин поколінь. Живопис, графіка, Карпатські мистецькі школи. Аhol a generációk útjai keresztezik egymást. Festmények, grafikák*, Науковий каталог виставки. Kiállítási katalógus, Львів, Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького, 2014, 50.

kialakult háromszög mezőbe rajzolódnak bele pontosan a kép főszereplői. Első kompakt négyes csoportjuk köré egy kör is megrajzolható. A mögöttük elnyújtott sorban haladók alakjai egyre kisebbednek, az utolsó szinte eltűnik a kép bal szélére eső, képzeletbeli háromszög csúcsában.

Az alakok fejei fölött, részben mögöttük úszik a fent leírt alsó felhősáv, erősíti a felső átló irányát és kiemeli haladásukat. A kísérő felhők fehér foltjai mintegy kiegyensúlyozzák az alakok lábainál húzódó, nem valós árnyékok barna határozatlan formájú foltjait. A kép színpalettája szűk, csupán néhány színre korlátozódik. Egyrészt alapszínnek alkotják, azaz az ultramarin kék, a cinóber vörös, a sárgának megfeleltethető okker, ezekhez társul a vörös komplementerének tekinthető kobaltzöld, a szíenabarna és a fehér, okkerrel vagy szürkével tagolva és árnyékolva.

A női alakok, falusi asszonyok egyszerű hétköznapi viseletben, fehér ingben, rakott szoknyákban, színes felsőszoknyában, kötényben láthatók, többségük színes fejkendőben, az egyik hajadonfőtt. A hátsó alakok vázlatos megfogalmazása mellett, a körbe foglalható első csoport figuráinak arca mondható megfestettnak, legalább is a fiziognómia fő elemei, a szem, az orrvonal, a száj, bár nagyon általánosítóan, de kivehető. Nincsenek egyénített, sőt nőies vonásaik sem, általános emberi, kissé maszkyszerű arcokkal rendelkeznek. Ezzel a festő nemcsak a kép egészének általánosító felfogásához igazítja őket, hanem ki akar zárni minden olyan narratívát, ami a korszak szovjet kultúrpolitikájában elvárt volt, a munkától cserzett, de mégis boldog ábrázatot. Érzéseket ezek az arcok nem fejeznek ki, ezt a lembergi művészetkritikusok gyakorta Puskás László szemére vetették.

A téma szerint az asszonyok növénygyűjtő útjukból érkeznek, azonban a láthatáron sehol egy fa, vagy erdőszél, csak az üres mező végtelenje, ami szinte megkérdőjelezi a cselekmény valóságosságát. A piros apró festékpöttyökkel díszített növénycsomók sem utalnak konkrét gyógynövényre. A téma láthatóan csak ürügy, a festő saját mondanivalót szán a képnek, melyet erőteljes festészeti eszközökkel fogalmazott meg. A festmény így, – bár nem felelhetett meg a hivatalos narratívának, – formai kvalitásai miatt mégis kiemelkedett kiállításokra.⁵

Már a 60-as években nyilvánvaló volt, hogy Lemberg, mint Nyugat-Ukrajna leginkább európai hagyományú és szemléletű városa olyan festészeti

5 A kép a két egyéni kiállítás katalógusában is szerepel. *Ласло Пушкаш* (katalógus szerk. n., kat. sz. n.), Львів, 1971; Reprodukció: *Любомир Медвідь. Ласло Пушкаш* (katalógus szerk. n., kat. sz. n.), Львів, 1972.

iskola kialakulásának kedvezett, –elsősorban néhány idősebb mester hatása alatt, mint Román Szelszkij, Danilo Dovbusinszkij, Iván Szkobalo, akik a főiskolán Puskás László tanárai, majd kollégái is volt voltak, – amely például a kijevinél jóval bátrabban alkalmazta az avantgárd megoldásokat, próbálta kijátszani a rendszert.⁶ Az iskolának ez a törekvése jellemezte a 70-es évek helyi festészetét is.

Napjainkban ezt a szellemiséget a nonkomformizmus jelzőjével illetik, máshol a „szigorú stílus” kifejezéssel határozzák meg.⁷ Az 50-es évek művészetével való szembehelyezkedés és a szovjet valóság megszépítése elleni lázadás sajátos művészeti eszköztárat alkalmazott.⁸ A festők szűkszávuakká váltak, eltűnik a mesélő részletesség, a művek csak valóban lényegi formákból épülnek fel, melyek szigorú képi struktúrába illeszkednek. A síkszerűség dominál, az elvonatkoztatás érdekében hiányzik a valóságot megidéző térábrázolás. A megfestett alakok légüres közegben jelennek meg, mozgásuk kimerevített, arcuk tipizált, érzelmeket nem fejez ki. A hagyományos realista felfogású festészet szokásos képalkotó megoldásait elhagyva, az új kompozíciók plakátszerűen egyszerűek és világosak, fő erejük a dekorativitásban rejlik, erős szíkontrasztok eszközeit használják, a néző megszólítása érdekében. Puskás László logikusan felépített korabeli képeire különösen is jellemzőek ezek a jegyek, melyek a címadással ellentétben, vagy annak ellenére, mögöttes jelentést sugallnak a nézőnek, elgondolkodtatnak metafora jellegük révén.

A Népi orvoslás című kép eszerint más jelent, mást üzen. Az asszonyok csoportja, sora a falusi közösségek erős kötelékeire, a generációs kapcsolódásokra utal. A piroskendős asszony határozottan tekint maga elé, kissé szenvtelenül, talán tudomást sem véve a falusi életmód nehézségeiről. Mögötte, a képen a bal szélső alak hátra tekint a mögötte lépők felé, de nem látszik, hogy szólnának egymáshoz. Teste ívesen meghajlik, a beállítás nyomatékosítja a nő egyenesen felemelt karjának mutató gesztusát. Vajon mit lát a nő, mire mutat? Puskás László festményein többször érezhető egy rejtett, enigmatikus utalás, amit néhol a szovjet kritikusok is kiéreztek, sőt, szemére vet-

6 Скляренко, Галина, „Українське мистецтво другої половини XX століття: регіональні проблеми і загальний контекст”, *Студії мистецтвознавчі* № 1(25), (2009): 67-78, 68.

7 Смирна, Леся, „Український мистецький нонконформізм (Частина 1)”, 22.01.2016, Art Ukraine, letöltés: 2024.02.19, <https://artukraine.com.ua/a/ukrainskiy-misteckiy-nonkonformizm-chastina-1/>.

8 „Львівська графіка 60-х – 70-х років”, 12-11-2015, Культурна Країна, letöltés: 2024.02.19, <https://md-eksperiment.org/post/20151112-lvivska-grafika-60-h-70-h-rokiv>.

ték. Ahogy egy interjúban a festő fogalmaz: „Ahogy a Szövetség vezetőségi ülésének egyik kijevei jegyzőkönyvében fogalmaztak, a témáim, mintegy a jelen időn túliak volnának /.../”⁹

Az ölben tartott növények motívuma

Bár a téma szemlátomást mellékes szerepet kapott csak a festőtől, azonban nem lehet azt állítani, hogy magára kellett erőszakolnia a megfestését. A népi tematika nem állt távol Puskás Lászlótól, hiszen már iskolásként, Ungváron Bakonyi Zoltán művészeti szakkörében a kárpátaljai hegyi falvakba jártak két-három hetes plein air-ekre, és a fiatalokat kísérő festők, például Koczka András, maguk is a szívesen festettek népviseletes alakokat a Kárpátok vonulatai előtt. A 60-as években sajátosan olvasata lett magának a népművészetnek, hiszen annak ellenére, hogy a korabeli kultúrpolitikában ez elvárt téma volt, a festők, grafikusok felismerték, hogy lehet ideológiát mellőzve is népi témákat festeni, a népművészetten keresztül pedig a modernizmus adaptációja is lehetségessé válik. A népi művészet dekorativitása, rendezett formái immár inspirációvá váltak, akár az absztrakció számára is.¹⁰

A népi orvoslás című festményen az asszonyok karjukat maguk előtt keresztbe fonva, ölükben hozzák a kis gyógynövény csokrokat. Sem kosár, sem vászontáska nincs náluk, talán csak az utolsó előttinél, nem mintha nem lehetne azokat is szinte észrevétlenként, stilizáltan megfesteni, hiszen más-kor sokkal nagyobb eszközök, például gereblyék is helyet kaptak a festményen.¹¹ Hiányuk még inkább hangsúlyozza a téma ürügy jellegét.

A gesztus, ahogyan a Népi orvoslás című képen az asszonyok az ölükben fogják a növényeket, más festményeken is megismétlődik.

Ilyen a sajnos csak egy színét vesztett diáról ismert *Föld. Száraz virágok* című festmény, amely két évvel később készült, 1972-ben (elajándékozva még Lembergben Olekszandra Filjusz fogorvosnak, aki később Moszkvába költözött, így a mű sorsa ismeretlen).¹² A szabályos négyzet formátumú kép háttere egy kisült szalmaszínű mezőrészet, melyen hasonló világos okker szénaboglyák szabályos formái sorakoznak, a földre erős ovális árnyé-

9 Havros Olekszandr, *Interjú Puskás Lászlóval*, 2008. Kézirat ukrán nyelven.

10 Скляренко, „Українське мистецтво...”, 70.

11 Puskás, *Puskás László*, 33, kat. 73.

12 Föld. Száraz növények, 1972, tempera, 100x100 cm, mgt., lappang. Puskás, *Puskás László*, kat. 84 (csak katalógusadatok közlése). A tulajdonos személyéről Puskás Nadia közlése.

kot vetve. A kép középtengelyében egy sötétszőke hajú, fehér inget viselő nő félalakja látható. Becsukott szemmel fejét kissé jobbra, az onnan érkező fény felé fordítja. Puskás László gyakran a hagyományos, balról érkező megvilágítás helyett a jobbról érkező fénnel világította meg alakjait. A nő két karját egymásba fűzi, az ölében kalászosok, alapvetően okkeres színű száraz fűfélék, köztük kontrasztként mezei virágok, – ahogy a család visszaemlékszik – néhány kék búzavirág, talán egy-egy kisebb piros szirmú virág. A korábbi festmények szinte rideg arcai után ennek a nőalaknak békések az arcvonásai. Függetlenül attól, hogy Puskás Lászlót ebben a festményében sem a szocreál hangulat elvárt megvalósítása, hanem a képi rend izgatta, itt az univerzális, természeti rend, és az ebben való megnyugvás sejlik ki. Bár ezeket a gondolatokat később, a szakrális művészet kapcsán transzcendens vonatkozásban fejtette ki a festő, itt is kitapintható az előzményük. Az elvonatkoztatás azonban nem teljes, hiszen a festő egyik kedvelt motívuma, a kárpátaljai szénaboglyák alkotják a kép alapját, azaz a békességet, a gyerekkor emlékeit, a szűkebb hazát, Kárpátalját idézi meg, aminek egyönálló képciklust is szánt a festő.¹³

Épp csak feltűnik egy növényi csokor Puskás László egyik harmadik festményén, amely *A dohányszedés ideje* címet viseli, két évvel később, 1974-ben készült, és a moszkvai Tretyjakov Képtár gyűjteményében őrzik.¹⁴ A szintén négyzet formátumú festmény átgondolt kompozícióval és rendkívül dekoratív megoldásaival hívta fel annak idején magára a figyelmet. Ezekből itt csak a korábbihoz hasonlóan a középtengelybe állított fehér inges, fejkendő nőalakra utalunk, aki egy csokor dohánylevelet emel maga elé jobb kezével, gesztusával szinte elvonatkoztat, kiemel a dohánytörés nem könnyű munkájától, mintha egy másik világ ünnepi szférájába vinné át a kép szereplőit és a nézőt.

13 Az Ung, gyermekkorom folyója című képciklusról van szó, amely 1971-ben készült. Puskás, *Puskás László*, 34.

14 *A dohányszedés ideje*, 1974, tempera, rétegelt lemez, 152x152 cm, Moszkva, Tretyjakov Képtár, ltsz. ЖС–3503. Гаврош, Оксана, *Побутовий живопис Закарпаття 1945-1991 років: еволюція жанру, тематика, персоналії* (kandidátusi disszertáció), Львів. Львівська національна академія мистецтв. 2017, 109; Puskás, *Puskás László*, kat. 89. Csak katalógusadatok közlése.

Összegzés

A Népi orvoslás című festmény és a nők kezében tartott növényi motívumok révén hozzá kapcsolódó két további kép elemzése nyomán kiviláglik, hogy Puskás László táblaképfestészetében, ugyan a téma és a festmények címadása kapcsolódhatott valamely megrendeléshez, azonban sosem korlátozódott a cím jelentésének elsődleges alapjelentésére. Sőt, mintha az alkotó a festészeti eszközeivel visszajára fordította volna a címet, a konkrétból valami elvont világba, a realitáson kívüli szférába és időpillanatba emelte át a kép szereplőit. A növények csokra bár nem olyan nyilvánvalóan szimbolikus értelmű ikonográfiai motívum festészetében, mint például az ablak, mégis hozzájárul ahhoz, hogy a kép valóságtartalmától elvonatkoztathasson a néző.¹⁵

A formai eszközök, amelyek segítik ezt az elvonatkoztatást, többek között a képformátumhoz igazodó erősen kötött képi kompozíció, amelyet nagyon feszes tengelyekkel való tagolás tesz rendezetté, és a szűk, ugyanakkor kontrasztokra épülő, dinamikus hatást keltő színpaletta. Épp ezek a jellemző tartalmi és formai stílusjegyek a szocreállal szembeforduló lebergi 60-as festőgeneráció, – azon belül a művészettörténészek szerint legkiemelkedőbb négy képviselője közül – Puskás Lászlót egyik legmeghatározóbb alakjává emelték.

¹⁵ Puskás Bernadett, „Az ablak-motívum a hatvanas, hetvenes évek festészetében” *Valóság: Társadalomtudományi Közlöny*, 66: 4 (2023): 43-50.

Bibliográfia

- Havros Olekszandr. *Interjú Puskás Lászlóval*. (Kézirat ukrán nyelven, 2008).
- Puskás Bernadett, „Az ablak-motívum a hatvanas, hetvenes évek festészetében” *Valóság: Társadalomtudományi Közlöny*, 66: 4 (2023), pp. 43-50.
- Puskás Bernadett. *Puskás László. A szent vonzásában* (Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2020).
- Береговська, Христина (szerk.). *Закарпатська школа. Перетин поколінь. Живопис, графіка. Kárpátaljai festőművészeti iskola. Ahol a generációk útjai keresztezik egymást. Festmények, grafikák: Науковий каталог виставки. Kiállítási katalógus. Львів. Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького. 2014.*
- Гаврош, Оксана. *Побутовий живопис Закарпаття 1945-1991 років: еволюція жанру, тематика, персоналії* (kandidátusi disszertáció). Львів. Львівська національна академія мистецтв. 2017.
- Ласло Пушкаш* (katalógus, szerk. n.). Львів. 1971.
- Любомир Медвідь. Ласло Пушкаш* (katalógus, szerk. n.). Львів. 1972.
- „Львівська графіка 60-х – 70-х років”. 12-11-2015. Культурна Країна. Letöltés: 2024.02.19. <https://md-eksperiment.org/post/20151112-lvivska-grafika-60-h-70-h-rokiv>.
- Скляренко, Галина. „Українське мистецтво другої половини ХХ століття: регіональні проблеми і загальний контекст”. *Студії мистецтвознавчі* № 1(25) (2009): 67-78.
- Смирна, Леся. „Український мистецький нонконформізм (Частина 1)”. 22.01.2016. Art Ukraine. Letöltés: 2024.02.19. <https://artukraine.com.ua/a/ukrainskiy-misteckiy-nonkonformizm-chastina-1/>.

Puskás László: Népi orvoslás, 1970, Lembergi Nemzeti Művészeti Galéria

Puskás László: Föld. Száraz füvek, 1972, magántulajdon (lappang)

Puskás László: A dohányszedés ideje, 1974, Moszkva, Tretyjakov Képtár

INTERDISZCIPLINÁRIS SZEKCIÓ

KÜHRNER ÉVA

SZAGKHF

A hit teremtő ereje a gyógyításban

Orvoslás és hit szimbiózisa köztudott, azaz, hogy egy beteg gyógyulásában mit jelent Istenbe vetett hite. A gyógyítók hite is meghatározó a gyógyítás folyamatában, de fontos hajtóerő lehet az egészségügy alakításában is. Az elmúlt több mint egy évszázad vármegyénkhez kötődő gyógyítói között számos olyan személyt találunk, aki amellet, hogy magas színvonalon művelte gyógyító hivatását, jelentős szerepet játszott egyháza életében is.

Az írás azt a hit által vezérelt teremtő erőt mutatja be, amely a beteg ember gyógyulását szolgáló materiális dolgokban nyilvánul meg, vagyis az új dolgok hit által vezérelt teremtését.

A régmúlt gyógyítása

A régi időkben a gyógyítás intézményei a kolostori ispotályok voltak, ahol sok tudással rendelkező egyházi személyek gyógyítottak, ápoltak. Számuk azonban csekély volt, ezért nagy szerep jutott a laikus gyógyítóknak is, akik évszázadok tapasztalatait kiegészítve saját ismereteikkel szolgálták főleg a szegényebbeket és eldugott településeken élőket.

A 17. századtól egyre inkább a városok vállaltak felelősséget lakosaik egészségéért. A kórházlétesítés és -fenntartás a városi polgárság jótevékenységének egyik területe lett.

A magyarországi egészségügy első szabályozására 1786-ben került sor, amikor a Helytartótanács arról rendelkezett, hogy minden város és község köteles gondoskodni elszegényedett öregjeiről és betegeiről. Ezek a közintézmények azonban inkább szegényházak voltak, az ott tevékenykedő ápolók pedig tapasztalat útján szerezték meg a szükséges ismereteket.

1848-ban Magyarországon 92 kórház működött körülbelül 3000 ágygal. A legtöbb kórház (49) községi, városi vagy megyei kezelésben volt, és valamely egyház vagy felekezet fenntartásában csak harmadukat (31) találjuk.¹

Az 1876-ban megalkotott XIV. tc. a közegészségügy rendezéséről állami irányítás alá vonta az egészségügyet, köztük a kórházügyet. A törvényhatóságokat kötelezték kórházépítésre. Így az első, állami költségvetésből támogatott kórházépítési hullám hatásaként jelentősen megnőtt a betegágyak száma. Az fellépő orvoshiányon az 1769-től Pesten is folyó orvoscépzés enyhített, de a fizetségért alkalmazott világi ápolókat az orvosok képezték ki. A munkájukat élethivatásnak tekintő rendi ápolónővéreket tapasztalt társaik oktatták.

Az orvostudomány rohamos fejlődése azonban megkövetelte a betegek ápolásához szükséges magasabb szintű elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzését. A korszerű ápolóképzést az 1881-ben megalakult Magyar Vöröskereszt Egylet, majd 1905-től a Magyar Betegápolók és Ápolónők Egyesülete vállalta fel. Az egylet tanfolyamai befogadták a rendi nővéreket is, a korábban egyházi keretek között folyó betegápolói képzés pedig inkább a beteggondozásra koncentrált. Az állami és városi kórházakban egyre inkább a tanfolyamokat végzett világi ápolónők vették át az egyházi ápolók helyett. Mindez együtt járt a gyógyítás elvilágiasodásával. A hit gyakorlása pedig magánüggyé kezdett válni.

Az első gyógyítók megyénkben

Megyénk hivatásos gyógyítóiról csak a 17. század elejétől van adatunk, amikor 1607-ben Báthori Gábor fejedelem engedélyezte Bátorban a Borbély Céh működését.² Ekkoriban kórodák még nem voltak, ezért a gyógyításban nagyobb szerep jutott a laikusoknak. Szabolcsban kiemelkedik közülük Vay Ádámné Zay Anna (1680-1733), akinek különböző forrásokból és saját megfigyeléseiből összeállított kéziratos Herbariuma 470 receptet tartalmazott és másolatokban terjedt az országban.

Az első komolyabb kórházak a 19. század elején jöttek létre Nyíregyházán; 1824-ben a katonai kórház, 1833-ban a városi kórház. Nagykállóban, az ak-

¹ Kiss László, „Az ispotálytól a modern kórházig”, *Századvég*, 10.37 (2005): 50.

² Fazekas Árpád, *Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban* (Nyíregyháza: Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat, 1975), 14.

kori megyeszékhelyen 1863-ban Korányi Frigyes alapított szükségkórházat, ahol – valószínűleg csak rövid ideig – 7 vincés apáca is tevékenykedett.³ Az intézmény 1874 júniusától vármegyei közkórház lett, két férfi és két női világi ápolóval.⁴ A kórház állapota egyre romlott, korszerűbb intézményre volt szükség, de ez már az új megyeszékhelyen, Nyíregyházán épült fel.

Erzsébet közkórház

Az új Szabolcs vármegyei Erzsébet közkórház 1899. november 15-én kezdte meg működését, dr. Kállay Rudolf igazgatásával. A 165 ágyán elhelyezett betegeket 2 fő-, illetve 4-6 alorvos gyógyította, és 4 világi férfi, illetve 7 (1906-tól nyolc) női ápoló gondozta.⁵ Az épület tervrajzából tudható, hogy az igazgatói épületben ugyan terveztek az apácák számára egy három teremből álló lakrészt,⁶ de az még egy 1903-as belügyminisztériumi vizsgálat során is üresen állt.⁷

A világi ápolók kötelességeit a házirend 30 §-a írta le részletesen.⁸ E dokumentum 94 §-a rendelkezett arról is, hogy „...kik lelki vigasztalásban vagy úrvacsorában, illetve halotti szentségekben kívánnak részesülni, ebbéli kívánságukkal ápolójukhoz vagy ápolónőjükhöz kell fordulni.”⁹ Az ápoló személyzet a gondnoknak jelezte az óhajt, aki a városból hívott papot. A kórháztelep 5 fő és 5 melléképületének egyike az udvar végében álló hullaház volt boncteremmel és ravatalozóval. Ez az épület azonban csak korlátozottan szolgált kegyeleti célokat, ugyanis az egyre inkább általánossá váló boncolás helyszíne lett.

3 Sasvári László, „Magyarországi egyházi betegellátó intézetek”, *Orvostörténeti Közlemények*, 97-99 (1982): 214.

4 *A Szabolcsvármegyei Nyíregyházai „Erzsébet” Nyilvános Közkórház betegforgalmának 1877-1899 évi kimutatásai*, (1887-1899), 1.

5 *A Szabolcsvármegyei Nyíregyházai „Erzsébet” Nyilvános Közkórház betegforgalmának 1900. és 1906. évi kimutatása* (1900 és 1906), 4.

6 *Adalékok a százéves nyíregyházi kórház történetéhez*, összeáll. Bene János, Margócsy József (Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Jósza András Kórház, 1999), 13.

7 *Adalékok*, 53-54.

8 *Adalékok*, 37.

9 *Adalékok* 44.

A hívő kórházigazgató

Jelentős esemény volt a kórház életében, amikor 1910-ben átvette a sebész főorvosi feladatkört dr. Korompay Klekner Károly (1883-1972), aki 1915-től majd 3 évtizeden át ellátta az igazgatói teendőket is. A budapesti fiatalember friss diplomával és szakképesítéssel a zsebében érkezett városunkba. Modern tudást és friss szemléletet hozott az intézménybe ez a mélyen vallásos ember, aki a visszaemlékezések szerint műtétek előtt mindig kérte a Mindenható áldását.

Aktív szereplője volt a katolikus közéletnek. Nagy része volt abban, hogy 1921-ben megalapították Nyíregyházán a katolikus gimnáziumot. 1933-tól világi elnöke volt a nyíregyházi római katolikus egyház képviselőtestületének,¹⁰ aktív résztvevője volt Bangha Béla (1880-1940) több helyi gyűlésének, bekapcsolódott az Actio Catholica és elődje, a Katolikus Népszövetség tevékenységébe is. Főleg szociális kérdésekkel foglalkozott.

1938. május 27-én előadást tartott a budapesti XXXIV. Eucharisztikus Kongresszuson, „Eucharisztia és a betegek gondozása” címmel.¹¹

Nem csak az orvostudományban jeleskedett, hanem eredményes kórházvezető és szervező is volt. A háborús gazdasági nehézségek miatt csak kis mértékben sikerült növelni a kórházi férőhelyek számát, de sikerült új osztályokat is szervezni és új kollégákat felvenni.

Rendi ápolás

Az igazgató jelentős intézkedése volt, hogy az ápolást végző világi ápolónők mellé apácákat, majd diakonisszákat vett állományba. Döntését az is sürgette, hogy nem voltak megelégedve a világi ápolókkal, akik „...a beteg-ápolást nem hivatásból, hanem minél könnyebben való megélhetés céljából űzik. Innen származik azután a folytonos elégedetlenség úgy az orvosok, mint a betegek részéről...”¹²

10 „Klekner Károly dr.-t választotta elnökévé a nyíregyházi róm. kat. egyházi képviselőtestület”, *Szabolcsi Hírlap*, 1. (1933), július 13., 2.

11 Ő Szentsége XI. Pius pápa legátusa főmagasságu és főtisztelendő Pacelli Eugenio bibornok budapesti tartózkodásának programja a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István jubileumi év alkalmából 1938. évi május hó 23.-ától 31.-éig (Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda, 1938), 4.

12 *Adalékok*, 70.

1921. szeptember közepén 9, a Szent Keresztről elnevezett rendbe tartozó irgalmas nővér érkezett Pozsonyból.¹³ Egy év múlva Münzer M. Ilona tartományfőnöknő újabb 16 nővért és 2 jelöltet küldött városunkba.¹⁴ A nővérek nem rendházban éltek, hanem birtokba vették a kórház főépületében számukra kialakított lakhelyet és kápolnát. Az intézmény biztosította számukra az étkezést, de szerzetesi életüket a főnöknőjük irányította, miséző papot pedig a városból kaptak. A nővérek jogait és kötelességeit ekkor szabályozták részletesen. A betegek ápolása mellett ételmezési és gazdasági teendőket is elláttak. Felmentették őket azonban a bőr- és bujakórosok ápolása, illetve az olyan feladatok végzése alól, melyet csak az illem megsértésével végezhettek.

Az új épület

Korompay Klekner Károly városi képviselőtestületi és vármegyei törvényhatósági bizottsági tagként kitartóan küzdött a kórház fejlesztéséért. Kívánsága csak 1929-ben teljesült a második nagy kórházépítési programban. Az új épület tervezője a számos egyházi épületet, és kórházat megálmodó Fábián Gáspár (1885-1953) volt, aki közép-európai szinten igen modernnek számító épület alkotott.

Az 1929. február 20-án felavatott 260 ágyas új épületben a földszinten a gyógyító osztályok mellett méltó helyet kapott egy kápolna és imaterem egy-egy harmóniummal. Itt alakították ki a nővérek klauzura-szerű szállását. A nagy hálótermet 25, függönyökkel ellátott ágygal rendezték be. Külön ebédlő szolgálta a rendi ápolókat, ahol egy Szűz Mária-szobor is helyet kapott.

Bár már 1921-ben elfogadta a kórházi választmány, hogy a felekezeti egyenlőség érdekében diakonisszák is részt vehetnek az ápolásban,¹⁵ csak 1929. február 1-től érkezett a kórházba 8 evangélikus diakonissza,¹⁶ akiket vélhetően az apácák előző szálláshelyén, az igazgatási épületben helyeztek el¹⁷ Diakonisszák küldését fontolgatta a református egyházközség is. Az immár 600 ágyassá bővült intézményben szükséges lett az ápolói létszám

13 „Megjöttek az apácák”, *Nyírvidék*, 42 (1921), szeptember 17., 3.

14 *Adalékok*, 71.

15 „Változások az Erzsébet-kórházban”, *Nyírvidék*, 42 (1921), augusztus 7., 2.

16 „Diakonisszák alkalmazása”, *Nyírvidék*, 49 (1928), december 18., 8.

17 *Adalékok*, 105.

további növelése. 1933-ban már 30 irgalmas nővér és 9 diakonissza,¹⁸ 1942-ben 48 katolikus és protestáns nővér ápolta a betegeket nagy meglepedésre 5 világi ápolónő mellett.¹⁹

A 2. világháború után egy darabig még változatlanul folyt az ápolási tevékenység, a betegek és gyógyítók gyakorolhatták a hitéletet is. 1948-ban még van kápolna és imaház,²⁰ sőt egy 1950. februári helyszínrajzon is felfedezhető az apácák és diakonisszák lakhelye, valamint a kápolna.²¹ Ekkor azonban Korompay Klekner igazgatót már a népbíróság elé citálták. Hosszas procedúra után ugyan felmentették, de állását, vagyonát elvesztette és elüldözték Nyíregyházáról. Cegléden hunyt el 89 éves korában.

A Gaizler család

A huszas évek kórházfejlesztése együtt járt új szakterületek megjelenésével is. Az igazgató igyekezett maga köré gyűjteni intézményébe a legjobb szakembereket, köztük számos olyat, aki a világról is hasonló módon vélekedett. Így érkezett a városba a Gaizler-Csegezi házaspár is, kisfiúkkal, az alig egy éves ifjabb Gyulával.²² A nemrég diplomázott (1919), törvényszéki orvosi szakképesítésű és kiváló képességű Gaizler Gyula (1893-1964) 1923. február havában kezdte meg működését az Erzsébet kórház laboratóriumi és boncoló főorvosaként.²³ Vélhetőleg az egyetemen ismerte meg feleségét, Csegezi Noémit (1894-1961), aki gyermekük nevelése mellett a magánlaboratóriumukban is tevékenykedett,²⁴ majd később dolgozott a kórházi laborban is.

Mélyen hívő katolikusok voltak, a családfő egyházi eseményeken orgonált is. Nagyon aktív társadalmi életet éltek, ismeretterjesztő előadásokat tartottak, publikáltak, gyakran felbukkantak jótékony eseményeken. Gaizler doktor funkciókat látott el a Vöröskereszt Egyletben, a Szabolcsmegyei Orvosszövetségben, a Debreceni Orvosi Kamarában, választmányi tagja

18 *Adalékok*, 90.

19 *Adalékok*, 100.

20 Donál Jenő, „Mi történik a kórház falain belül”, in Szabolcsi Kalendárium, szerk. Szabolcs vármegye Szabadművelődési Felügyelője (Nyíregyháza, Szabolcs Vármegye Szabadművelődési Tanácsa, 1948), 138.

21 *Adalékok*, 105.

22 „Új orvosok”, *Nyírvidék*, 45 (1924), május 18., 3.

23 Szabolcsvármegye alispánjának 1922. 2. félévi jelentése a megye közigazgatásának állapotáról (Nyíregyháza, Jóba nyomda, 1923), 103.

24 Orvosi hír, *Nyírvidék*, 44 (1923), október 6., 4.

volt a Nemzeti Szövetségnek, 1936-ban pedig a Rotary Club főtitkára is volt.

Felesége az Országos Orvos Szövetségi és Természettudományi Társulati tagsága mellett betöltötte az Egyetemet és Főiskolát Végzett Nők Egyesülete nyíregyházi csoportjának városi elnöki tisztét is. Az 1940 novemberében frissen megalakult Tüdőbeteg Szanatórium Egyesület ügyvezető elnökévé is megválasztották. Csegezi doktornőnek számos útirajza jelent meg a helyi lapok hasábjain, de a háború közeledtével légtalmi témájú könyveket is írt.

A bioetika atyja

Ebben a pezsgő légkörben nevelkedett ifj. Gaizler Gyula (1922-1996). A római katolikus ifjú a Nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnáziumban végezte tanulmányait, és valószínűleg ez alapozta meg ökumenikus szemléletét. Előbb a Ludovika Akadémián szerzett végzettséget, majd csak 1953-ban diplomázott a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Édesapja hivatását követve radiológus lett Debrecenben. Szakmai pályája fejlődését megakadályozta keresztény világnézete, a katonatiszti, majd '56-os forradalmi múltja, amikor is a Hajdú-Bihar megyei Forradalmi Bizottság egészségügyi vezetője volt. Mennie kellett a városból. Haláláig a fővárosban élt. 1979-ben önként ment nyugdíjba, de ezután sem pihent, elvégezte a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémiát. Egyre mélyebben kezdett foglalkozni a teológia, erkölcs és orvostudomány kapcsolatával, olyan, addig tabunak számító kérdésekkel, mint az élet védelme, az abortusz, az eutanázia, a szervátültetés, a hospice mozgalom.

Elkötelezetten küzdött azért, hogy napjaink erkölcsi nihiljében újra meghonosodjon a keresztény etika. 1983-tól lakásán teológiai és erkölcsi kérdésekkel foglalkozó politikamentes összejöveteleket tartott. Ebből nőtt ki a rendszerváltozás körüli időszakban több keresztény orvosi társaság: a Keresztény Orvosok Magyarországi Társasága (KOMT), a Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság (KÖT), majd a Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesülete. Ezek képezték alapját fő művének, az 1993-ban megalakított Magyar Bioetikai Társaságnak. Hatalmas életművet hagyott maga után. Oktatott egyetemeken, írt tankönyveket és sok-sok tanulmányt, alapított folyóiratokat (Ökumené 1995-2014, Tál és Kendő 1991-) Legjelentősebb közülük az 1995-ben útjára indított Magyar Bioetikai Szemle című tudományos folyóirat. 1996-ban a vatikáni Pápai Életvédő Akadémia egyedüli ma-

gyar tagjává választották meg.

A Gaizler szülők meghatározó tagjai voltak városunk egészségügyének, társadalmi és kulturális életének. Fiúkban pedig egy új tudomány megteremtőjét tisztelhetjük. Büszkék lehetünk arra, hogy egykor városunk polgárai voltak!

Kórházi hitélet a háború után

Térjünk vissza a nyíregyházi kórházba! 1944-et írunk, amikor az ostrom alatt kétszer is gazdát cserélt a város. Az oroszok közeledtével az alispán menekülésre utasította a vármegyei intézmények dolgozóit, így a kórház személyzetét is. Mindössze annyian maradtak, amennyien a mozgíthatatlan betegek ellátásához kellettek, köztük néhány nővér is. Lassan visszazökkent az élet a régi kerékvágásba.

Aztán jött 1948, a kommunista hatalomátvétel. Az 1945 és 1948 közötti kormányok deklarált célja az állam és az egyházak szétválasztása volt, ami hamarosan a klerikális reakció elleni küzdelemmé változott. Ennek estek áldozatul a szerzetesrendek is az Elnöki Tanács 34/1950. számú törvényerejű rendelete nyomán, mondván, hogy a munkájukat, főként a tanítást és a betegápolást, átvette az állam. Kiszorultak tehát kórházunk falai közül is az egyházi ápolók és papok. Az akkor még Erzsébet nevét viselő intézményben a Historia domus szerint mindössze 1 apáca és 4 diakonissza maradt világi ápolónőként. Az 1929-ben átadott épület kápolnáját, imaházát és klauzúráját más célokra alakították át. A telek végében lévő régi hullaház és ravatalozó az új prosectura 1956-os felépüléséig leginkább boncteremként funkcionált, ezt követően tbc-laboratórium lett belőle. Végül 1974-ben lebontották.

A vallás gyakorlása a rendszerváltásig a hatalom szemében bűnös dolog volt, az még inkább magánügy lett. Hátránynak számított a tanulásban, a szakmai előmenetelben. Ebben a légkörben is voltak azért olyanok, akik az elvárásokkal szembe menve, tehetségükkel és tudásukkal sikereket tudtak elérni szakmájukban. Sokuk közül kiemelném dr. Dohanics Sándor (1930-2018) sebész főorvost, aki egy új területet honosított meg a Jósa András megyei Kórházban, az érsebészetet.

Újraéled a kórházi hitélet

A nyolcvanas években némileg enyhült a helyzet, és már legálisan megjelenhettek a lelkészek a kórházak falai között. A katolikus papok civil utcai ruhában végezhettek betegpasztorációt, egy önkéntes protestáns lelkész pedig lelkigondozást heti néhány alkalommal. Így jött el a rendszerváltozás éve.

A kórház vezetősége támogatta két sebész főorvos, dr. Mihályi József és dr. Bodnár Ákos – aki egyben a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka volt – azon kezdeményezését, hogy ismét legyen a kórházban egy a vallás gyakorlására alkalmas hely. Elképzelésük megvalósítását segítette Úsz István ortodox paróchus, a Szent Lázár Lovagrend magyarországi követe. A kórház átalakíttatta az egykori gyógyszerári raktár épületét kápolná céljára, amit Hans Georg Osterspey, a Szent Lázár Lovagrend tagjának adományából sikerült berendezni. Az országban másodikként létesült ökumenikus kápolnát 1990. augusztus 20-án szentelték fel. Kezdetben katolikus és református lelkészek szolgáltak, később csatlakoztak hozzájuk a görögkatolikus és evangélikus felekezetek papjai is.

A kilencvenes évek közepének köszönhető, hogy dr. Atnon Gots (1934-2014) atya vezetésével megjelentek a kórházban a kamilliánusok. Az 1994-ben városunkban megtelepedett rend, illetve a kamilliánus családok tagjai mindennapi részesei lettek a betegek lelkigondozásnak.

A kápolna alig több mint 20 évig állt, amikor a kórházfejlesztés áldozatául esett. Az istentiszteletek, misék az ebédlőbe, előadóterembe, majd egy ideiglenesen kialakított helyre szorultak. A kórház igazgatója ekkor már dr. Adorján Gusztáv (1954-2020) volt. A református lelkész apa gyermekeként hitben nevelkedett igazgató, aki a Nyíregyháza Városi Református Egyházközség presbitere, 2015-2020 között a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka volt, küldetésének tekintette, hogy intézményében felépüljön egy kizárólag a vallás gyakorlására szolgáló ökumenikus kápolna. Tervének megvalósítását korai halála megakadályozta.

Bibliográfia

- Adalékok a százéves nyíregyházi kórház történetéhez.* Összeáll. Bene János és Margócsy József. (Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Jósza András Kórház. 1999). 122.
- „Diakonisszák alkalmazása”. *Nyírvidék.* 49 (1928). December 18.: 8.
- Donál Jenő. „Mi történik a kórház falain belül”. In *Szabolcsi Kalendárium.* Szerk: Szabolcs vármegye Szabadművelődési Felügyelője. (Nyíregyháza: Szabolcs Vármegye Szabadművelődési Tanácsa. 1948). 137-142.
- Emléktábla állítási kérelem. 2024. 02. 01. file:///C:/Users/user/Downloads/E6BB38BA-C393-48B6-85DC-33ADA6498A1F.pdf.
- Fábián Gáspár. *Életem: Főbb alkotásaim.* (Bp.: Magánkiadás. 1935).
- Fábián Gáspár. *Isten kőművese.* (Bp.: Fodor Nyomda. 1940).
- Fazekas Árpád. *Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban.* (Nyíregyháza: Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat. 1975).
- Gégény Béláné. „Kórházunk ökumenikus kápolnája”. *Kórházunk,* 2.3 (2005): 16-17.
- Ő Szentsége XI. Pius pápa legátusa főmagasságu és főtisztelendő Pacelli Eugenio bibornok budapesti tartózkodásának programja a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István jubileumi év alkalmából 1938. évi május hó 23.-ától 31.-éig (Bp.: Magyar Királyi Állami Nyomda. 1938).
- Kiss László. „Az ispotálytól a modern kórházig”. *Századvég.* 10.37 (2005): 49-82.
- „Klekner Károly dr.-t választotta elnökévé a nyíregyházi róm. kat. egyházi képviselőtestület”. *Szabolcsi Hírlap.* 1 (1933). Július 13. 2.
- Kührner Éva. „Ember volt és magyar”. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.* 57.2 (2022): 30-38.
- Kührner Éva. „A kiváló orvos, de rossz politikus”. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.* 57.4 (2022): 29-42.
- Kührner Éva. „Orvosnők Szabolcs vármegyében 1945 előtt”. *Jósza András Múzeum Évkönyve.* (2016): 307-318.
- „Megjöttek az apácák”. *Nyírvidék.* 42 (1921). szeptember 17.: 3.
- „Orvosi hír”. *Nyírvidék.* 44 (1923). október 6.: 4.
- Sasvári László. „Magyarországi egyházi betegellátó intézetek és testületek a XIX. század második felében”. *Orvostörténeti Közlemények.* 97-99 (1982): 109-218.

- Szabolcsvármegye alispánjának 1922. 2. félévi jelentése a megye közigazgatásának állapotáról.* (Nyíregyháza: Jóba nyomda. 1923).
- A Szabolcsvármegyei Nyíregyházai „Erzsébet” Nyilvános Közkórház ... évi betegforgalmának kimutatásai* (Nyíregyháza. Tóth nyomda. 1887-1912).
- „Új orvosok”. *Nyírvidék.* 45 (1924). május 18.: 3.
- „Változások az Erzsébet-kórházban”. *Nyírvidék.* 42 (1921). augusztus 7.: 2.
- Zay Anna. *Herbárium 1718.* (Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága: 1979).

KÖREI LÁSZLÓ
NYÍREGYHÁZI EGYETEM

Holisztikus megközelítések a munkahelyi, szervezeti egészségfejlesztésben

Bevezetés

Posztindusztriális társadalmunkban nézőpontom szerint a munkahelyi egészség megőrzése egy komplex egészségfejlesztési stratégia alapvető célkitűzése lehet. Manapság a világban eluralkodott a bizonytalanság, úgynevezett intercovid korszakban élünk, ahol fenntarthatósági problémák és évről évre új, civilizációs kihívások is próbára teszik az egyént és a közösségeket. Mindezek mellett a sajátos szerep-értelmezések, a destruktív munkahelyi konfliktusok, a toxikusan jelentkező munkahelyi klíma is nagyban hatással vannak a szervezeti élet folyamataira. Résztevőim megfigyeléseim, egyéni és csoportos fejlesztéseim alapján számos olyan jelenséget tapasztaltam az elmúlt esztendőkből, amelyek alapján magam is elengedhetetlenül fontosnak tartom valamennyi munkahelyi és szervezeti struktúrában a tudatos egészségfejlesztő tevékenység hatékonyságának növelését, továbbá a jó gyakorlatok preventív szemléletű és edukatív háttérű implementációit egyaránt.

I. Egészség, munkahelyi egészség

Mára számos olyan negatív munkahelyi, szervezeti jelenség létezik, amelyek sokszor szinte megmagyarázhatatlanul, olykor paradox hatással is bírnak. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül: az emberi játszmák kifürkészhetetlen indítékai és módozatai, az elementáris bizalomvesztés és személyeskedés, a ki nem mondott kimondatlanságok, a munkahelyi agresszió torz mintái, a toxikus vezetés problematikái, a kognitív kód jelensége, valamint a toxikus pozitivitás és a boldogságfétis sokszor szinte kétségbe-

esett, minden szakmaiságot nélkülöző útkeresései.

A széles spektrumon értelmezett egészség fogalmának megközelítése, szinte valamennyi szakmai, diszciplináris igényt kielégítő megközelítése és definiálása nem valósítható meg általános érvényű, kizárólagos meghatározás szerint. Az egészség dimenziójának kérdéseinél Freud például kiemeli a szeretetre és a munkára való képességet. Parsons értelmezésében az egészség olyan állapot, melynél az egyén képes arra, hogy optimális teljesítményt nyújtson, így az egyén számára lehetővé teszi ez az állapot, hogy a szocializáció során kialakult szerepeit betöltse, széleskörű feladatait pedig elvégezze.¹

Releváns források mentén a tudományban viszonylagos konszenzus alakult ki arról, hogy az egészségértelmezés talán legteljesebb megállapítását az Egészségügyi Világszervezet alkotta meg. Ebben a koncepcióban az egészség a teljes fizikális, mentális és szociális jólét állapotát jelenti, nem pusztán a betegségek és a bántalmak hiányaként értelmezhető. A jólét olyan fokáról van szó, melyben az egyén meg tudja valósítani képességeit, meg tud küzdeni az élet mindennapos nehézségeivel, stresszhelyzeteivel, képes az eredményes és termékeny munkavégzésre, valamint hozzá tud járulni közösségének életéhez.²

Értelmezésem szerint ez a megállapítás a posztindusztriális társadalmak számára is számára is deklarálja, hogy az egészség tulajdonképpen nem egy folyamatként, sokkal inkább olyan végső állapotként értelmezhető, amely szellemi, lelki és ökológiai elemekkel válik megragadhatóvá és jól értelmezhetővé.

Ha holisztikus megközelítés alapján kísérreljük meg az egészség definiálását, akkor több faktor is képes a komplex megközelítés megértését támogatni. Elnevezésük alapján ehhez kapcsolódik a fizikális, a mentális, az emocionális, a szociális, a társadalmi és a lelki egészség.³

A közelmúltban megvalósult egy egészségfejlesztési kutatás a Nyíregyházi Egyetemen⁴, amely a komplex folyamatot is támogató eredményekkel hívja fel a figyelmet a megelőzés, az egészségmegőrzés, és az egészségfejlesztés

1 Kun Ágota, Mentális egészség és egészségmagatartás a társas tényezők tükrében, in A mentális egészséget és egészségmagatartást befolyásoló tényezők, szerk. Münnich Ákos (Debrecen: Didakt Kiadó 2005), 14.

2 WHO, *Strengthening Mental Health Promotion* (Geneva: WHO, 2001), 7.

3 Ewles Linda és Simnett Ina, *Egészségfejlesztés* (Budapest: Medicina Könyvkiadó, 1999), 42.

4 Barabásné Kárpáti Dóra, Olajos Judit és Körei László, Az egészségfejlesztés lehetőségei a felsőoktatásban, in Tudomány: út a világ megismeréséhez, szerk. Rusinné Fedor Anita (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2023).

tés fontosságára a felsőoktatásban tanuló egyetemi hallgatók körében. Ennek a kutatásnak a folytatása a munkavállalói jóllétre is kiterjed a jövőbe.

2. Kockázatok és veszélyfaktorok

Nézőpontom szerint számos olyan kockázattal és veszélyfaktorral szükséges számolni mind egyéni, mind közösségi szinteken, melyek a munkahelyi egészségfejlesztés szempontjából mindenképpen holisztikus szemléletmódú megközelítést igényelnek a 21. század aktuális pszichoszociális kockázatainak csökkentése felé.

1. táblázat: Pszichoszociális veszélyek a munkahelyen⁵

A veszély típusa	Fogalommeghatározás
A munkakör tartalma	Változatosság hiánya vagy rövid munkaciklusok, széttagolt vagy értelmetlen munka, a készségek nem megfelelő kihasználtsága, nagy bizonytalanság, a munka során embereknek való folyamatos kitettség.
Munkaterhelés és a munkavégzés üteme	A túlzott vagy a túl kevés munkaterhelés, a gép ütemezése, rendszeres időhiány, határidők folyamatos betartása.
Munkarend	Műszakos munkavégzés, éjszakai műszakok, rugalmatlan munkarend és kiszámíthatatlan munkaórák, hosszú vagy a társas életet ellehetetlenítő munkaidő.
Ellenőrzés	A döntéshozatalban való elégtelen részvétel, a munkaterhelés, ütemezés, váltott műszakban végzett munka, stb. befolyásolásának hiánya.
Környezet és berendezések	Nem megfelelő berendezések, a berendezések rendelkezésre állása, alkalmasság vagy karbantartás, rossz környezeti körülmények, például kevés hely, gyengevilágítás, túlzott zaj.

⁵ Forrás: Wynne Richard (szerk.), *A mentális egészség támogatása a munkahelyen* (Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, Foglalkoztatási, a Szociális Ügyek és a Társadalmi Befogadás Főigazgatósága, 2017), 10.

Szervezeti kultúra és funkció	Elégtelen kommunikáció, a problémamegoldás és személyi fejlődés elégtelen támogatása, a szervezeti célok meghatározásának vagy az azokkal kapcsolatos megállapodásnak a hiánya.
Munkahelyi interperszonális kapcsolatok	A Társadalmi vagy fizikai kirekesztettség vagy elszigeteltség, a felettesekhez fűződő rossz kapcsolat, interperszonális konfliktus, társadalmi támogatás hiánya, zaklatás, megfélemlítés.
A szervezetben betöltött szerep	A szerep kétértelműsége, a szereppel kapcsolatos konfliktus, emberek iránti felelősség.
Szakmai előmenetel	A szakmai előmenetel megakadása és bizonytalansága, elégtelen vagy túlzott előmenetel, rossz fizetés, a munkahely bizonytalansága, a munka alacsony társadalmi értéke.
Az otthon és a munkahely közötti interfész	A munkahelyi és otthoni elvárások közötti konfliktus, elégtelen otthoni támogatás, kettős karrierproblémák.

Az egészségfejlesztési tevékenység kategóriái közül fontos megemlíteni az egészséget szolgáló közpolitikai folyamatokat, a mindenkori egészségügyi rendszer szervezését, a környezeti feltételek kialakítását, a közösségi tevékenységek erősítését, továbbá az egyéni képességek fejlesztését is. Ezen belül az egyén információval való ellátását, egészségnevelését, az élethosszig tartó tanulás biztosítását is érdemes számításba venni, hogy minél több lehetőséget kapjon az ember az egészség és az egészséges élet választásához.

Az elmúlt esztendőkből végzett mentálhigiénés támogató tevékenységem, s különböző támogató folyamatok is megerősítették mindazon feltételezéseimet, hogy például a szervezetek zömében kötelező tűz- és balesetvédelmi oktatás mellett érdemes lelki egészségvédelmi technikák elsajátítására vonatkozó készségeket is fejleszteni egyéni és munkahelyi, szervezeti szinteken egyaránt. Eddigi klienstapasztalataim és lelki egészség konzultációim sokoldalú referenciái alapján azt állítom, hogy a mentális egészség megalapozása szerves módon kapcsolódik az adott munkahelyi atmoszférához. Számos eredmény és probléma, elakadás is nagy arányban innen indul ki, viszont preventív jellegű megközelítéssel még jó hatásfokkal mederben is

tartható.⁶

Kopp Mária vizsgálatai, kutatásai alapján arra lehet következtetni, hogy Magyarországon a férfiak esetében a 2005-ös esztendőben munkahelyi stressz okozta megbetegedések következtében tizenegyezerenél is többen hunytak el, mint 1960-ban a 40-69 éves korosztályból. Ez az érték európai tendenciák mentén is rendkívül magas, melyek mögött a férfiak esetében a munkahely bizonytalansága, a kiszámíthatatlanság tekinthető a legsúlyosabb veszélyeztető faktornak. Az aktív férfiak tekintetében egyébként is megfigyelhető, hogy a túl sok munka jelentős kockázati tényezőként számít, főleg, ha például hétvégén is dolgozni kell, továbbá az is, ha a családi jövedelem tartósan alacsony. Ugyanakkor egy stabil házastárs jelentős védőfaktorként is számíthat egy férfi esetében, hiszen a férfiak lelke is nagyban igényli a bizalmon alapuló kapcsolatok tartós kialakítását. A nők esetében a kutatások szerint a munkahelyi légkör, a kollégák támogatásának hiánya, az egyre gyakoribb és indokolatlan ellenségeskedés, valamint a toxikus rivalizálás vezethet az esetek döntő többségénél szív- és érrendszeri megbetegedések miatt bekövetkezett halálához. Egyebek mellett mindkét nem esetében kimutathatók a munkahelyi stressz következtében önkárosító magatartásformák, így például a dohányzás, az alkoholizmus és a különböző kábítószeres fogyasztása is. Mindezek következtében önértékelési zavarok, a teljesítmény eltérő határfokú változásai jelentkezhetnek, valamint igen gyakoriak a magas vérnyomás, az idegösszeomlás és a gyomorfekély okai-ként megjelenő pszichoszomatikus megbetegedések is. Más országokban, így például Angliában a hatékony munkahelyi egészségfejlesztő programok mechanizmusai mentén felelősségre is vonják a vezetőket: számos per indult el ellenük amiatt, hogy megnövekedett a szorongással, depresszióval küzdő munkavállalók aránya.⁷

A munkahelyi stressz folyamatában megnyilvánuló stressz alapvetően négy, jól azonosítható elemet tartalmaz. Egyrészt a stresszort, amely mindig valamilyen terhelést, stresszforrást jelent az egyén számára akár külső, akár belső tényezők mentén. Másrészt az értékelést, amely világosan lehatárolja a jó és a rossz dolgokat. Harmadrészt a coping, megküzdési folyamatokat, vagyis azon mechanizmusokat, amelyek segítségével képes legyen a kontroll-

6 Körei László, *Munkahelyi és szervezeti mentálhigiéne. Teoretikus és praktikus megközelítések* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2023), 147.

7 Kopp Mária (szerk.), *Magyar lelkiállapot. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban* (Budapest: Semmelweis Kiadó, 2008), 78.

ra. A negyedik elem ebben a folyamatban az a releváns eredmény, amelyet a stressz testi, lelki és kapcsolati szinteken is képes volt előidézni.⁸

A munkavállalók jelentős életterének számít a munkakörnyezet, amelynek olyan funkciója is van, mellyel képes hozzájárulni a körülményekkel és az étellel való elégedettséghez is. A teljes munkaidőben dolgozók egészsége és fizikai állapota, kondíciója tartósabbá tud válni, ha támogató az a munkakörnyezet, amelyben az egyén teljesít. Ennek negatív tényezői azonban romlást, gyorsabb hanyatlást is képesek előidézni.⁹

A munkahelyi jóllét számos összefüggésben feltételezi az elégedettséget és a distressztől mentes állapotot is. Az egyén munkájából és teljesítményéből fakadó szakmai elismerés és siker a jóllét igen fontos komponense. A fenntartható és teljességgel átélt munkavégzés optimális hatással van a munkavállalók egyéni jóllét érzetére, a szubjektív jóllét állapotára. A társas támasz, a szociális jóllét érzete, a megfelelő munkakörnyezet, az erős munkamotiváció, az autonómia igénye és megléte, az egyéni teljesítmény megfelelő elismerése, a káros stressztől és feszültségektől is mentes munkahely is mind kedvező hatással bírnak az egyén jóllétének érzetére, valamint annak fenntartható körülményeire.¹⁰

A munkahelyi mentálhigiéné felől közelítve is igen jelentős faktornak számító pszichológiai immunrendszer leírható az individuum megküzdési forrásainak személyiségtényezőjeként is. Képessé teszi az egyént arra, hogy a tartós stresszt elviselje, illetve úgy küzdjön meg mindeközben a különböző fenyegető tényezőkkel, hogy mindez a folyamat ne hátráltassa működési hatékonyságát, fejlődési lehetőségeit, továbbá képes legyen megtartani személyiségének integritását is. Egy komplex kognitív eszközrendszer, a coping potenciál vagy protektív dimenziók jelentik a személyiség pszichológiai immunrendszerét, melynek markáns faktorai a következők: lelki edzettség, optimizmus, kontrollképesség, koherencia érzék, optimizmus. Ezen folyamatok megteremtése egyéni és közösségi szinten is a munkahelyi mentálhigiénés törekvések jelentős céljaihoz tartozik.¹¹

Napjaink dolgozóinak stabil lelki erőforrásra van szükségük, hogy a szak-

8 Bagdy Emőke, *Pszichofitness – kacagás, kocogás, lazítás*, (Budapest: Animula Kiadó, 2008), 27.

9 Ross Catherine és Mirowsky John, Does Employment Affect Health?, *Journal of Health and Social Behavior*, 36:3 (1995): 55.

10 Waddell Gordon és Kim Burton, *Is work good for your health and well-being?* (London: TSO, 2006), 19.

11 Oláh Attila, *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei* (Budapest, ELTE Trefort Kiadó, 2005), 77.

mai életben a még hosszabb aktív életkort eredményesen töltsék el: magas követelményeket támasztanak a mobilitás iránt, egyre sűrűbb a munkabeosztás, és a megszokott munkaviszonyok száma egyre nő. Azok a vállalatok, amelyek magasan képzett és terhelhető, hosszú évek tapasztalatával megszerzett speciális ismeretekkel bíró munkavállalókkal rendelkeznek, egyre előnyösebbnek tartják az egészségesen kialakított munkahelyeket. Ezekhez tartoznak a kedvező keretfeltételek a munka és a magánélet egyensúlyának sikeres megvalósítására, vagy a munka és a gondozás összeegyeztetésének támogatására.¹²

„Az egészségfejlesztés az a folyamat, amely módot ad az embereknek, közösségeknek, egészségük fokozottabb kézbe tartására és tökéletesítésére.”¹³

Egészségfejlesztési törekvéseink nemzeti keretek mentén történő szabályozása törvényi szinten is megjelenik. „Az egészségfejlesztés az a folyamat, amely során az egyén növeli jártasságát saját egészségének javítása érdekében. Az egészségfejlesztés a lakosság egészséggel kapcsolatos ismereteinek bővítésére, az egészséges magatartásra, az egészséget veszélyeztető ártalmak és megbetegedések megelőzésére irányuló tevékenység.”¹⁴

Az egészség elérése és megtartása nemcsak az egészségügy feladata, hanem igényli az egyén és a társadalom aktív közreműködését is. A prevenció szempontjából az elsődleges megelőzés az egészség általános védelmét foglalja magában, a rizikótényezők kontrollját, az egészséggel összefüggő káros életmódbeli tényezők csökkentését, és az egészségtudatos viselkedés elősegítését. Módszerei: információközlés, érzelmi nevelés, társas hatás megközelítés. mindennapi készségfejlesztő programok.¹⁵

Egyének felől, de a szűkebb és tágabb értelemben vett közösségek irányába is elengedhetetlen a folyamatos cselekvés, aktivitás, melynek segítségével az úgynevezett tanult tehetetlenség átfordítható lenne egy igazán aktivitást mutató, tanult cselekvő magatartásba, s ennek eredményeként egyének, közösségek és szervezetek aktívan képesek lehetnének arra, hogy felelősséget vállaljanak helyzetük alakításáért.¹⁶

12 Diener Eunkook, „Subjective well-being”, *American Psychologist* 55 (2000): 16.

13 WHO, *Ottawai Egészségfejlesztési Charta*, (Ottawa: WHO, 1986).

14 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, 37.§.

15 Ihász Ferenc, *Egészségnevelés, Egészségmegőrzés-prevenció. A terheléstelettan alapjai* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2018), 64.

16 Szabó-Tóth Kinga, Megküzdési stratégiák és reziliencia kritikus helyzetekben – egyéni, közösségi és társadalmi szinten, in Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára, szerk. Fazekas Csaba (Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2023), 375.

3. Munkahelyi jelenségek

A munkahelyi egészségfejlesztés a munkaadók, a munkavállalók és a társadalom valamennyi olyan közös tevékenységét jelenti, amely fókuszáltan a munkahelyi egészség és jól-lét javítására irányul. A cél eléréséhez három eszközrendszer együttes alkalmazása szükséges: a munkaszervezet javítása, az aktív dolgozói részvétel biztosítása és támogatása, valamint az egyén kompetenciáinak erősítése.¹⁷

Az elmúlt évek, évtizedek óta a munka világa olyannyira intenzív módon, óriási sebességgel alakul át, hogy mindezen folyamatok kihatnak a munkavállalók személyes egészségére, így hatványozottan érintik a munkahelyek, szervezetek és különféle vállalatok szféráját is. Napjainkban a peremfeltételek között leginkább a globális trendek hatásait, különös tekintettel az információs technológiák óriási arányban történő térhódítását említik, de nem lehet perifériára sorolni természetesen az időkényszert, a létszámcsökkenést, a foglalkoztatás módozatainak változásaiból alakuló tendenciákat, a munkaerő idősödését, s egyéb alternatív szolgáltatások térhódításait sem. Mindezen folyamatoknak csupán az egészséges, kvalifikált és kellően motivált munkaerő képes megfelelni.

Mára a munkához való hozzáállás, így a munkafolyamat jelentősége is módosulásokon ment keresztül. A legtöbb egyén manapság a munkára nem kizárólag jövedelemforrásként tekint, hanem a munkahelyén meglévő szociális kapcsolatok jelentősége is döntő választás számára. A munkahely miliője tehát nagyban képes befolyásolni az egyéni jól-létünket és az ember egészségét is. Egyrészt azért, mert jelenléti forma esetén itt tölti el éber óráinak igen jelentős részét az egyén, másrészt olyan impulzusok is érik, amelyek egyéjszegtudatosabbá és minőségibb életmód megélésének kialakítása irányába is orientálhatják.¹⁸

Napjainkban a munkahelyi egészségfejlesztés egyik alappillére, hogy a munkahelyen is megjelenő stresszt előidéző különféle tényezőket képesek legyünk megfelelő technikákkal kiszűrni. A stressz megközelítése kétirányú: a pozitív eustressz számít a jó stressznek, a distressz pedig a negatív stresszt, s annak hatásait jelöli. A pozitív faktor képes számos optimális folyamatot beindítani, míg a negatív stressz akkor lép fel, ha a stressz kiváltó tényezővel való coping során nincs lehetőség a meglévő képességek felhasználá-

17 ENWHP: European Network for Workplace Health Promotion (work meeting), 1997.

18 Ewles Linda és Simnett Ina, *Egészségfejlesztés* (Budapest: Medicina Könyvkiadó, 1999), 35.

sára, esetlegesen újak szerzésére, s mindez hosszú távon testi-lelki tünetek megjelenésével, a folyamatok súlyosbodásával is járhat. Az emberi szervezet stresszorokra adott válaszreakcióit három szakaszra lehet bontani. Vészreakcióként az ártalmas behatolás tudatosulását is kísérheti; az ellenállás szakaszában a stresszt megelőző állapothoz képest magasabb funkcionális szintre emelkedhet a szervezet; a kimerülés fázisában a stresszor folyamatos hatásai közepette képtelenné válik a további megküzdésre. A munkahelyi és szervezeten belüli stressz forrásai a következők lehetnek:

- szerep-kétértelműség;
- folyamatos nyomás;
- a munkatársak elszigetelése; a státusz elvesztésétől való félelem;
- a nem megfelelő munkakörnyezet;
- folyamatos nyomás az egyenlőtlenségek miatt;
- a vezető-munkatársak közötti viszonyból fakadó tényezők;
- ésszerűtlen rivalizálás;
- a kényszerű nyomásgyakorlások elfogadása;
- a munkatársak támogatásának hiánya.¹⁹

A munkahelyi egészségfejlesztésnek mind a magánéleti, mind pedig a konkrét, munkahelyi és szervezeti szférára is hatásai vannak, azonban a privát szféra maximális tisztelete is elengedhetetlen még akkor is, ha az onnan behozott bizonyos jelenségek kivetülnek a munkavégzés vertikumára. Bizonyos vállalatoknál egy esetlegesen kiégett munkaerő egyre kevesebb teljesítményt képes nyújtani a munkájában, így szükségessé válik, hogy a jelentkező többletterheket valaki átvegye. Ha ezt tartósan nehezen bírják a munkatársak, akkor sajnos beindulhat egy olyan láncreakció a kollektíván belül, melynek következményei súlyossá válhatnak. Az ellenintézkedések meghozatalára ennek megfelelően vállalati szinten kerülhet sor. Bizonyos munkahelyek időközben pedig képessé válnak arra, hogy számos olyan szolgáltatást is biztosítsanak, amelyek katalizálják a munkahelyi egészségfejlesztést: a műszakok rövidítésével, több vagy hosszabb szünetek beépítésével, a nyári szabadságok kedvező kialakításával, akár az úgynevezett sabbatical (fél-egy éves fizetett vagy fizetetlen szabadság, gyakran kreatív feltöltődésre fordítással stb.), részmunkaidős munkavégzés, teljesítmény-visszacsatolás, több lehetőség megadása a munkahelyi autonómiára, a munkahely bizton-

¹⁹ Helman Cecil, *Kultúra, egészség és betegség* (Budapest: Melania Könyvkiadó Kft., 1997), 89.

ságának garanciális elemei, különböző fejlesztő és támogató célzatú folyamat, mint például szupervízió, coaching, tréning és mentálhigiénés fejlesztés felkínálása.²⁰

Releváns érvek a mentális egészség és jóllét munkahelyi támogatása mellett:

1. Európa- szerte növekvő tendenciát mutatnak a mentális egészséggel összefüggő problémák és megbetegedések arányai.
2. A mentális egészséggel is összefüggést mutató munkahelyi hiányzás költségei jóval magasabbak, mint egyéb betegségek okozta költségek.
3. A rossz mentális állapot miatti távollét legtöbbször huzamosabb ideig tart, mint például más egészségi állapot miatti távollét.
4. Fokozottabb distresszt és több mentális egészségügyi problémát is előidézhetnek a munka jellegéből fakadó hirtelen változások.
5. A jó munkahely az optimális mentális egészség támogatásához jelentősen hasznos környezetet képes teremteni.
6. A megfelelő minőségű munka elősegíti a jóllétet egyén és közösség szintjén, így a kedvező mentális egészségi állapothoz is hozzájárul.
7. A folyamatosan változó jogszabályi környezetben is önálló jogszabály írja elő a munkahelyi pszichoszociális kockázatok kezelését.
8. A mentális egészség és jóllét támogatását szolgáló munkahelyi intervenciók segítik a munkáltatót abban, hogy teljesítse a társadalmi szerződés elveit.
9. A munkába való visszatérés irányítása számos országban munkáltatói felelősség, de egyértelműen szolgálja az ő előnyét is.
10. A mentális egészség és jóllét javítását szolgáló, az egyént célzó beavatkozások kimutatható módon költséghatékonyak bizonyulnak.²¹

Résztvevői megfigyeléseim és empirikus élményeim alapján is állíthatom, hogy a munkahelyi, szervezeti struktúrákban elengedhetetlenül fontossá vált, hogy a 21. századi terhek, kihívások és hatások, a sokszor hektikusan változó mechanizmusok eredőjében a munkavállalók lelki egészségére ne csupán önmaguk, hanem az adott munkahely működési folyamatai is támogató módon hassanak.

²⁰ Wellensiek Sylvia Kéré, *Reziliencia-tréning* (Miskolc: Z-Press Kiadó, 2014), 118.

²¹ Wynne Richard (szerk.), *A mentális egészség támogatása a munkahelyen* (Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, Foglalkoztatási, a Szociális Ügyek és a Társadalmi Befogadás Főigazgatósága, 2017), 20.

A lelki egészség egyik lehetséges gyakorlati értelmezését jól illusztrálja a lelki egészség képlete, amely a következőképpen alakul MacDonald és O'Hara felosztása alapján:

- + jóminőségű környezet + önbecsülés + érzelmi érettség + önmagával
bánni tudás + támogatás
- lepusztult környezet – érzelmi visszaélés – érzelmi elhanyagolás – distressz – kizsákmányolás²²

Egyéni és szervezeti, munkahelyi mentálhigiénés konzultációim során szerzett tapasztalataim alapján is állíthatom, hogy a lelki egészség képletének tudatos alkalmazása, egyéni, páros és csoportos formában történő alkalmazása bizonyos visszajelző folyamatok, érzékenyítő alkalmak során komoly és hatékony egészségfejlesztési célokat is szolgálhat. A számlálói faktorban lévő pozitív elemek fokozatos növelésével, s ezzel párhuzamosan a nevezői faktorban lévő negatív elemek folyamatos csökkenésével a lelki egészség fejlesztéséért és fenntartásáért nagyon sokat tehetünk, ezáltal munkahelyi egészségfejlesztési folyamatokat is támogathatunk.

Hivatásszemélyiségről akkor beszélhetünk, ha a pályáján lévő egyén a hivatásra megéri. Egyébként érlelhető és alkalmassá is tehető rá úgy általában az ember személyisége, ezért a hivatásszemélyiség megközelítésnek van szakmai létjogosultsága teoretikus és praktikus megközelítésből egyaránt. A hivatás-érzést valójában az önkiterjesztésből lehet autentikus módon levezetni, melynek legfontosabb alapjai az odaadás és a szeretet. Vagyis, hogy az vagyok, amit szeretek, ami hozzám tartozik, s amit képes vagyok magamból embertársaim felé is átadni. Mindazt szeretem és tisztetem, aminek odaszánom magamat. Eközben odaadom magam egy személynek, egy feladatnak, egy ügynek. Magamból adom át és terjesztem ki mindazt, ami az enyém is, s ezek által az impulzusok által én is többé, gazdagabbá válhatok. Mindezek az érzések és élmények együtt jelennek meg a hivatásérzésben, hivatástudatban, amelyben a pusztá kenyerkeresési mechanizmuson túl erőteljesen jelenik meg a szeretet és az odaadás is.²³

Szervezeti keretek között ahhoz, hogy a munkavállaló hivatásérzése fenntartható módon megvalósuljon, elengedhetetlenül fontos, ha az adott

22 MacDonald Glenn és Kate O'Hara, „A lelki egészség tíz alapeleme. A lelki egészség fejlesztése és károsítása”, *Szenvedélybetegségek*, 5:6 (1997): 42.

23 Bagdy Emőke, Hivatás és személyiség, in A pedagógus hivatásszemélyisége, szerk. Bagdy Emőke (Debrecen: KLTE Pszichológia Intézet, 1996), 88.

munkahelyen, szervezetben mind önmaga, mind pedig a többi munkatárs tudatosan odafigyel például a kiegészítési prevenciójára. Mindebben az alábbi területek emelhetők ki:

- a valóság elfogadása;
- folyamatos erőforrásgyűjtés;
- az önmegértés szükségessége;
- az időtől való folyamatos függetlenedés;
- az önbizonyosság;
- a tartós elégedettség;
- a stressztolerancia;
- a megfelelő érzelmi kompetencia;
- a helyzettolerancia;
- a szerepbiztonság.²⁴

Nézőpontom alapján ezeken a faktorokon folyamatosan kell dolgozunk, mind önmagunk, mind pedig környezetünk érdekében, s másokat is motiválni szükséges abban, hogy időben észrevegye a figyelmeztető jeleket. Mindehhez a nyitottság és a kölcsönös bizalom elengedhetetlenül fontos értékek, valamint a megfelelő önreflexió és reflexió készségek folyamatos fejlesztése, az erre való emberi igény. Vagyis saját tükrünk és szociális tükreink interakciós jelenléte is segíthet a kép tisztánlátásához.

A hivatásérzés kialakulása a munkatársi elégedettséggel is mutat összefüggéseket.

1. Tudom-e, hogy konkrétan mit is várnak tőlem a munkám során?
2. Rendelkezésemre állnak-e a munkám elvégzéséhez szükséges megfelelő eszközök?
3. Tevékenységem révén minden nap teljesítem-e, amire képes vagyok?
4. Kaptam-e a közelmúltban dicséretet és elismerést a munkámért?
5. A felettesem, vagy más munkatársak érdeklődnek-e irántam, mint ember iránt?
6. Támogatja-e a munkahelyemen bárki az egyéni fejlődésemet?
7. Megvan-e az a benyomásom, hogy számít a véleményem és az elképzelésem a munkahelyemen?
8. A munkahelyem céljai és filozófiája képes számomra megadni azt az érzést, hogy fontos dolgokat csinálok saját munkavégzésem során?

²⁴ Bergner Thomas, *Burnout – a kiegészítési megelőzése 12 lépcsőben* (Miskolc: Z-Press Kiadó, 2015), 27.

9. Kollégáim magas színvonalú és hatásfokú munkavégzésre törekednek?
10. Munkahelyen van-e nagyon jó, erős emberi kötődésű barátom?
11. Előmenetelemről, új céljaimról érdeklődött-e valaki az elmúlt félévben?
12. Van-e lehetőségem fejleszteni magam és új dolgokat is tanulni a munkámban?²⁵

Manapság a munkával való elégedettséghez számos tényező képes érdemben hozzájárulni. Írott és íratlan módon is léteznek olyan szerződési területek, amelyek a munkahely, szervezet és a dolgozó közötti viszonyrendszert képesek optimális módon elősegíteni. Ha a tudás és képesség területére tekintünk, akkor ebben a kontextusban egy adott munkahely, szervezet olyan dolgozót keres, aki megfelelő tudással és képességekkel rendelkezik a hatékony munkavégzéshez, s a dolgozó erőforrásai ezen a helyen jól tudnak hasznosulni. A személyiség és motiváció területét érintve elmondható, hogy a fogadó munkahely is abban érdekelt, hogy a munkavállaló maradéktalanul szolgálja a szervezeti érdekeket, így a dolgozó is olyan helyen szeretné végezni a munkáját, ahol az érdeklődésének megfelelő tevékenységéért státust, elismerést és felelősséget is kaphat.

Mindezek vonatkozásában képes elfogadni a szervezet céljait, alapvető értékeit és érdekeit is, s ezek nem állnak éles kontrasztban a sajátjával. Erősödik a hivatásérzés és folyamatosan fejlődik a hivatásszemélyiség azoknál a dolgozóknál, ahol magas színvonalon működik a gyakorlatban a munka változatossága, érdekessége és értékessége, folyamatosnak mondható a visszajelzések rendszere, s az autonómia foka is megfelel a dolgozó számára. Mindeközben, ha képes arra, hogy produkálja az elvárt teljesítményt, jól reagál az ösztönzési rendszer által jelzett munkahelyi, szervezeti célokra, akkor ő maga is úgy érezheti, hogy erőfeszítéseivel arányos juttatásokban részesül az igazságos és számára is legitim vezetőktől.²⁶

Strukturális szituációban is a reziliens emberek folyamatosan keresik megfelelő mozgásterüket, így a munkával kapcsolatos erőforrásaiknak van egy bizonyos igényszintje. Az adott munkahelyi, szervezeti közegben a cse-

25 Buckingham Marcus és Hoffman Curt, *Erfolgreiche Führunggegenalle Regeln* (Frankfurt: Campus-Verlag, 2002), 102.

26 Klein Balázs és Klein Sándor, *A szervezet lelke, Pszichológia a munka világában III* (Budapest: EDGE 2000 Kiadó, 2020), 236.

lekvő szándék, a megfelelő egészség-menedzsment, a támogató vezetési és vállalati kultúra, továbbá a hatékonyan működő és minőségileg is megvalósuló kommunikációs folyamatok nagyban meghatározzák azt, hogy milyen irányba alakul a dolgozók lelki egészsége és aktivitása. Rugalmas munkavállalóként jól teljesíteni azt is jelenti, hogy az egyén a gondolkodás- és magatartásformák széles skáláján igyekszik játszani. Ebben ott van a kellő bátorság és erő a cselekvéshez, sokszor az ellenszelek elfogadása is, a kudarcok átértékelése, valamint a súlyos csalódások utáni újrakezdés. Nem az áldozatszerepben való reménytelenség érzése, hanem az újabb cselekvéshez való mozgáster visszaszerzése foglalkoztatja a reziliens embereket.²⁷

Összegzés

A tanulmány a téma hazai és nemzetközi szinten is relevanciával bíró szakirodalmának áttekintése mentén kívánta feldolgozni a munkahelyi egészségfejlesztéssel összefüggő szakmai területek különböző aspektusait. Mindezzel párhuzamosan szemléleti és tapasztalati jelenségek összegzésével is kirajzolódik az a komplex kép, amely a munkahelyi egészségfejlesztés holisztus megközelítése mentén ragadható meg. A jelenlegi helyzet javítását célzó intervenciók holisztikus megközelítése révén, a preventív szemlélet jegyében lehet arra esélyünk, hogy a munkahelyi egészségfejlesztés során megvalósított lépések a folyamatos érzékenyítés, szemléletformálás és a jó gyakorlatok implementációi révén eredményesen járuljanak hozzá egyének és közösségek szervezeti jóllétének kiteljesítéséhez. A WHO ajánlásai által is megfogalmazott, munkahelyi mentális egészségfejlesztést és jóllétet támogató ajánlások hatékony átvétele, szervezeti kereteken belül történő proaktív alkalmazása pozitív elmozdulást is indukálhat a jelenlegi helyzetből. Nézőpontom szerint a munkahelyi egészségfejlesztés eredményessége, optimális hatásfokának elérése a hatékony cselekvésorientációban rejlik, amely nem csupán a felismerési folyamatokban, hanem átfogó ágazatközi, közpolitikai döntések meghozatala révén lehet képes igazán erősíteni az egészségfejlesztés különböző működésmódjait.

²⁷ Wellensiek Sylvia Kéré, *Reziliencia-tréning* (Miskolc: Z-Press Kiadó, 2014), 22.

Bibliográfia

- Bagdy Emőke. Hivatás és személyiség. In A pedagógus hivatásszemélyisége. Szerk. Bagdy Emőke (Debrecen: KLTE Pszichológia Intézet, 1996).
- Bagdy Emőke. *Pszichofitness – kacagás, kocogás, lazítás* (Budapest: Animula Kiadó, 2008).
- Barabásné Kárpáti Dóra. Olajos Judit és Körei László. Az egészségfejlesztés lehetőségei a felsőoktatásban. In Tudomány: út a világ megismeréséhez. Szerk. Rusinné Fedor Anita (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2023).
- Bergner Thomas. *Burnout – a kiégés megelőzése 12 lépcsőben* (Miskolc: Z-Press Kiadó, 2015).
- Buckingham Marcus és Hoffman Curt. *Erfolgreiche Führunggegenalle Regeln* (Frankfurt: Campus-Verlag, 2002).
- Diener Eunkook. „Subjective well-being”. *American Psychologist* 55 (2000).
- ENWHP: European Network for Workplace Health Promotion (work meeting), 1997.
- Ewles Linda és Simnett Ina. *Egészségfejlesztés* (Budapest: Medicina Könyvkiadó, 1999).
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről. 37§.
- Helman Cecil. *Kultúra, egészség és betegség* (Budapest: Melania Könyvkiadó Kft., 1997).
- Ihász Ferenc. *Egészségnevelés, Egészségmegőrzés-prevenció. A terhelésélettan alapjai* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2018).
- Klein Balázs és Klein Sándor. *A szervezet lelke. Pszichológia a munka világában III* (Budapest: EDGE 2000 Kiadó, 2020).
- Kopp Mária (szerk.). *Magyar lelkiállapot. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban* (Budapest: Semmelweis Kiadó, 2008).
- Körei László. *Munkahelyi és szervezeti mentálhigiéné. Teoretikus és praktikus megközelítések* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2023).
- Kun Ágota. Mentális egészség és egészségmagatartás a társas tényezők tükrében. In A mentális egészséget és egészségmagatartást befolyásoló tényezők. Szerk. Münnich Ákos (Debrecen: Didakt Kiadó, 2005).
- MacDonald Glenn és Kate O’Hara. „A lelki egészség tíz alapeleme. A lelki egészség fejlesztése és károsítása”. *Szenvedélybetegségek*. 5:6 (1997).
- Oláh Attila. *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei* (Budapest, ELTE Trefort Kiadó, 2005).

Ross Catherine és Mirowsky John. Does Employment Affect Health?.

Journal of Health and Social Behavior. 36:3 (1995).

Szabó-Tóth Kinga. Megküzdési stratégiák és reziliencia kritikus

helyzetekben – egyéni, közösségi és társadalmi szinten. In Ünnepi

tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára. Szerk. Fazekas Csaba

(Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsészeti-és Társadalomtudományi Kar,

2023).

Waddell Gordon és Kim Burton. *Is work good for your health and well-*

being? (London: TSO, 2006).

Wellensiek Sylvia Kéré. *Reziliencia-tréning* (Miskolc: Z-Press Kiadó, 2014).

Wynne Richard (szerk.). *A mentális egészség támogatása a munkahelyen*

(Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, Foglalkoztatási, a

Szociális Ügyek és a Társadalmi Befogadás Főigazgatósága, 2017).

WHO. *Ottawai Egészségfejlesztési Charta.* (Ottawa: WHO, 1986).

WHO. *Strengthening Mental Health Promotion* (Geneva: WHO, 2001).

BARABÁSNÉ KÁRPÁTI DÓRA – OLAJOS JUDIT

NYÍREGYHÁZI EGYETEM

Káros életmódbeli szokások vizsgálata egyetemi hallgatók körében

I. Bevezetés

Napjainkban már közzismert tény, hogy az életmód nagyobb hatást gyakorol egészségi állapotunkra, mint a genetikai tényezők. Az egészségügyi ellátás hatalmas fejlődésen ment keresztül az utóbbi évtizedekben. A civilizációs betegségek előfordulása jelentősen megemelkedett, ami jórészt megváltozott életmódunk következménye. A mozgásszegény életmód, az egészségtelen táplálkozás, a stressz, a káros szenvedélyek számos komoly betegség okozói lettek.

A hazai irányvonalak a fiatalok egészségmagatartása terén igen kedvezőtelnek. Napjainkban jellemző az egészségre káros, ún. kockázati magatartások elterjedése. Közzismert tény, hogy a fiatalok egyre korábban kezdenek el dohányozni. Az alkoholfogyasztást és a dohányzást a társas élet elmaradhatatlan kellékeinek tekintik, egyre elfogadottabb közöttük, hogy a drogok az unalom és a stressz elűzésének alkalmas eszközei.

Az egészséges életmód kialakításához nagyon fontos szempont az egészségtudatosság megfelelő formálása, azaz magatartásunk kontrollálásának az a formája, amikor az egészségünket hosszabb távon meghatározó döntéseket hozunk. Az igazi tudatosság azt jelenti, hogy készen állunk olyan döntéseket hozni, amelyek lemondással járnak, de hosszú távon megtérülnek. Az egészségtudatosság tehát megkívánja a káros hatások felismerését és kiküszöbölését. Az egyén számára mindig fontos döntés, hogy tudja-e vállalni az életmódváltással járó kihívásokat.

Az egészségtudatos magatartás kialakítása során az egyén döntéseiben fontosnak tartja és érvényesíti egészség-szempontjait saját maga és környezete érdekében, valamint szokásainak tudatos kontrollálásával (pl. egészséges

táplálkozás, testmozgás, egészségkárosító magatartások és káros szenvedélyek kerülése) tevékenyen részt vesz egészségének fejlesztésében.

A fiatal korosztály egészségtudatos életvitelének kialakításában, az egészséges ifjúság formálása szempontjából nagy jelentőségűek a megelőző programok. Ezek megvalósításához nélkülözhetetlen a fiatalok folyamatos bevonása a döntés-előkészítő és megvalósítási folyamatokba. Átfogó, nem akció jellegű egészségfejlesztési programokra, egészségtervek kidolgozására, értékelésére és az eredmények bemutatására van szükség. A modell programok elindítása, értékelés utáni széleskörű elterjesztése, a fiatal korosztály, valamint a velük foglalkozók egészségének fejlesztése, és az ehhez szükséges feltételek kialakítása érdekében megkerülhetetlen.

2. Irodalmi áttekintés

2.1. Deviáns viselkedés

Minden társadalmi együttélés feltétele, hogy a társadalmi közösség tagjai megtartsanak bizonyos normákat. Ha ilyen normák nem lennének, vagy ha azokat a közösség tagjainak jelentős része nem tartaná be, a társadalmi együttélés lehetetlenné válna. Az emberek társadalmi együttélése ugyanis azért lehetséges, mert nagy többségük alkalmazkodik az adott társadalomban elfogadott normákhoz. Ugyanakkor minden társadalomban előfordul, hogy egyes tagjai ezeket a normákat megszegik. A normamegszegést nevezik devianciának, a normaszegő viselkedést deviáns viselkedésnek.¹

A deviáns magatartásformák kutatása a modern társadalomtudományi gondolkodás kezdetei óta foglalkoztatja az érintett tudományág művelőit. A különböző elnevezések alatt (deviáció, szociálpatológia, társadalmi problémák, beilleszkedési zavarok stb.) napjainkra egyre nehezebben áttekinthető elméleti és empirikus ismeretanyag halmozódott fel a deviáns jelenségek természetéről, és a velük kapcsolatos megelőzési, kezelési technikákról. Mindemellett leszögezhetjük, hogy mindmáig nem áll rendelkezésünkre egységes elméleti, értelmezési modell a deviáns magatartásformák társadalmi és egyéni keletkezésének és befolyásolásának sajátosságairól. Ennek a legfontosabb oka, hogy a deviáns viselkedésformák rendkívül összetett és

1 Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, 2. javított és bővített kiadás (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 598-627.

bonyolult oksági hálózatba illeszkednek.²

Deviáns viselkedésnek azokat a viselkedéseket nevezzük, amelyek eltérnek az adott társadalomban elfogadott normáktól. De az, hogy valamely viselkedés deviánsnak minősül-e, társadalmanként és korszakonként változhat. A mai magyar társadalomban deviáns viselkedésnek tekintjük a bűnözést, az öngyilkosságot, az alkoholizmust, a kábítószer-fogyasztást és a lelki betegségeket.³

A szociológia tudományában szinte születésétől fogva érvényesült az a felfogás, hogy ezeknek a normaszegő viselkedéseknek van valamilyen közös sajátosságuk, ezért azokat mindig együtt tárgyalják. Kezdetben mindegyiket a társadalom betegségének tüneteként kezelték, és ezért az egész jelenségekört szociálpatológiának nevezték. Később a társadalmi problémák gyűjtőfogalmát vezették be, és ezzel kívánták hangsúlyozni, hogy az adott társadalomban problematikusoknak tekintik őket. Végül a deviáns viselkedés fogalmát használták, és ezzel azt a sajátosságot emelték ki, hogy ezek eltérnek az adott társadalomban elfogadott normáktól. Ebben a gondolatban az is benne foglaltatik, hogy ezek a normák társadalmanként eltérőek lehetnek, és korszakonként változnak, és hogy a deviancia nem mindig szükségképpen káros a társadalom egésze számára. Minden társadalomban előfordul deviancia, teljes megszüntetése azonban nem lehetséges, de ugyanakkor nem is kívánatos, mert a teljes konformitás a társadalom megmerevedését, változásra, újjátásra való képtelenségét okozná. A szociológia továbbá arra ösztönöz, hogy minden egyes deviáns viselkedésfajta okait és következményeit alaposan és tárgyilagosan elemezzük, és elfogadjuk, hogy bizonyos mennyiségű devianciával együtt kell élni a társadalomban, hiszen nincsen társadalom deviancia nélkül.⁴

Kérdés, hogy milyen fajtájú és súlyosságú normaszegést tekintünk deviáns viselkedésnek. Azt mondhatjuk, hogy azt a normaszegő viselkedést tekintjük deviáns viselkedésnek, amely az egyén és a társadalom számára káros, vagy súlyosan káros.

2 Andorka Rudolf, Buda Béla és Cseh-Szombathy László, *A deviáns viselkedés szociológiája* (Budapest: Gondolat, 1974), 11-12.

3 Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, 2. javított és bővített kiadás (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 598-627.

4 Giddens Anthony, *Szociológia* (Budapest: Osiris Kiadó, 2008), 611-649.

2.2. Elméletek a deviáns viselkedésről

A deviancia okaira vonatkozóan szociológiai, biológiai, pszichológiai és közgazdaságtani elméletek születtek.

A *szociológiai elméletek* közös jellemzője, hogy a deviáns viselkedés társadalmi gyakoriságának magyarázatát keresik, a társadalomban gyökerező okokat kívánják feltárni. Ez a szemlélet fontos következményekkel jár, ugyanis azt sugallja, hogy nemcsak az egyént kell megváltoztatni, hanem a társadalomban kell a túlzott devianciát csökkenteni.

Anómia-elmélet: a szociológiai elméletek szerint a deviáns viselkedés a társadalom értékrendszerbeli zavarára, anómiás állapotára utal, mely a társadalom szerkezetében kialakult egyenlőtlenségek miatt jön létre. Eszerint az anómia a társadalmi normák meggyöngyült állapota. Az elmélet szerint a gyors társadalmi változások akut feszültséghelyzeteket teremtenek, növelik a szocializációs zavarok gyakoriságát, általában norma- és értékzavart, válságot okoznak, ezt nevezhetjük anómiás állapotnak, amelyben gyakoribb a deviáns viselkedés, pl. a kábítószer-használó deviáns viselkedésű, aki céljait a társadalmi normák megsértésével éri el.

Kulturális elmélet: a kulturális elméletek szerint azokban a társadalmakban gyakoribb valamely deviáns viselkedésforma, amelyek azt engedélyezik, vagy hallgatólagosan elfogadják, kevésbé szigorúan szabályozzák, korlátozzák. Például az egyes kábítószeres és az alkohol fogyasztása egyes társadalmakban nem minősül deviáns viselkedésnek, más társadalmakban viszont igen.

Minősítési elmélet: az 1960-as években jelent meg a minősítési elmélet. Goffman nevéhez fűződik. Ezen elmélet szerint nem magán a viselkedésen *műlik a deviancia*, hanem azon, hogy a társadalom vagy egyes intézmények (rendőrség, bíróság, pszichiátriai intézmény) *annak tartják*. Ezt nevezte Goffman (1963) „stigmának”, vagyis megbélyegzésnek: akire rásütötték a stigmát, az nem tud tőle szabadulni.⁵

A *biológiai elméletek* az egyén biológiai, antropológiai tényezőinek befolyását előtérbe helyező álláspontok. A biológiai elméletek a betegségre való fokozott hajlamot, azaz genetikus tényezőket feltételeznek. Gyakori az egyik szülő alkoholizmusa, vagy más krónikus betegsége. Tehát a családon belüli deviancia, illetve a káros fogyasztási szokások is növelik a szerfogyasz-

5 Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, 2. javított és bővített kiadás (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 598-627.

tás valószínűségét. Az adatok arra utalnak, hogy a középiskolás fiatalok egy jelentős része „családi” kapcsolatban él az egyes problémás viselkedési formákkal. (pl. cigaretta, rendszeres alkoholfogyasztás, öngyilkossági kísérlet, börtönbüntetés, sok nyugtató, altató szedése, kábítószer használata stb.)⁶

Kutatások igazolják, hogy a meleg családi közösség, a szülők törődése, szeretete és a tekintélytisztelőre alapozó fegyelmezés látványosan csökkentik az antiszociális magatartás kialakulásának esélyét. Másrészt viszont a tekintélyelvű felügyelet, a durva büntetés és a szeretet hiánya áll számos nemkívánatos viselkedésforma hátterében.

A *pszichológiai elméletek* akut feszültséghelyzetekre vagy az egész személyiségfejlődésre helyezik a hangsúlyt. Ha az emberek életében a deviáns magatartás kialakulásához vezető okokat keressük, minden esetben fel lehet fedezni valamilyen akut feszültséghelyzetet.⁷

A deviáns magatartású személy ugyanis a feszültségek szorításában mintegy „belemenekül” a devianciába. Az öngyilkosság esetében a megoldhatatlannak látszó helyzetből való menekülés szándéka egyértelmű. A mértéktelen alkoholfogyasztás motívuma is az alkohol közismert átmeneti feszültség- és szorongásoldó hatásával függ össze. A kábítószer-fogyasztó fiatalok azért csatlakoznak ilyen közösségekhez és nyúlnak kábítószerhez, mert így átmenetileg elfelejtik a családban és az iskolában őket ért kínos élményeket.⁸

A felnőttkori feszültség vagy stressz-elméletek szerint a deviáns viselkedés kialakulása valamilyen stressz-helyzethez kapcsolódik, amelyet a deviánssá váló személy nem tudott elviselni, ezért előle mintegy „belemenekült” a deviáns-veselkedésbe. Ilyen stressz származhat családi konfliktusokból, sikertelenségből, stb. A gyermekek különösen nehezen képesek elviselni ezeket a stressz-helyzeteket.⁹

6 Elekes Zsigmond, *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol-és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007*, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Szakmai Forrás Sorozat (Budapest: L'Harmattan, 2009), 13-29.

7 Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, 2. javított és bővített kiadás. (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 598-627.

8 Elekes Zsigmond, *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol-és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007*, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Szakmai Forrás Sorozat (Budapest: L'Harmattan, 2009), 13-29.

9 Elekes Zsigmond, *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol-és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007*, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Szakmai Forrás Sorozat (Budapest: L'Harmattan, 2009), 13-29.

2.3. Elméleti háttér: Nemzetközi kitekintés

A két legnagyobb figyelmet érdemlő elmélet a szociális kontroll, valamint a szociális tanulás elmélet. Mindkettő mélyen szociológiai indíttatású, ugyanakkor a pszichológia erős befolyását is hordozzák. A kontrollelmélet legtöbb esetben a serdülők családhoz, iskolához, közösségi szervezetekhez, valamint a jövőbeli munkaszerepekhez való kötődésre helyezik a hangsúlyt, mivel ezek a szociális kontroll legjelentősebb külső forrásai, amelyek befolyásolják a fiatalok drogfogyasztásra való hajlamát. A Hirschi-féle kontroll-elmélet az előzőhöz hasonlóan abból indul ki, hogy deviáns viselkedés akkor keletkezik, ha az egyén kapcsolódása a társadalomhoz gyenge vagy megszakad. Elmélete szerint ezek a kötődések határozzák meg mi a deviáns viselkedés, azaz mi a jó, és mi a rossz. Hirschi szerint az ember olyan mértékben morális lény, amilyen mértékben magáévá teszi a társadalom normáit. A kötődés főbb dimenziói: a kapcsolatok (iskola, szülők, kortársak) erőssége, a konvencionális cselekvési formák iránti elkötelezettség, a konvencionális cselekvési formákba fektetett idő és energia, valamint a konvencionális normák iránti elkötelezettség.¹⁰

A szociális tanulás elmélete szerint a deviáns és a konform viselkedés a szocializáció egy-egy változatának eredménye. Bármilyen viselkedési típus kifejlődése és fennmaradása az adott viselkedéssel kapcsolatban várható büntetésektől és jutalmaktól függ. Az egyén személyiségfejlődése során különböző viselkedési mintákat kezdeményez. Azok a viselkedési minta-típusok ismétlődnek, maradnak fenn, amelyeket a környezet kedvezően értékel, folyamatosan megerősít.¹¹ Ennek értelmében a deviáns cselekedeteket az egyén a közvetlen kondicionálás, valamint mások cselekedeteinek utánzása útján tanulja el.

És végezetül fontos kiemelni Engel „bio-pszicho-szociális” modelljét, mely egy komplexebb megközelítést jelent. A modell lényege, hogy bármilyen társadalmi jelenség értelmezésében- beleértve a normasértő cselekedetek tanulmányozását is-a pszichológiai és a szociális megközelítésen kívül a biológiai aspektusnak is érvényesülnie kell. A kémiai addikció ugyanis biológiai, környezeti, kulturális, és szociális hatások következménye.

¹⁰ Giddens Anthony, *Szociológia* (Budapest: Osiris Kiadó, 2008), 611-649.

¹¹ Ackers R. L., M. Krohn M. D., Lanza-Kaduce L. és Radosevich M., „Social Learning and Deviant Behavior: A Specific Test of a General Theory”, *American Sociological Review* 44 (1979): 636-655.

Mindegyik elmélet lényegében a kötődésre helyezi a hangsúlyt, vagyis arra, hogy a deviáns viselkedés kialakulásának oka, hogy az egyén elszakad, elszigetelődik, azaz kapcsolata meglazul az őt körülvevő szocializációs csoportoktól és intézményektől, amelyek a viselkedést szabályozó konvencionális, szilárd érték- és normarendszert közvetítik. A deviáns viselkedés biológiai, szociológiai és pszichológiai tényezők együttes hatásának eredménye.¹²

2.4. Deviancia típusai

Deviáns viselkedésnek azokat a viselkedéseket nevezzük, amelyek az adott társadalomban elfogadott normáktól eltérnek. Ilyenek az *alkoholizmus*, az öngyilkosság, a *lelki betegségek*, a *kábítószer-fogyasztás*, és a *bűnözés*, valamint a *szexuális- és vallási devianciák* is.

A deviancia lehetséges okai között a *gyermekkori szocializáció zavarai*, a *felnőttkori feszültséghelyzetek*, *bizonyos deviáns viselkedések sajátosságai* és az elmúlt évtizedekben a társadalomra kiterjedő *anómia- és elidegenedés válság* kialakulása állhat.

2.5. Protektív tényezők

A káros szenvedélyek kialakulása két ellentétes hatású faktor eredője: a prediktoroké (kockázati tényezők), és a protektoroké (védő tényezők). A prediktorok előre jelzik, „predikálják” az adott veszély közeledtét, olyan kockázati tényezők a fogyasztó életében, amelyek már a fogyasztás kezdete előtt kifejtik hatásukat és predesztinálják a későbbi addiktív vagy nem addiktív magatartást.

Ezzel szemben a protektorok, azaz a védő tényezők csökkentik a káros szenvedélyek és a függőség kialakulásának esélyét, képesek semlegesíteni a kockázati helyzetek negatív hatásait.

Hatásos módszer, ha a káros szenvedélyek helyett valami más célt tűzünk a fiatalok elé (jövőorientáltság, a kreativitás kiélése, a szociális készségek fejlesztése), ami eltérítheti a fiatalokat a drogoktól.

A protektív faktorok közül a legfontosabb az önértékelés, a személyes felelősség érzése és az a meggyőződés, hogy az illető képes véghezvinni az elhatározását, megvalósítani vágyait.¹³

12 Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, 2. javított és bővített kiadás (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 598-627.

13 Bácskai Erika és Gerevich József, *A kortárssegítés tanári kézikönyve* (Vác: Egészséges Ifjúsáért Alapítvány), 139-145.

Dr. Bagdy Emőke szerint a megelőzés kulcskérdése a családi életre nevelés, a mentálhigiénés ismeretek növelése, a pedagógiai segítségnyújtás-melynek alapja a személyes elfogadáson, bizalom előlegezésén alapuló emberi kapcsolat-, amely a társadalmi értékek felé vezető visszatérés járható útján tudja tartani a mélyen magányos, kapcsolatra vágyó fiatal.¹⁴

A szenvedélybetegségek megelőzésének szempontjából meghatározó jelentőségű protektív tényezőket az 1. táblázat szemlélteti.

Az egészségfejlesztés célja a kockázati tényezők szerepének csökkentése és a védő tényezők felerősítése.

A családon belül fontos védőfaktor a szülői támogatás, illetve a szülői kontroll. A kontroll egyfajta szabályozás, amely rendet teremt a fiatalok életében. A kontrollfunkciónál is fontosabb, hogy a gyermek megbeszélhesse szüleivel a problémáit. A kötődés biztonsága a szülő-gyermek kapcsolat minőségének függvénye. A meleg családi közösség, a szülők törődése, szeretete és a tekintélytiszteltre alapozó fegyelmezés látványosan csökkenti a deviáns magatartás előfordulásának esélyét.¹⁵

A szülők mellett fontos szerepet játszik az iskola is, hiszen az ott eltöltött idő a szocializáció során a személyiségfejlődés szempontjából is meghatározó.

A megfelelő iskolai környezet (pl. befogadó társas légkör, segítőkész osztálytársak) és a sikeres alkalmazkodás (iskolai teljesítmény, az iskolai feladatokhoz való optimális hozzáállás, alacsony stressz) a kompetencia és a siker élményét biztosítják. A jó tanulmányi eredmény és az iskolával való elégedettség védőpajzs mindenféle deviancia ellen.¹⁶

Leginkább az iskolai légkörtől függ, hogy egy gyerek szeret-e iskolába járni: minél inkább figyelembe veszi az iskola a tanulók igényeit, annál inkább kedvelik a diákok az iskolát. De éppoly fontos a tanárokhöz való érzelmi viszonyulás is –, minél segítőkészebbnek, és igazságosabbnak találják a diákok a tanárokat, annál jobban szeretik az iskolát.¹⁷

14 Bagdy Emőke, *Családi szocializáció és személyiségzavarok* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1977), Oldalszám. 11-20

15 Brassai László és Pikó Bettina, „Szerhasználat és családi tényezők vizsgálata középiskolásoknál”, *Addiktológia* 4:1 (2005), 5-26.

16 Aszmann Anna, Rózsa Sándor és Németh Ágnes, „A magyar serdülők dohányzása, alkoholfogyasztása, és a pszichoszociális környezet”, *Egészségnevelés* 41 (2000): 177-187.

17 Aszmann Anna, Balogh Ágnes, Kökönyi Gyöngyi, Örkényi Ágnes és Várnai Dóra, „A HB-SC-kutatás bemutatása: az iskolai környezet és az egészség kapcsolatára vonatkozó legfrissebb eredmények”, in *Iskolai egészségpszichológia*, szerk. Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kökönyi Gyöngyi, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, Szakmai Forrás Sorozat, (Budapest: L'Harmattan, 2007), 61-124.

1. táblázat Protektív tényezők¹⁸

Egyéni védő tényezők	- iskolai sikerek, jól fejlett társadalmi és társas készség.
Feladatteljesítés	- az iskolai sikerek, otthon vagy máshol végzett felelős munkavégzés, társadalmilag elfogadott normák és viselkedési elvárások betartása.
A személyes élet fordulópontjainak pozitív felhasználása	- a fordulópontok (pl. iskolaváltás, új szabadidő-tevékenység) sikeres megoldása a szülők és más támogató személyek segítségével.
Biztonságos és támogató személyes kapcsolatrendszer	- segítséget és érzelmi támaszt nyújtó szülők, tanárok, felnőttek, s olyan kortársi környezet, amely gátolja a drogok kipróbálását, és támogatja az iskolai előrehaladást. - az intézményeken belüli segítő kapcsolatok (tanár-diák, diák-diák viszony), valamint az iskolához vagy más társadalmi intézményhez való tartozás érzése.

Számos kutatás bizonyította már a sport és a káros szenvedélyek között fennálló kapcsolatot, de ezek eltérő formában fordulnak elő. Több tanulmány az életmódbeli tényezőket hangsúlyozza, tehát akik számára fontos az egészségük megőrzése (pl. egészségesen táplálkozik, rendszeresen sportol), más területen is törekszik erre, azaz tartózkodik a káros szenvedélyektől.

A kockázati magatartásformák kialakulásában, a minták követésében szerepe van az egyén társas kapcsolatainak, a szülők, a kortársak, a barátok érték- és normarendszerének is.

3. Módszertan

Kutatásunk során kérdőíves felmérést végeztük a Nyíregyházi Egyetem hallgatóinak körében. A kérdezésre 2019 novemberében került sor.¹⁹ Ekkor

¹⁸ Rác József. *A drogkérdésről őszintén* (Budapest: B+V Medical+Tecnical Lap-és Könyvkiadó, 2005), 127-128.

¹⁹ Barabásné Kárpáti Dóra és Olajos Judit, „Egyetemi hallgatók életmód vizsgálata”, *Létünk*, 50:1 (2020): 142-152.

a mintába 114 fő (N=114) nappali és levelező tagozatos sportszakos egyetemi hallgató került.

A kutatásban résztvevő személyek kiválasztása nem véletlenszerűen történt. A kutatáshoz papír alapú, saját összeállítású, önkitöltéses kérdőíves módszert alkalmaztunk. A kérdőív kitöltése kb. 20-25 percet vett igénybe. A kérdőív itemei vizsgálták az általános demográfiai adatokat, az életmód-beli tényezőket (táplálkozási szokások, káros szenvedélyek legális és illegális formái) és a sportolási szokásokat. Jelen tanulmány a káros szenvedélyekre irányuló kérdéseket dolgozza fel.

4. Eredmények

4.1. A minta általános jellemzői

A megkérdezett 114 fő 33,3%-a (38 fő) nő és 66,7%-a (76 fő) férfi. A válaszadók 77,2%-a (88 fő) 18-24 éves, 22,8%-a (26 fő) 25 év feletti, átlagéletkoruk: 23,15 év. Az állandó lakóhely szerinti megoszlás szerint a kérdezettek 72,8%-a (83 fő) városban él, 28 fő községben lakik, és mindössze 3 fő nyilatkozta, hogy a fővárosban él.²⁰

²⁰ Brassai László és Pikó Bettina, „Szerhasználat és családi tényezők vizsgálata középiskolásoknál”, *Addiktológia* 4:1 (2005): 5-26.

4.2. Szerfogyasztással kapcsolatos szokások

2. táblázat A szerfogyasztás jellemzői (%), N=114²¹

Legális szerek	Fogyasztás életében		Első fogyasztás			Maximális fogyasztás egy hónapban				
	nem	igen	15 év alatt	15-18 év	18 év felett	naponta	hetente többször	hetente	havonta	egyéb
Alkohol	4,4%	95,6%	5,8%	67,5%	2,3%	1fő 0,9%	5fő 4,4%	37fő 32,5%	51fő 44,7%	7fő 14,9%
Energiaital	14%	86%	28,9%	44,7%	12,3%	12fő 10,6%	6fő 5,3%	28fő 24,6%	38fő 33,3%	14fő 12,3%
Dohányzás	43%	57%	11,4%	31,6%	14%	30fő 26,3%	7fő 6,1%	7fő 6,1%	7fő 6,1%	14fő 12,3%
Nyugtató	85,1%	14,9%	-	7,9%	7%	-	-	-	8fő 4,4%	9fő 7,9%
Kávé	13,2%	86,8%	12,3%	53,5%	21,1%	42fő 36,8%	19fő 16,7%	17fő 14,9%	17fő 4,9%	4fő 3,5%

4.2.1. Legális szerek

A legális szerek közül első helyen az alkohol szerepel, a kérdezettek csaknem mindegyike (95,6%) fogyasztott már alkoholt élete során. Az alkohol esetében nemcsak a kipróbálás, hanem igen gyakori a többszöri fogyasztás előfordulása is. Hetente 42 fő (36,9%) fogyaszt alkoholt. A legalább havi alkalommal fogyasztók száma 51 fő (44,7%).

Ez az érték a normál középiskolás populációs vizsgálatokkal összehasonlítva valamelyest magasabb, ami egyrészt lehet életkori sajátosság is, ugyanis a kérdezettek mindegyike 18 év feletti. Egyetemi hallgatók körében végzett korábbi kutatások esetében szintén hasonló eredmények tapasztalhatók.²² (Barabásné-Keresztes, 2018)

Az energiaital fogyasztás meglepően magas, a hallgatók 86%-a kipróbálta már. Meglepően magas a 15-18 év közötti kipróbálás (44,7%) is. A rendszeresen, illetve a havonta legalább fogyasztók aránya 73,8%, ami rendkívül ma-

²¹ Forrás: Saját kutatások.

²² Barabásné Kárpáti Dóra és Keresztes Noémi, „A sport, mint védőfaktor a káros szenvedélyek kialakulásában”, *Magyar Sporttudományi Szemle* 19:2 (2018): 10-16.

gas érték. Hasonlóan magas a kávéfogyasztás kipróbálásának %-os aránya is: 86,8%. Ebben az esetben is a 15-18 évesek közé esik a legtöbb kipróbálás: 53,5 %. A továbbiakban a rendszeres (napi) és alkalmi (hetente, havonta) kávéfogyasztás értéke (73,5%) magas marad. Tehát a koffein tartalmú termékek előkelő helyet foglalnak el a legális szerek használatában.

A dohányzási szokások vizsgálata során azt kaptuk, hogy soha nem dohányzott a hallgatók 43%-a, 57%-a viszont kipróbálta már a dohánytermékeket. 26,3%-uk napi rendszerességgel szív cigarettát.

A nyugtatókat a megkérdezettek 14,9%-a próbálta ki, használatuk rendszeressége (havonta 4,4%) nem meghatározó jelentőségű a mintában.

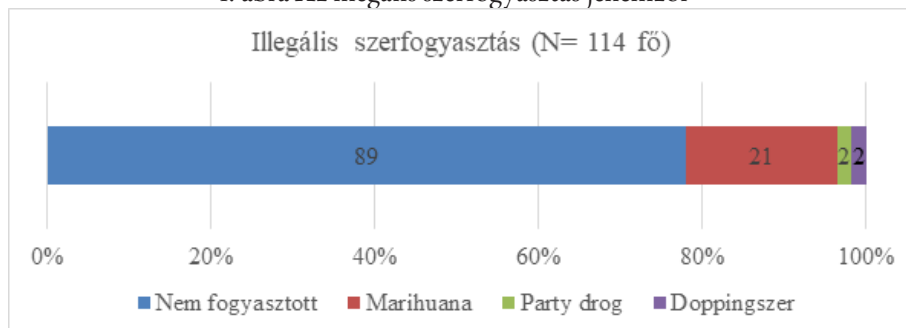
A legális szerek valamint az életkor összefüggéseit vizsgálva megállapítható, hogy bármelyik legális szert is vizsgáljuk, a legtöbben a 15-18 éves korosztályon belül fogyasztották először az adott szert. Mindegyik szer esetén magasabb azok aránya, akik kipróbálták, mint azoké, akik sohasem éltek vele.

A megkérdezettek fele (49,1%, 56 fő) károsnak ítéli a legális szerek fogyasztását. Érdekes, hogy majdnem minden második (46,5%, 53 fő) fiatal a legális szerek mértékletes fogyasztását elfogadhatónak tartja. (2. táblázat)

4.2.2. Az illegális szerfogyasztás jellemzői

25 fő nyilatkozott úgy, hogy kipróbált már valamilyen illegális szert. A tiltott szerek közül a legelterjedtebb a marihuána, 21 fő (18,4%) próbálta már ki élete során. A party drogok és doppingszerek fogyasztását mindössze 2-2 fő (1,8%) említette. (1. ábra)

1. ábra Az illegális szerfogyasztás jellemzői²³

23 Forrás: Saját kutatások.

A hazai fiatalok leginkább a kipróbálást választják, ami sok esetben nem vezet rendszerességhez. A tiltott szerek közül első helyen áll a marihuána, majd következő a sorban az LSD és más hallucinogének, valamint az amfetaminok és az extasy. Vizsgálatunk adatai többé-kevésbé megfelelnek az európai és a hazai tendenciáknak.

5. Következtetések

Az egyén egész élete során állandó fizikai és mentális kölcsönhatásban áll környezetével mindennapi tevékenységei során. Az ember egészsége számos egészségi állapotot befolyásoló tényező függvénye. Az egészséget befolyásoló tényezőket csoportosíthatjuk annak megfelelően, hogy egészségi állapotunkat kedvezően vagy kedvezőtlenül befolyásolják. Azon tényezők, amelyek kedvezőtlen hatással vannak az egészségi állapotunkra, növelik bizonyos betegségek kialakulásának veszélyét, kockázati tényezőknek nevezzük. Ezek közé tartoznak az egészségtelen táplálkozási szokások, a mozgásszegény életmód, a szabadidő nem megfelelően való eltöltése. A mindennapi élet káros szenvedélyei közül az alkoholfogyasztás, a dohányzás, a drog használat, a koffeintartalmú italok fogyasztása szintén rizikó tényezőknek számítanak. Kockázatot csökkentő tényezőknek nevezzük azokat, amelyek mérséklik valamely betegség létrejöttének valószínűségét. Ilyenek az egészséges táplálkozási szokások preferálása, a mozgásban gazdag, aktív életmód, a szabadidő hasznos eltöltése, a dohányzás elhagyása, az alkoholfogyasztási szokások megváltoztatása.

A káros szenvedélyek megelőzése olyan tevékenységet jelent, amely a veszélyhelyzetek kialakulásának vagy a már kialakult probléma továbbfejlődésének, súlyosbodásának megelőzésére irányul. Ha szenvedélybetegségről beszélünk, a megelőzés az egészség megtartására, a negatív kortársi minták elutasítására, vagy a már kialakult drogfogyasztás ártalmainak mérséklésére, további súlyosbodásának megelőzésére irányulhat.

Az elsődleges megelőzés feladata az egészségről kialakított, még egészségesnek tekinthető felfogás megszilárdítása, a káros szenvedélyektől mentes életvitelhez szükséges képességek megszerzése. Azaz meg kell tanulni a szenvedélykeltő szerek visszaautasítását, az apróbb sikertelenségek elviselését, a konfliktusok megoldását, a pozitív értékrend kialakítását, a jó közérzet, a boldogság és sikeresség szükségletének kontrollálását.

A másodlagos megelőzés során a szűrés, a korai felismerés és a korai kezelésbevitel csökkenti a betegség kialakulását. Célja, hogy változást idézzon elő az illető életformájában, kapcsolatainak rendszerében, látásmódjában. Módszere a pszichológiai együttműködés, amely kiemel a krízisből. Segíti a problémák feldolgozását, fejleszti a személyiséget. Eszköze a feltáró beszélgetés. Az egyéni vagy csoportos terápiával, gyógyszeres kezeléssel, hozzátartozók bevonásával, önségítő csoportok megajánlásával segíti a gyógyulást.

A harmadlagos megelőzés a megfelelő kezelés, a krónikus betegek rehabilitációja, majd visszaillesztése a társadalomba. A sikerhez speciális rehabilitációs körülmények szükségesek.

Összefoglalva: A mindennapi élet káros szenvedélyei: az alkoholfogyasztás, a dohányzás, a drog használat, a koffeintartalmú italok fogyasztása rizikó tényezőknek számítanak. Az egészség megtartása érdekében végzett egészségnevelés és egészségfejlesztés nagy hatékonyságú módszerek. Az egészségfejlesztés azonban nem egy emberes feladat, hanem összehangolt csapatmunkát feltételez.

Bibliográfia

- Ackers R. L., M. Krohn M. D., Lanza-Kaduce L. és Radosevich M. „Social Learning and Deviant Behavior: A Specific Test of a General Theory”. *American Sociological Review* 44 (1979): 636-655.
- Andorka Rudolf. *Bevezetés a szociológiába*. 2. javított és bővített kiadás (Budapest: Osiris Kiadó, 2006).
- Andorka Rudolf. Buda Béla és Cseh-Szombathy László. *A deviáns viselkedés szociológiája* (Budapest: Gondolat, 1974).
- Aszmann Anna. Rózsa Sándor és Németh Ágnes. „A magyar serdülők dohányzása, alkoholfogyasztása, és a pszichoszociális környezet”. *Egészségnevelés* 41 (2000): 177-187.
- Aszmann Anna. Balogh Ágnes. Kökönyi Gyöngyi. Örkényi Ágnes és Várnai Dóra. „A HBSC-kutatás bemutatása: az iskolai környezet és az egészség kapcsolatára vonatkozó legfrissebb eredmények”. In Iskolai egészségpszichológia. Demetrovics Zsolt. Urbán Róbert. Kökönyi Gyöngyi (szerk.). Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Szakmai Forrás Sorozat. (Budapest: L'Harmattan, 2007).
- Bagdy Emőke. *Családi szocializáció és személyiségzavarok* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1977).
- Barabásné Kárpáti Dóra és Keresztes Noémi. „A sport, mint védőfaktor a káros szenvedélyek kialakulásában”. *Magyar Sporttudományi Szemle*. 19:2 (2018): 10-16.
- Barabásné Kárpáti Dóra és Olajos Judit. „Egyetemi hallgatók életmód vizsgálata”. *Létünk*. 50:1 (2020): 142-152.
- Bácskai Erika és Gerevich József. *A kortárssegítés tanári kézikönyve* (Vác: Egészséges Ifjúságért Alapítvány).
- Brassai László és Pikó Bettina. „Szerhasználat és családi tényezők vizsgálata középiskolásoknál”. *Addiktológia* 4:1 (2005): 5-26
- Elekes Zsigmond. *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol-és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007*. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. Szakmai Forrás Sorozat (Budapest: L'Harmattan, 2009).
- Giddens Anthony. *Szociológia* (Budapest: Osiris Kiadó, 2008).
- Rácz József. *A drogkérdésről őszintén* (Budapest: B+V Medical+Technical Lap-és Könyvkiadó, 2005).

